

Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva

Ribičić, Dominik

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:619019>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni diplomski studij pedagogije i povijesti

Dominik Ribičić

Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Dvopredmetni diplomski studij pedagogije i povijesti

Dominik Ribičić

Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Povijest, Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2016.

Sažetak

Godina 1492. iz dva je razloga jedna od najznačajnijih u španjolskoj povijesti. Naime, te je godine ujedinjeno Španjolsko Kraljevstvo privelo kraju stoljetni proces rekonkviste osvojivši i posljednje arapsko uporište na Pirenejskom poluotoku, Granadu. Iste je godine Kristofor Kolumbo pod španjolskom zastavom doplovio do obala Novog svijeta, a da pri tome nije bio svjestan kako je otkrio novi kontinet, Ameriku. Tako se Španjolska, krajem 15. i početkom 16. st., profilirala kao predvodnik u otkrivanju Novog svijeta. Novootkrivene zemlje postaju područje interesa španjolske krune koja u njih šalje ratnike-pustolove željne bogatstva i slave. Ti španjolski osvajači, poznati pod nazivom konkvistadori, vode brojne osvajačke ratove protiv domorodačkog stanovništva. Jedan od najpoznatijih konkvistadora bio je i Hernán Cortés koji si je za cilj postavio osvajanje moćnoga Aztečkog Carstva. Naime, Azteci su u vrijeme dolaska španjolskih osvajača na srednjeameričko tlo, 1519. g., bili najmoćniji narod na području današnjeg Meksika. Pokorivši sva plemena između obala dvaju oceana, aztečki je car Montezuma vladao ogromnim carstvom sa sjedištem u Tenochtitlánu. Međutim, Cortés je vrlo brzo uvidio kako ovo, naizgled neosvojivo, Carstvo nije kompaktno i jedinstveno, već je zapravo labavi savez gradova-država čija plemena nisu odana svojim aztečkim gospodarima. Nakon gotovo dvije i pol godine ratovanja, Španjolci, iako u početku brojčano znatno nadjačani, zahvaljujući nadmoći svog oružja i ratne tehnike te izvanrednim leaderskim sposobnostima svoga vođe Hernána Cortésa 1521 g. uspijevaju osvojiti Tenochtitlán, a samim time i zagospodariti Aztečkim Carstvom. Tijekom španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva umrlo je gotovo 100.000 Azteka pa se s vremenom počelo raspravljati i o genocidnosti ovog pothvata. Zločin ili ne, Španjolci su na kostima palih aztečkih ratnika započeli s izgradnjom jednog od najvećih kolonijalnih carstava u povijesti.

Ključne riječi: 16. stoljeće, Aztečko Carstvo, Hernán Cortés, konkvistadori, Srednja Amerika

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Španjolska uoči Velikih geografskih otkrića	6
3. Španjolsko Kraljevstvo – predvodnik u otkrivanju i osvajanju Novog svijeta.....	9
3.1. Pirenejske pomorske sile dominiraju svjetskim morima.....	9
3.2. Znanost u službi razvoja pomorske djelatnosti.....	12
4. Aztečko Carstvo uoči dolaska španjolskih osvajača.....	14
4.1. Azteci – porijeklo i dolazak u Meksičku dolinu.....	14
4.2. Azteci – apsolutni vladari Meksičke doline	15
4.3. Tenochtitlán – veličanstvena prijestolnica Aztečkog Carstva	18
4.4. Aztečka religija – bogovi gladni krvi	19
4.5. Aztečko društvo i svakodnevni život u prijestolnici	22
5. Portreti vođa: Hernán Cortés i Montezuma	24
5.1. Hernán Cortés	24
5.2. Montezuma	26
6. Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva	27
6.1. Sudar civilizacija – susret Španjolaca i Azteka	27
6.2. Marš na Tenochtitlán – sukobi i savezništva s domorodačkim plemenima	30
6.3. Španjolci u srcu Aztečkog Carstva.....	33
6.4. Montezumina smrt i „Noć suza“	35
6.5. Opsada Tenochtitlána – nadomak pobjede.....	37
6.6. Moćno Carstvo na koljenima.....	41
6.7. Uloga Katoličke crkve u španjolskom osvajanju Aztečkog Carstva	42
7. Ključni razlozi aztečkog poraza.....	45
7.1. Nadmoć španjolskog oružja.....	47
7.2. Neučinkovitost aztečkog načina ratovanja	49
7.3. Aztečko praznovjerje i europske bolesti.....	51
7.4. „Divide et impera“ – Cortésov savez s domorodačkim plemenima.....	52
7.5. (Ne)sposobnost vođa	54
8. Španjolska kolonijalna vlast	56
9. (Ne)opravdanost španjolskoga kolonijalnog rata.....	58
10. Hernán Cortés – junak i/ili zločinac?	61
11. Zaključak	64
12. Popis priloga.....	66
13. Literatura	70

1. Uvod

Tema ovog rada je *Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva*. Riječ je o temi koja dosta često budi interes povjesničara te postaje predmetom njihovog istraživanja budući da je sama po sebi vrlo kontroverzna te pruža nepresušan izvor brojnih, još dobrim dijelom dovoljno neodgovorenih, istraživačkih pitanja. Cilj rada je prikazati i objasniti proces španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva te analizirati njegove glavne protagoniste, najvažnije trenutke i događaje te ključne čimbenike. Pri izradi rada korištena je relevantna i dostupna literatura prvenstveno stranih suvremenih autora koji su se bavili istom ili sličnom problematikom. Međutim, posebnu pažnju plijene djela čiji su autori bili sudionici i suvremenici ovih zbivanja, Bernala Díaza del Castilla, jednog od sudionika španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva, a zatim i dominkanaca Vinka Paletina i Bartoloméa de las Casasa. Pri tome treba naglasiti kako informacije koje oni daju treba uzeti s određenom dozom opreza budući da se često radi o subjektivnosti praćenom preuveličavanjem. Uvidom u literaturu tema se razrađuje i elaborira po poglavljima navednima u sadržaju. Već se uvidom u sadržaj sama po sebi nameće tematska podjela rada na nekoliko cjelina. Glavni zadatak prvog dijela rada je dati širi povijesni kontekst temi što će se postići objašnjavanjem prilika u Španjolskom Kraljevstvu i Aztečkom Carstvu neposredno uoči susreta tih dviju civilizacija. Isto tako, upoznati čitatelja s najvažnijim protagonistima ovog sukoba, španjolskim konkvistadorom Hernánom Cortésom i aztečkim carem Montezumom. Zatim, slijedi i središnji dio ovog rada čiji je glavni zadatak opisati proces španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva. Dakle, navesti i objasniti najvažnije trenutke i događaje, od prvog susreta dviju civilizacija preko ratnih sukoba na području Doline Meksika do španjolskog trijumfa u Tenochtitlánu i uspostavljanja kolonijalne vlasti. Nadalje, sljedeći je, ujedno i završni, dio rada zapravo svojevrsni kritičko-analitički osvrt na prethodni, a glavni mu je zadatak analizirati ključne razloge aztečkog poraza te se kritički osvrnuti na jednu od najkontroverznijih povijesnih ličnosti uopće, dakako onu Hernána Cortésa. Isto tako, u ovom se dijelu rada, suprotstavljajući španjolsku i aztečku perspektivu, raspravlja o (ne)opravdanosti španjolskoga kolonijalnog rata. Pri tome se navode teze i argumenti najznačajnijih predstavnika jedne i druge struje. Ne zanemarujući i ostale povijesne metode koje su prisutne u radu, možemo reći kako je deskriptivnim i analitičkim pristupom problematici nastao jedan pregledni rad koji može biti polaznica, ali i okosnica daljnjih i još opsežnijih istraživanja ove teme.

2. Španjolska uoči Velikih geografskih otkrića

U srednjem je vijeku teritorij današnje Španjolske bio podijeljen na nekoliko kršćanskih kraljevstava na sjeveru i u unutrašnjosti zemlje te na arapske emirate na jugu. Naime, Arapi iz sjeverne Afrike, koji su nam još poznati i pod nazivom Mauri, početkom 8. st. nadiru preko Gibraltara te osvajaju gotovo cijeli Pirenejski poluotok koji je do tada bio pod vlašću Zapadnih Gota, odnosno Vizigota. Nakon osvajanja vizigotskoga Toledskog Kraljevstva 711. g., Mauri na novoosvojenom teritoriju 756. g. osnivaju svoju upravnu jedinicu, Kordopski kalifat sa sjedištem u Córdoba koja za vrijeme arapske vladavine postaje jednim od kulturnih središta Europe. Kao protuteža Kordopskom kalifatu, na krajnjem sjeveru Španjolske, nastaje prvo kršćansko kraljevstvo, Kraljevstvo Asturija, pod vlašću poraženih Vizigota, koje s vremenom postaje i ishodištem španjolske rekonkviste.¹ Međutim, u 10. i 11. st. dolazi do slabljenja te raspada navedenih upravnih jedinica, Kraljevstva Asturija, odnosno Kordopskog kalifata. S jedne strane s vremenom nastaje nekoliko kršćanskih kraljevstava od kojih su najznačajnija León, Kastilja, Navarra, Aragon, Katalonija i Portugal, a s druge pak strane nastaju brojni manji arapski emirati od kojih je najznačajniji Granada, na krajnjem jugu zemlje, koja od 13. do 15. st. predstavlja i jedino arapsko uporište na Pirenejskom poluotoku.²

Srednjovjekovno razdoblje španjolske povijesti obilježio je proces kojega nazivamo rekonkvista (španj. *reconquista* – ponovno osvajanje; ponovno zaposjedanje nekog teritorija). Rekonkvista je zajednički naziv za sve vojne pothvate, pohode španjolskih kraljeva, od početka 8. do kraja 15. st., koji su za cilj imali postupno oslobađanje španjolskog teritorija od arapske vlasti i njegovo ponovno vraćanje pod vlast kršćanskih kraljevstava.³

Zahvaljujući uspjesima u rekonkvisti, s vremenom su najveća i najmoćnija od svih kršćanskih kraljevstava postala kraljevstva Kastilja i Aragon. Ona su istovremeno igrala važnu ulogu u postupnom ujedinjenju zemlje stavljajući pod okrilje svoje vladavine španjolske teritorije oslobođene od arapske vlasti, ali i ostala, manja kršćanska kraljevstva. Naime, Kastilja je pripojila Asturiju, Galiciju i León te brojna muslimanska uporišta u unutrašnjosti, od kojih su najvažnija Madrid i Toledo, te na jugu zemlje, gdje se svojom važnošću ističu Cádiz, Sevilla i Córdoba. Istovremeno je Aragon pripojio Kataloniju te uspostavio vlast svoje dinastije u Napuljskom Kraljevstvu postavši tako

¹ Skupina autora, *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 10, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1999. – 2009., str. 519.

² Skupina autora, *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 10, str. 520.

³ Skupina autora, *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 9, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1999. – 2009., str. 267.

jedna od najmoćnijih pomorskih sila na Sredozemlju. Zahvaljujući takvom razvoju događaja, Kastilja i Aragon ulaze u 15. st. kao najvažniji kršćanski politički akteri na poluotoku.⁴

Ipak, još uvijek razjedinjeni Španjolci i dalje nisu bili dovoljno snažni kako bi Maurima zadali konačan udarac te ih zauvijek protjerali s Pirenejskog poluotoka. Naime, arapski emirat Granada i dalje je životario na krajnjem jugu poluotoka. Sasvim je jasno je kako su vladari Kastilje i Aragona ubrzo uvidjeli kako takva heterogena i razjedinjena Španjolska bez zajedničke kohezivne sile nema snage protjerati Maure sa svog teritorija, niti može igrati značajniju ulogu u europskoj politici ranoga novog vijeka. Stoga su odlučili ženidbenom vezom stvoriti čvrsti savez između dva španjolska kršćanska kraljevstva. Naime, 1469. g. sklopljen je brak između kastiljske princeze Izabele i aragonskog princa Ferdinanda koji je tako trebao i simbolički označiti konačno ujedinjenje zemlje i svih Španjolaca pod vlašću ovoga bračnog para kojega će papa Aleksandar VI. počastiti laskavim naslovom „katolički kraljevi“. Taj je naslov značio samo formalno priznavanje vjerskog fanatizma koji je već nekoliko stoljeća, a posebno se intenzivirao u drugoj polovini 15. st., prisutan na Pirenejskom poluotoku i ogleda se u masovnim progonima svih nekršćana, Maura i Židova.

Španjolska je, za vrijeme vladavine Izabele i Ferdinanda, država u kojoj se više ne može jasno razlučiti vjersko od političkoga budući da vjerski interesi služe nacionalnima, a nacionalni vjerskima te se međusobno isprepliću.⁵ To i ne čudi budući da se u Španjolskoj „*jedinstvo uvijek povezivalo s kršćanskom vjerom i žarom*“.⁶ Koristeći termine „*nacionalno jedinstvo*“ i „*nacionalna država*“ Roberts nam pokušava na neki način dočarati od kolike je važnosti bilo ujedinjenje Kastilje i Aragona za španjolski narod koji na taj način počinje percipirati pravi nacionalni osjećaj.⁷ Kada u okviru ovog razdoblja, dakle ranoga novog vijeka, govorimo o pojmu „nacionalni“ treba napomenuti i razjasniti kako on ne podrazumijeva suvremeno shvaćanje tog pojma koji je karakterističan za moderno doba koje je iznjedrilo moderne nacije, već prije svega označava osjećaj teritorijalnog jedinstva i narodnosne pripadnosti koji se krajem 15. st. pojavio i razvio u Španjolskoj.

Prvi cilj katoličkoga vladarskog para i ujedinjene Španjolske svakako je bio privođenje kraju stoljetnog procesa rekonkviste. Rekonkvista je konačno završena 1492. g. osvajanjem Granade, posljednjega arapskog uporišta na Pirenejskom poluotoku. Na taj je način Španjolska trajno

⁴ Henri Pirenne, *Povijest Europe*, Marjan tisak, Split, 2005, str. 328.

⁵ H. Pirenne, *Povijest Europe*, str. 404. i 405.

⁶ J. M. Roberts, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb, 2002., str. 2010.

⁷ J. M. Roberts, *Povijest Europe*, str. 210.

oslobođena Maura koji su protjerani u sjevernu Afriku.⁸ Nadalje, dvije su temeljne karakteristike politike španjolske krune u vrijeme vladavine Izabele Kastiljske i Ferdinanda Aragonskoga. S jedne pak strane, unutarnja se politika „katoličkih kraljeva“ temeljila na obnovljenoj inkviziciji, instituciji Katoličke crkve koja je pružala snažan oslonac kruni omogućujući joj kontrolu cjelokupnoga španjolskog društva s kraja 15. st. Naime, vladavinu Izabele i Ferdinanda obilježili su žestoki progoni i protjerivanje nekršćana, prije svega Židova i Maura.⁹ S druge pak strane, glavna vanjskopolitička odrednica „katoličkih kraljeva“ bila je snažna financijska potpora Velikim geografskim otrićima koja dobivaju zamah upravo za vrijeme njihove vladavine. Mogli bismo reći kako je takva ambiciozna vanjska politika u to vrijeme bila izuzetno „rizično ulaganje“. Ipak, kako će vrijeme pokazati, Španjolskoj će se višestruko isplatiti svaki uloženi zlatnik budući da osvojene zemlje i teritoriji u Novom svijetu ubrzo postaju nepresušan izvor prihoda španjolske krune.¹⁰

Nakon smrti kralja Ferdinanda Katoličkoga na španjolsko prijestolje dolazi austrijska dinastija Habsburg koja će Španjolskom vladati sve do 1700. g., odnosno Rata za španjolsku baštinu, kada će ju zamijeniti francuska dinastija Bourbon. Tako 1516. g. novi španjolski kralj postaje Karlo I., kasnije i sveti rimski car Karlo V., koji je bio unuk preminulog kralja Ferdinanda. Habsburzi su tako, prvenstveno zahvaljujući vještoj vođenoj ženidbenoj politici, postali najmoćnija vladarska dinastija u Europi. Karlo će Španjolskim Kraljevstvom vladati sve do 1556. g. kada abdicira u korist sina Filipa II., a za vrijeme njegove vladavine Španjolska postaje svjetska velesila, nedodirljiva gospodarica svjetskih mora te predvodnik u otkrivanju i osvajanju Novog svijeta.¹¹ Kralj Karlo u Europi uživa ugled utemeljitelja i gospodara ogromnoga prekomorskog kolonijalnog imperija kojega su u najvećoj mjeri činili španjolski posjedi u Americi, prije svega Meksiko i Peru. Karlo se, s pravom, rado hvalio kako u njegovom carstvu „*Sunce nikada ne zalazi*“.¹² Stoga slobodno možemo konstatirati kako se za vrijeme njegove vladavine Španjolskim Kraljevstvom i ostvarilo ne tako davno proročanstvo njegova rođaka, cara Fridrika III., koji je rekao kako je „*Austriji vladati cijelim svijetom*“.¹³ Naime, popevši se na španjolsko prijestolje austrijska je dinastija Habsburg preko jedne svoje grane zavládala i njegovim ogromnim prekomorskim posjedima te su vladari iz tzv. španjolske grane te dinastije utemeljili španjolsko svjetsko kolonijalno carstvo.

⁸ Isto, str. 210.

⁹ Ivo Goldstein, Borislav Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2006., str. 423.

¹⁰ I. Goldstein, B. Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 423.

¹¹ Skupina autora, *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 10, str. 520.

¹² Skupina autora, *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 303.

¹³ Neven Budak, Mario Strecha, Željko Krušelj, *Habsburzi i Hrvati*, Srednja Europa, Zagreb, 2003., str. 25.

Dakle, možemo zaključiti kako je konsolidacija prilika u vlastitoj zemlji bio prvi preduvjet za vanjskopolitičku ekspanziju Španjolskog Kraljevstva. Napokon se ujedinjena i iznutra stabilna Španjolska mogla pojaviti na europskoj i svjetskoj pozornici te se uključiti i ravnopravno participirati u međunarodnoj politici. Španjolsko Kraljevstvo postaje jedna od europskih velesila koja će u idućim desetljećima, zahvaljujući određenim čimbenicima te spletu pomalo sretnih okolnosti o kojima će biti više riječi u idućem poglavlju, zagospodariti svjetskim morima, a zatim i Novim svijetom.

3. Španjolsko Kraljevstvo – predvodnik u otkrivanju i osvajanju Novog svijeta

3.1. Pirenejske pomorske sile dominiraju svjetskim morima

Na samome početku ovog poglavlja potrebno je izdvojiti nekoliko rečenica te pobliže odrediti, u ovome radu, vrlo često korišteni pojam *Novi svijet*. *Novi svijet* je zapravo termin kojim su stanovnici Europe označavali i još uvijek označavaju Ameriku ili bolje rečeno Amerike. On se počeo koristiti u ranononovovjekovnoj Europi nakon što je ustanovljeno kako se u ovom slučaju doista ne radi o Indiji, već o novootkrivenom dijelu svijeta do tada nepoznatom Europljanima. Za Novi svijet se po prvi puta koristi termin *Amerika* 1507. g. kada je taj naziv na svome zemljovidu upotrijebio njemački kartograf Martin Waldseemüller. Inače, naziv *Amerika* potječe od latiniziranog oblika imena talijanskog pomorca Amerigo Vespuccija, jednog od njenih istraživača.¹⁴

Dakle, *Novi svijet* je termin kojega su iznjedrila Velika geografska otkrića, razdoblje u svjetskoj povijesti koje je svoj vrhunac doživjelo krajem 15. i početkom 16. st., a obilježile su ga velike europske prekomorske ekspedicije u još nepoznata prostranstva svijeta te osvajanje i kolonizacija udaljenih prekomorskih zemalja. Upravo su ta zbivanja na svjetskim morima na prijelazu stoljeća, koja zajednički nazivamo Velikim geografskim otkrićima, označila kraj jednoga i početak drugog razdoblja u povijesti čovječanstva.¹⁵ To je vrijeme kada se naglo širi svijet poznat prosječnome Europljaninu, a novootkrivene zemlje i njihovi narodi „postaju dijelom materijalnog i duhovnog svijeta koji s Europom počinje dijeliti zajedničku sudbinu“, dok „Amerike, Afrika [...], Azija i njihovo stanovništvo postaju vidljiva i opipljiva stvarnost“.¹⁶

Glavni protagonisti tih zbivanja koja su označila kraj srednjega i početak novog vijeka bili su pomorci i istraživači koji su djelovali pod pokroviteljstvom španjolske i portugalske krune.

¹⁴ Mirjana Polić Bobić, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007., str. 26. i 27.

¹⁵ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11, Otokar Keršovani, Rijeka, 1974., str. 4817.

¹⁶ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, 8. knjiga, Europapress holding, Zagreb, 2008. str. 189.

Zahvaljujući Velikim geografskim otkrićima Španjolska postaje glavna svjetska velesila budući da je od svih pomorskih sila upravo ona najviše njima i profitirala. Međutim, na samome se početku ove velike pomorske avanture nije činilo da će se sve tako završiti, velikim španjolskim trijumfom.

Naime, portugalska je kruna puno prije španjolske pokazala interes za pronalaženjem novih pomorskih putova. Tu prije svega treba spomenuti portugalskog princa Henrika Moreplovca (1394. – 1460. g.) koji je pokazao veliko zanimanje za otkrivanje novih pomorskih ruta te istraživanje Europljanima do tada nepoznatih zemalja i naroda. Upravo je on bio inicijator i organizator prvih portugalskih pomorskih ekspedicija prema afričkim obalama u prvoj polovini 15. st.¹⁷ Istraživači i pomorci koji su djelovali pod portugalskom zastavom prije svega su se usredotočili na istraživanje Afrike, odnosno njenoga do tada nepoznatog dijela, onoga južno od Sahare. Isto tako, namjeravali su pronaći istočni pomorski put za Indiju za kojega su znali da postoji, ali je bio vrlo dugotrajan i opasan budući da je bilo nužno oploviti cijelu Afriku i dva oceana kako bi se stiglo do obala daleke Indije. Još je Bartholomeu Dias 1487. g. doplovio do krajnjega južnog rta afričkog kontinenta, međutim, dalje se nije usudio. Ipak, desetak godina kasnije, 1498. g., jedan je drugi Portugalac, Vasco da Gama, otišao korak dalje, uspio je oploviti cijelu Afriku te stići do obale zapadne Indije.¹⁸

S druge pak strane, španjolska se kruna u prvu ozbiljniju pomorsku avanturu upustila tek 1492. g. kada je pristala financirati putovanje talijanskog pomorca Kristofora Kolumba koji je tvrdio da zna i može pronaći zapadni pomorski put za Indiju za kojega se vjerovalo kako je puno kraći od onog istočnoga.¹⁹ I bio je to pun pogodak o čemu svjedoči i sljedeći citat: „*Portugalci od 1427. do 1499. godine otkrivaju u prosjeku oko 400 milja obala na godinu oplovljavajući Afriku. Kastilja, međutim, samo jednim putovanjem, onim Kolumbovim iz 1492. godine, nenadano otkriva cijeli kontinent.*“²⁰ Dakle, Španjolci nisu uspjeli u svom prvotnom i glavnom cilju, pronalaženju zapadnoga pomorskog puta za Indiju, međutim, uspjeli su u nečemu, vrijeme će pokazati, daleko važnijem za povijest čovječanstva. Naime, njihov je pomorac, a da toga nije bio niti svjestan, doplovio do obala Novog svijeta te se na njih iskrcao misleći kako je stigao u Indiju. Nedugo zatim, pokazat će se kako je Kristofor Kolumbo zapravo otkrio novi kontinent koji će se, kao što je već istaknuto na početku ovog poglavlja, po talijanskom pomorcu u portugalskoj službi Amerigu Vespucciju koji je 1502. g. istražio južnoameričku brazilsku obalu, nazvati Amerika. Nakon toga, Kolumbo od 1493. do 1504. g.

¹⁷ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11, str. 4819.

¹⁸ Isto, str. 4819.

¹⁹ Isto, str. 4819.

²⁰ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 219.

poduzima još tri istraživačka putovanja na kojima je istražio Karipske otoke te srednjeameričku i južnoameričku obalu. Umro je 1506. g. uvjeren kako je otkrio japanske otoke i zapadani pomorski put za Indiju.²¹ Kolumbo će, zahvaljujući ovome podvigu, do dana danas ostati zapamćen kao najveći pomorac i istraživač svih vremena, a Španjolska će na taj način utrti put stvaranju ogromnoga kolonijalnog carstva kojega će veličinom nadmašiti tek ono britansko u 18. i 19. st.

Ipak, nije sve za Španjolce teklo tako glatko i bez poteškoća. Naime, vrlo se brzo između Španjolske i Portugala, kao glavnih predvodnika, a time i konkurenata u otkrivanju i osvajanju Novog svijeta, pojavilo rivalstvo jer su novootkriveni posjedi postali područje interesa i jedne i druge strane. Kap koja je zamalo i prelila čašu te dovela do otvorenog sukoba između dvije sile bila je bula pape Aleksandra VI. *Inter Caetera* iz 1493. g. Naime, papa Aleksandar VI., inače španjolskog porijekla, navedenom bulom priznaje pravo Španjolskoj na kolonizaciju i kristijanizaciju Novog svijeta.²² On se tim činom na neki način odlučuje za Španjolsku kao „izabranu zemlju“ koja će u ime Europe i cijeloga kršćanskog svijeta zagospodariti poganskim prekomorskim zemljama. Jasno je da je takva papina odluka izazvala ogorčenje među Portugalcima. Ipak, niti jednoj strani nije bilo u interesu gubiti na vremenu zbog eventualnog ratnog sukoba dok ih s druge strane oceana čekaju golema i zlatom bogata carstva. Stoga je na zahtjev obje strane, a posredovanjem pape Aleksandra VI., 1494. g. postignut i potpisan sporazum koji je u povijesti ostao zapamćen kao Ugovor iz Tordesillasa. Njime je određena crta razgraničenja između španjolskih i portugalskih posjeda, odnosno svijet je podijeljen na dvije interesne sfere. Naime, Španjolci su imali pravo kolonizirati posjede zapadno od navedene linije, dok su Portugalci dobili za pravo zaposjedati novootkrivene posjede istočno od te linije. Tako je Portugal dobio pravo na kolonizaciju Brazila, dok je pravo na ostatak današnje Latinske Amerike polagala Španjolska.²³ Ugovor iz Tordesillasa ima iznimnu povijesnu važnost. Naime, osim što je podijelio svijet na interesne sfere, on je na neki način legitimirao španjolsko osvajanje Novog svijeta kao i sve ono što će ta osvajanja pratiti.

Nedugo nakon Kolumbovih ekspedicija, španjolski će pomorac Ferdinand Magellan krenuti u avanturu života u kojoj će oploviti svijet te na taj način dokazati kako je zemlja okrugla.²⁴ U isto će vrijeme španjolski ratnici-pustolovi, konkvistadori (španj. *conquistador* – osvajač), u službi španjolske krune krenuti u osvajanje nepoznatih prostranstava Srednje i Južne Amerike. Uništivši

²¹ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11, str. 4819. i 4821.

²² Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 296.

²³ Isto, str. 296.

²⁴ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11., str. 4821.

drevna carstva Azteka i Inka status najvećih među njima si osiguravaju Hernán Cortés i Francisco Pizarro.²⁵ No, postavlja se pitanje zašto bi netko riskirao svoj život odlazeći u skroz nepoznate krajeve svijeta gdje ga čekaju negostoljubivi i ratoborni domorodački narodi. Naime, kako je španjolsko društvo bilo izuzetno zatvoreno te nije dopuštalo gotovo nikakvu socijalnu mobilnost, dakle ukoliko niste rođeni kao plemić i bogataš vrlo ste teško to mogli postati, konkvistadori su odlazili u Ameriku nadajući se kako će tamo steći željeno bogatstvo i društveni status.²⁶ S druge pak strane, postoji nešto, za onodobne ljude možda i važnije od bogatstva, a to je čast i slava koju su ti pustolovi stjecali nakon povratka u domovinu gdje ih je narod dočekivao kao istinske junake.²⁷ Dakle, možemo zaključiti kako se u ovom slučaju prvenstveno radi o ljudima koji prije odlaska u Novi svijet nisu imali gotovo ništa, ali su bili svjesni da odlaskom tamo mogu dobiti puno.

3.2. Znanost u službi razvoja pomorske djelatnosti

Dakle, zahvaljući Kolumbovom podvigu Španjolska se, krajem 15. i početkom 16. st., profilirala kao predvodnik u otkrivanju i osvajanju Novog svijeta. No, ključno je pitanje zašto baš Španjolska, odnosno koji su to čimbenici koji su omogućili uspon Španjolske kao pomorske i kolonijalne sile. Naime, očito je kako su na Pirenejskom poluotoku u 15. st. postojali neki preduvjeti koji su omogućili življi razvoj pomorske djelatnosti, a kojih u ostatku Europe nije bilo ili bar nije bilo u tolikoj mjeri: „*Postoje objektivni razlozi zbog kojih su se portugalske i španjolske karavele otisnule na ocean.*“²⁸ Stoga će se u ovom poglavlju navesti ti „*objektivni razlozi*“ te će ih se ukratko analizirati.

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, Španjolska je stoljećima bila pod vlašću Maura, Arapa iz sjeverne Afrike. Tu su vlasti Španjolci doživljavali kao nešto loše i štetno za njihove nacionalne interese te su je se uporno nastojali riješiti u čemu su na kraju krajeva i uspjeli. Međutim, nisu svi aspekti arapske vladavine bili štetni za Španjolce, štoviše, Mauri su u Španjolsku donijeli te su tu razvijali svoju iznimno naprednu arapsku civilizaciju i kulturu. Arapski znanstvenici, umjetnici i pjesnici sloveli su za najbolje u, tada poznatom, svijetu. Stoga istovremeno s ratnim sukobima na Pirenejskom poluotoku vlada živa prevoditeljska djelatnost. Zahvaljujući prijevodima djela arapskih znanstvenika na latinski jezik Španjolicima postaju poznata dostignuća iz područja geografije,

²⁵ Skupina autora, *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 6., str. 102.

²⁶ Lidija Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., str. 17.

²⁷ Hrvoje Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, Meridijani, Zagreb, 2005., str. 78.

²⁸ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 224.

astronomije, kartografije, navigacije i brodogradnje.²⁹ Praktična primjena znanja iz navedenih područja omogućila je i tehnički napredak te inovacije vezane uz njega koje će, uz teorijska znanja, biti jedan od osnovnih preduvjeta Velikih geografskih otkrića.³⁰

Svakako je jedan od prvih i najvažnijih preduvjeta kako biste se uopće otisnuli na nepredvidivi ocean i zaplovili u nepoznato imati brod, i to ne bilo kakav, već kvalitetan i pouzdan. Stoga su tijekom 15. st. Španjolci i Portugalci nemuorno radili na usavršavanju svojih brodova te im je doista i pošlo za rukom razviti novi tip broda koji je bio prilagođen specifičnostima atlantske plovidbe. Riječ je o jednopalubnom, trojarbolnom jedrenjaku koji je obilježio razdoblje velikih geografskih otkrića, a u povijesti je ostao poznat pod nazivom karavela. Karavela je, za razliku od galije, okruglija i punija, a samim time i čvršća i stabilnija na moru od svih dotadašnjih jedrenjaka te je stoga bila spremna napustiti Sredozemlje i zaploviti otvorenim morem te se suočiti sa snažnijim vjetrovima, jačim strujama i većim valovima. Isto tako, brod je imao golema latinska jedra koja su mogla zahvatiti više vjetra koji je tako bio dostatan za njegovo pokretanje pa vesla i veslačka posada više nisu bili potrebni. Na taj se način smanjila posada te se oslobodio prijeko potreban prostor ispod palube za veliku količinu nairnica koje su bile nužne za pomorske ekspedicije koje su znale trajati po više mjeseci.³¹

Nadalje, jednako je važno kao i imati kvalitetan i pouzdan brod u svakom trenutku znati njegov točan položaj tijekom plovidbe, dakle njime uspješno navigirati. Sve do 12. st. europski su se pomorci orijentirali u prvom redu uz pomoć zvijezde Sjevernjače. Pojava kompasa u Europi u 12. st. znatno je olakšala određivanje smjera kretanja na moru. Međutim, ove metode navigacije i dalje omogućavaju isključivo plovidbu prema procjeni koja je kao takva moguća samo u zatvorenijem i mirnijem moru kakvo je bilo Sredozemno. No da biste se otisnuli na otvorena i nemirna bespuća Atlantskog oceana nužno je u svakom trenutku moći precizno odrediti poziciju svog broda, a to je moguće isključivo poznavanjem i korištenjem navigacijskih instrumenata.³² Stoga se tijekom srednjeg vijeka usavršavaju instrumenti za astronomsku navigaciju koji su u uporabi još od vremena antike, astrolab i sekstant, a omogućavaju precizno određivanje geografske širine.³³ Ipak, prava revolucija u navigaciji nastupa krajem 13. st, kad se pojavljuju prve pomorske karte, tzv. portulani koji prikazuju mora, obale, pomorske rute, luke, itd. Njihova se proizvodnja i uporaba intenziviraju u idućem stoljeću. Pri tome

²⁹ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11, str. 4818.

³⁰ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 227.

³¹ Isto, str. 224.

³² Isto, str. 224. i 225.

³³ Isto, 226.

treba naglasiti kako je velika većina portulana iz 14. st. izrađena upravo u Španjolskoj, točnije na Balearima i u Kataloniji, središtima pomorske kartografije u Europi. Na Balearima su svoja znanja udružili kršćanski, židovski i muslimanski znanstvenici koji su svaki na svoj način doprinijeli izradi ovih prijeko potrebnih pomorskih karata koje će biti važan preduvjet Velikih geografskih otkrića.³⁴

4. Aztečko Carstvo uoči dolaska španjolskih osvajača

4.1. Azteci – porijeklo i dolazak u Meksičku dolinu

Srednjovjekovno je razdoblje španjolske povijesti obilježeno brojnim sukobima između kršćanskih kraljevstava i arapskih državnih tvorevina za prevlast nad Pirenejskim poluotokom, ali i sukobima kršćanskih kraljevstava među sobom budući da je svako od njih nastojalo ujediniti zemlju pod svojom vlašću. U isto je vrijeme slična situacija i na drugoj strani Atlantika, na prostoru pretkolumbovskog Meksika, samo što su okolnosti nešto drugačije. Naime, od otprilike 1000. g. plodna Meksička dolina postaje područje interesa brojnih naroda koji u nju pristižu sa sjevera, a svaki od njih teži uspostaviti svoju dominaciju na tom teritoriju. Stoga je ovo razdoblje meksičke povijesti obilježeno stalnim osvajačkim pohodima plemenskih poglavica i krvavim borbama za prevlast među plemenima Doline Meksika.³⁵

Jedno od tih plemena koja su se borila za prevlast nad Meksičkom dolinom su i Azteci. Soustelle ističe kako su „*aztečki počeci bili mračni i teški*“.³⁶ S razlogom, jer su Azteci u početku bili malo i siromašno nomadsko pleme porijeklom iz sjeverozapadnog Meksika iz pradomovine koja nam je poznata pod nazivom Aztlán, a prema kojoj su Azteci i dobili ime.³⁷ Njihova je prisutnost na području Doline Meksika po prvi puta povijesno zabilježena krajem 12. st. kad se spominju kao toltečki plaćenici u vrijeme kada nekad moćna civilizacija naroda Tolteka (900. – 1200. g.) polako doživljava svoj zalazak. Ipak, Tolteci su ostavili snažan utjecaj na Azteke koji su preuzeli brojne tekovine njihove civilizacije, prije svega ratno umijeće i religiju.³⁸ Pozivajući se na Tolteke, Azteci su pokušali prikriti i svoje skromno porijeklo pa se, u vrijeme kada su već organizirali snažnu državu, predstavljaju kao potomci najstarijih i najuglednijih Tolteka.³⁹ Došavši u Meksičku dolinu, Azteci su smatrani barbarima i uljezima te nisu imali gotovo ništa na čemu bi mogli graditi svoju državu, ni zemlju ni

³⁴ Isto, str. 225. i 226.

³⁵ Jean Descola, *Konkvistadori*, Epoha, Zagreb, 1962., str. 170.

³⁶ Jacques Soustelle, *Azteci*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2007., str. 5

³⁷ J. Soustelle, *Azteci*, str. 8. i 9.

³⁸ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 263.

³⁹ Jonathan Norton Leonard, *Davna Amerika*, Mladost, Zagreb, 1970., str. 62.

plemenito porijeklo.⁴⁰ Štoviše, starosjedioci Doline Meksika su ih nazivali *Azteca chichimeca* što u prijevodu znači „barbari iz Aztлана“ te su ih uporno tjeroali sa svojih posjeda.⁴¹

Prema tradiciji, Azteci su po dolasku u središnji Meksiko, dakle gotovo cijelo 13. st., i dalje živjeli nomadskim životom seleći se od pokrajine do pokrajine, dok se nisu trajno nastanili na mjestu gdje su na kaktusu ugledali pticu grabljivicu, orla, kako u kljunu drži zmiju. Radi se o malom otoku uz jugozapadnu obalu najvećeg jezera u Dolini gdje su prema svemu sudeći 1325. g. podigli svoje naselje koje će s vremenom izrasti u prijestolnicu moćnoga Aztečkog Carstva.⁴² Azteci su svome glavnom gradu dali simbolično ime Tenochtitlán što u prijevodu s njihovog jezika znači „blizu kaktusa“.⁴³ Treba reći kako se današnji glavni grad Meksika, Mexico City, nalazi upravo na području nekadašnje aztečke prijestolnice. Isto tako, ova će legenda poslužiti i kao inspiracija za meksički nacionalni grb na kojemu se nalazi orao na kaktusu sa zmijom u kljunu.⁴⁴ Azteci su neko vrijeme živjeli vrlo skromno, obrađujući zemlju i boreći se kao plaćenici u službi moćnih poglavica Doline Meksika. Međutim, ubrzo će ovi došljaci iz sjeverozapadnog Meksika nadmašiti svoje moćne susjede te izrasti u najveću silu na području današnjeg Meksika.⁴⁵

4.2. Azteci – apsolutni vladari Meksičke doline

Unatoč svome skromnom porijeklu i teškim počecima po dolasku sa sjevera, Azteci su tijekom 14. st. uspjeli učvrstiti svoj položaj na jezeru Texcoco. Uslijedilo je za njih iznimno uspješno 15. st. tijekom kojega su uspjeli nametnuti svoju vlast i brojnim drugim plemenima koja su živjela u Meksičkoj dolini.⁴⁶ Stoga su u vrijeme dolaska Španjolaca, dakle početkom 16. st. Azteci nedvojbeno bili najmoćniji od svih naroda koji su obitavali na području današnjeg Meksika.⁴⁷

⁴⁰ J. Soustelle, *Azteci*, str. 5.

⁴¹ Isto, str. 9.

⁴² William H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, Zora, Zagreb, 1955., str. 18. i 19.

⁴³ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 63.

⁴⁴ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 10., Otokar Keršovani, 1974. – 1979., str. 4675.

⁴⁵ Ronald Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, Misl, Zagreb, 2011., str. 29.

⁴⁶ M. Polić Bobić, *Rađanje hispanskoameričkog svijeta*, str. 49. i 50.

⁴⁷ J. Soustelle, *Azteci*, str. 5.

Do jačanja aztečkog grada-države dolazi u vrijeme vladavine četvrtoga aztečkog cara Itzcóatla (1427. – 1440. g.) koji je vješto vođenom politikom uspio sklopiti savezništvo sa svojim jezerskim susjedima, moćnim gradovima-državama Texcoco i Tlacopan. Ovaj je Trojni Savez, zahvaljujući pobjedi nad do tada dominantnim plemenom Tepaneca, uspio zagospodariti širim područjem oko jezera Texcoco. Nakon nekog vremena upravo će se Tenochtitlán izdvojiti kao najutjecajniji grad-država Trojnog saveza, a time i cijeloga jezerskog područja.⁴⁸

Itzcóatlovi su nasljednici vodili agresivnu osvajačku politiku zahvaljujući kojoj su tijekom druge polovine 15. st. zagospodarili cijelom Meksičkom dolinom.⁴⁹ Pred naletom aztečke vojske koja je u to vrijeme bila najmoćnija na cijelom području današnjeg Meksika, meksički su gradovi-države i njihovi poglavice imali samo dva izbora, ili joj se odmah predati pa biti pošteđen te se bez borbe pokoriti aztečkom caru i plaćati mu danak ili se pokušati suprotstaviti pa se, u većini slučajeva, teško poražen isto tako pokoriti aztečkom caru i naravno plaćati mu danak.⁵⁰ Gotovo da nije bilo grada-države u Meksičkoj dolini, osim Tlaxcale o kojoj će biti više riječi kasnije, kojemu je pošlo za rukom oduprijeti se aztečkoj vojnoj sili te održati svoju neovisnost. Dakle, možemo zaključiti kako je upravo danak temelj na kojemu je počivala moć aztečkoga glavnog grada Tenochtitlána. Unatoč tome što su bili izvrsni poljoprivrednici, obrtnici i trgovci, Azteci su prije svega bili vješti ratnici. Aztečko je društvo ratničko društvo, a danak je jedan od glavnih izvora prihoda koji je uostalom i omogućavao jačanje te procvat njihove prijestolnice.⁵¹ Stoga Aztecima nije bio primarni cilj uništavati gradove-države, već, ukoliko je to moguće, prisiliti njihova plemena da se pokore bez borbe, mirnim putem, te pristanu plaćati danak njihovom caru. Na taj su način poglavice pokorenih plemena Doline Meksika postajali vazali aztečkog cara koji ih je nerijetko ostavljao na vlasti, a oni su mu za uzvrat jamčili bezuvjetnu odanost i pokornost.⁵²

Pokorivši gotovo sva plemena koja su živjela na području današnjeg Meksika, Azteci su se našli na čelu ogromnog carstva koje se protezalo od Atlantskog oceana na istoku do Tihog oceana na zapadu te na jug sve do današnje Nikaragve.⁵³ U domorodačkim se dokumentima navodi kako se Aztečko Carstvo u vrijeme dolaska španjolskih osvajača, dakle 1519. g. sastojalo od 38 pokrajina koje su bile

⁴⁸ Ross Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 26. – izvor: <http://download-textbook.com/2736513-get-mexico-and-the-spanish-conquest-by-ross-hassig-free-pdf-epub-book.html>

⁴⁹ J. Soustelle, *Azteci*, str. 22.

⁵⁰ Camila Townsend, *Burying the White Gods: New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 29. – izvor: http://www.cynthiaclarke.com/anth115/115_readings/Burying_the_white_gods.pdf

⁵¹ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 27.

⁵² Isto, str. 27. i 28.

⁵³ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 173.

dužne plaćati danak aztečkom caru.⁵⁴ Međutim, za razliku od vojnih, Azteci nisu bili tako vješti i uspješni u državnim poslovima: „Azteci nisu učinili gotovo nikakva državnog napora na konsolidaciji osvojenoga.“⁵⁵ Dakle, Leonard tvrdi kako Azteci nisu dovoljno dobro organizirali svoje ogromno carstvo te smatra kako nisu znali njime učinkovito upravljati. Naime, aztečki carevi ni na koji način nisu institucionalizirali svoju vlast u pokorenim pokrajinama, dakle nisu stvorili nikakav državnički aparat koji bi im olakšao vladavinu golemim carstvom, već su u većini slučajeva na vlasti ostavljali već postojeće vladare i njihove plemiće, naravno, ukoliko bi se ovi pokorili te se pokazali odanima. Aztečki su carevi svoju vlast u carstvu nastojali ojačati i sklapanjem ženidbenih veza. Na taj su način, dakle ženidbom s kćerima uglednih plemenskih poglavica ili pak udajom svojih kćeri za iste, nastojali učiniti neka pokorena plemena svojim saveznicima te tako osigurati lojalnosti njihovih pokrajina.⁵⁶ Ipak, Azteci su u većini slučajeva lojalnost pokorenih plemena i njihovih gradova-država održavali vojskom.⁵⁷ Naime, aztečki je car, po potrebi, ostavljao nekoliko garnizona svojih ratnika u pokorenim pokrajinama, prije svega u onima koje su bile dosta nemirne ili pak udaljene od same prijestolnice, a koji su bili garancija reda i mira te plaćanja danka.⁵⁸ Svaka je pobuna protiv aztečke vlasti gušena u krvi, a pobunjena su plemena okrutno kažnjavana. Azteci nisu niti pokušali integrirati pokorene narode Meksičke doline u svoje Carstvo smatrajući ih u u svakom smislu sebi podčinjenima i manje vrijednima. Ugnjetavajući ih na razne načine održavali su strogu vojnu disciplinu zbog čega će ih njihovi podanici s vremenom zamrziti.⁵⁹ Na osnovu svega navedenoga, Leonard zaključuje kako Aztečko Carstvo zapravo i nije bilo carstvo u pravom smislu te riječi, već labavi savez gradova-država kojega je povezivao i održavao isključivo autoritet najjačeg među njima, dakako Tenochtitlána. Kao takvo, bilo je iznimno krho te lako podložno raspadu uslijed većih i ozbiljnijih pobuna pokorenih plemena.⁶⁰

S obzirom na svoje uređenje, mogli bismo reći kako je Aztečko Carstvo bilo neka vrsta izrazito centralizirane apsolutne monarhije na čelu s carem koji je biran iz nasljedne dinastije.⁶¹ Montezuma se ponašao kao apsolutni monarh koji je u svojim rukama imao svu vlast. Bio je vrhovni poglavar svog naroda, glavni zapovjednik svoje vojske i veliki svećenik koji je upravljao svim religioznim

⁵⁴ J. Soustelle, *Azteci*, str. 23.

⁵⁵ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 102.

⁵⁶ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 28.

⁵⁷ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 267.

⁵⁸ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 28.

⁵⁹ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 267.

⁶⁰ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 102.

⁶¹ Isto, str. 101.

obredima. Njegova je vlast bila neograničena, a vjerovalo se da mu je dana od bogova, dakle car je bio božji poslanik na zemlji.⁶² Odmah uz vladara nalazio se vladajući sloj kojega su činili visoki dostojanstvenici, dakle najugledniji svećenici i plemići. Vladajući je sloj sudjelovao u radu vijeća koje je prije svega imalo savjetodavnu ulogu.⁶³ U skladu s tim, Soustelle zaključuje: „[...] vojna, gospodarska i politička vlast cijelog Carstva bila je koncentrirana u rukama aztečkog vladara, njegovih dostojanstvenika i njegovoga Velikog vijeća.“⁶⁴

4.3. Tenochtitlán – veličanstvena prijestolnica Aztečkog Carstva

Tenochtitlán, glavni grad i prijestolnica aztečkih careva, nalazio se na otoku u blizini obale ogromnog jezera koje se nalazilo u prostranoj dolini okruženoj planinama i ugaslim vulkanima na nadmorskoj visini višoj od 2000 metara. To je dakle isto ono područje na kojemu se nalazi i današnja meksička prijestolnica Ciudad de México.⁶⁵ Tenochtitlán je bio najmoćniji aztečki grad-država koji je uspostavio svoju prevlast nad ostalim gradovima-državama smještenima u bogatoj Dolini Meksika i okolnim regijama.⁶⁶ Prema nekim procjenama u Tenochtitlánu je u vrijeme dolaska španjolskih osvajača, dakle 1519. g. živjelo između 250.000⁶⁷ i 300.000⁶⁸ stanovnika. Taj nas podatak navodi na zaključak kako je aztečka prijestolnica u to vrijeme činila jednu od najvećih urbanih cjelina na svijetu. Samo za usporedbu, London je početkom 16. st. bio otprilike pet puta manji od tadašnjeg Tenochtitlána što znači da je imao „samo“ otprilike 60.000 stanovnika.⁶⁹ U skladu s tim podatkom, McLynn ističe sljedeće: „[...] Tenochtitlan je bio veći od svih europskih gradova osim Napulja i Konstantinopola.“⁷⁰ Isto tako, Wright navodi kako je Tenochtitlán u vrijeme španjolskog osvajanja „najveći grad u Americama i jedan od pola tuceta najvećih na svijetu.“⁷¹

Sam je izgled grada uistinu bio impresivan, a njegova urbana struktura jedinstvena u povijesti urbanizma. Oduševljeni je Cortés pokušao kralju Karlu dočarati izgled aztečke prijestolnice: „Glavne ulice vrlo su široke i ravne. Neke od njih, kao i sve manje ulice, napola se sastoje od zemlje, a napola su kanali kojima se Indijanci kreću u čamcima... [...] Montezumino je sjedište u gradu takvo i toliko

⁶² J. Descola, *Konkvistadori*, str. 214.

⁶³ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 101.

⁶⁴ J. Soustelle, *Azteci*, str. 47.

⁶⁵ Frank McLynn, *Junaci i zločinci*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2009., str. 180.

⁶⁶ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 101.

⁶⁷ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 180.

⁶⁸ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 66.

⁶⁹ Isto, str. 66.

⁷⁰ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 180.

⁷¹ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 27.

čudesno, da mi se čini gotovo nemogućim opisati tu ljepotu i veličanstvenu raskoš. Reći ću samo da kod nas u Španjolskoj ne postoji ništa slično.“⁷² Naime, grad je bio ispresjecan brojnim i širokim kanalima koji su slijedili pravilan geometrijski raspored te su zapravo predstavljali ulice. U grad se dolazilo preko tri velika nasipa s podiznim mostovima koja su ga povezivala s kopnom.⁷³ Ovakav je jezerski položaj gradu pružao izuzetno dobru prirodnu zaštitu od neprijatelja te ga na taj način činio gotovo neosvojivim. Pošto ih je neodoljivo podsjećao na Veneciju, španjolski su ga osvajači nazvali „Venecijom Novog svijeta“. U samome se središtu grada nalazio veliki trg, a oko njega i na njemu bile su smještene najvažnije građevine u gradu. Ovaj je trg sa svojim raskošnim carskim palačama i kućama visokih aztečkih dostojanstvenika predstavljao političko središte Carstva. No istovremeno je sa svojim brojnim svetištima, odnosno ogromnim piramidama koje su na vrhu imale hramove posvećene aztečkim bogovima bio i vjersko središte Carstva. Isto tako, on je sa svojim brojnim obrtničkim radionicama i ogromnim tržnicama, koje su se nalazile u njegovoj trgovačkoj četvrti Tlatelolco, glavno središte obrtničke i trgovačke djelatnosti. Dakle, on je i gospodarsko središte Carstva.⁷⁴

Uzevši u obzir njegove ključne funkcije, obrambenu, religioznu i gospodarsku, možemo zaključiti kako je Tenochtitlán, zapravo američki pandan europskim renesansnim metropolama poput Seville, Antwerpena i Konstantinopola. Premda nije građen po europskim uzorima budući da Azteci za njih nisu niti mogli znati, aztečki je glavni grad imao iste karakteristike kao i oni europski što nam govori o „univerzalnosti urbanog iskustva“ unatoč kulturnim, prostornim i vremenskim razlikama.⁷⁵ Isto tako, Tenochtitlán je glavni grad, recimo to tako, apsolutne monarhije te simbol njenog centralizma. Tenochtitlan je zapravo svojim monumentalnim građevinama i besprijekornim uređenjem najreprezentativniji izraz moći i blagostanja Aztečkog Carstva.

4.4. Aztečka religija – bogovi gladni krvi

Civilizacijska komponenta Azteka koja je pobudila najveće kontroverze među španjolskim kroničarima svakako je njihova religija koja uključuje prinošenje ljudskih žrtava bogovima, ali, u određenoj mjeri, i kanibalizam.⁷⁶ Zaprepašteni Cortésov kroničar i očevidac krvavog obreda Bernal

⁷² F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 191.

⁷³ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 30.

⁷⁴ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 207.

⁷⁵ Joel Kotkin, *Povijest grada*, Alfa, Zagreb, 2008., str. 15. – 17.

⁷⁶ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 266.

Díaz del Castillo priznaje kako „*nikada nije znao što je strah dok nije vidio masakr 72 vojnika*“ pri tome misleći na žrtvovanje svojih suboraca aztečkim bogovima. Za njega je to neupitno najstrašnji prizor tijekom boravka u Novom svijetu.⁷⁷ Leonard tvrdi kako se aztečka religija temeljila na krvi i smrti te joj je glavna karakteristika bilo masovno žrtvovanje ljudi koje se smatralo neophodnim za dobrobit države i njenog stanovništva.⁷⁸ Nadalje, naglašava kako je gotovo svaki istaknutiji događaj u životu Azteka, od sjetve do obične trgovačke ekspedicije, bio popraćen prinošenjem barem jedne ljudske žrtve kako bi se dobila naklonost nekog od bogova.⁷⁹

Međutim, da bismo razumjeli smisao žrtvovanja ljudi u aztečkoj religiji moramo se vratiti u živote prvih stanovnika Srednje Amerike te proučiti njihova vjerovanja. Naime, već se u najranijim vjerovanjima srednjeameričkih domorodaca javlja običaj prinošenja ljudskih žrtava prilikom kriznih trenutaka kao što su prirodne nepogode, npr. velike suše, ili pak napadi moćnog neprijatelja. U takvim bi okolnostima svojim bogovima žrtvovali ono najdragocjenije što su imali samo kako bi ih udobrovoljili, dakle ljudske živote. Takva se tradicija nastavlja i kod Maya, samo u nešto manjem opsegu, da bi kulminirala s Toltecima koji su je u 10. st. pretvorili u dominantnu karakteristiku svoje religije. Naime, oni su vjerovali kako se Sunce, s kojim su poistovjećivali svog boga Tezcatlipocu, za svoj izlazak svakodnevno bori protiv noći, a za tu mu je borbu potrebna snaga koju dobiva hraneći se ljudskim srcima i krvlju. Obredi prinošenja ljudskih žrtava na srednjeameričkom tlu doživljavaju svoj vrhunac s Aztecima koji preuzimaju mnoge tekovine toltečke civilizacije, a samim time i religiju te njihovo božanstvo Tezcatlipocu.⁸⁰ Ipak, Leonard tvrdi kako je, od svih bogova srednjeameričkog panteona, „*najpohlepniji za ljudskom krvlju*“ bio aztečki bog rata Huitzilopochtli koji je ujedno bio i njihov plemenski bog, dakle zaštitinik naroda Azteka.⁸¹ Naime, Azteci su vjerovali kako je upravo on zaslužan za sve njihove pobjede na bojnopolju te su ga stoga nastojali udobrovoljiti srcima svojih ratnih zarobljenika kako bi ih Huitzilopochtli i u budućnosti nagrađivao ratnim uspjesima.⁸²

U vrijeme dolaska španjolskih osvajača na srednjeameričko tlo Aztečko je Carstvo bilo na vrhuncu svoje moći, stoga je u to vrijeme i prinošenje ljudskih žrtava bogovima u smislu masovnosti doživjelo svoj vrhunac. Tako Polić Bobić navodi kako je „[...] *pred sam slom Aztečkog Carstva bilo tako*

⁷⁷ Bernal Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 316. – izvor:

<http://www.jrbooksonline.com/diaz/diaz.htm>

⁷⁸ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 68. i 104.

⁷⁹ Isto, str. 68.

⁸⁰ Isto, str. 103.

⁸¹ Isto, str. 63.

⁸² Isto, str. 65.

rašireno da se u samo četiri dana znalo žrtvovati do 20 000 ljudi [...]“⁸³ Bernal Díaz del Castillo tvrdi kako je na putu od obale prema unutrašnjosti Carstva pokraj jednog hrama „prebrojao“ više od 100.000 ljudskih kostura: „[...] uvjeren sam iz vlastitih zapažanja da se ondje nalazilo preko sto tisuća; ponavljam, siguran sam da ih je ondje bilo više od sto tisuća.“⁸⁴ Do najmasovnijih je žrtvovanja dolazilo prilikom neke velike svečanosti kao što je krunidba cara ili pak posveta nekog hrama. Tako je recimo prilikom posvete hrama glavnog aztečkog boga Huitzilopotchlija 1486. g. žrtvovano oko 70.000 zarobljenika.⁸⁵

S obzirom na masovnost aztečkoga obrednog žrtvovanja nerijetko se događalo da im ponestane zarobljenika čijim su srcima hranili svoje gladne bogove te su onda sa svojim, prije svega neovisnim ili pobunjenim, susjedima organizirali tzv. „ratove cvijeća“.⁸⁶ To nisu bili ratovi u pravom smislu te riječi jer bi se aztečki ratnici borili s nekim od susjednih plemena, ne iz razloga da prošire svoje carstvo, već kako bi sakupili potreban broj zarobljenika za svoje krvave obrede. Navodno je Montezuma upravo iz tog razloga ostavio Tlaxcali njenu neovisnost, dakle kako bi u neposrednoj blizini svoje prijestolnice imao neprijatelja, a time i nepresušan izvor potencijalnih ljudskih žrtava.⁸⁷ Upravo su „ratovi cvijeća“ i aztečki način ratovanja jako dobar primjer vođenja rata zbog religijskih, a ne isključivo ekonomskih razloga.⁸⁸

Sam se obred žrtvovanja odvijao na način da svećenici živog čovjeka polože na žrtveni kamen, oltar, pred hramom na vrhu aztečkog svetišta, piramide.⁸⁹ Vinko Paletin, dominikanski redovnik, navodi iskaze očevidaca: „prilikom žrtvovanja drže čovjeka, nožem mu režu prsa, vade mu srce, prinose ga kumiru kojega mažu onom krvlju, zatim tijelo žrtve bacaju niz stepenice (piramide), a drugi ga dolje dočekuju, otkidaju komade mesa i odnose ih sebi za hranu“.⁹⁰

Premda velika većina španjolskih kroničara nikako nije mogla razumjeti ovaj krvavi obred te ga je osuđivala kao najveće zlo ove civilizacije, autorica Toríbio Brittes Lemos sam čin žrtvovanja doživljava kao „logičan dar bogovima“, dakle kao nešto normalno i prirodno, budući da je „ljudsko žrtvovanje značilo da se smrću žrtvovanih osigurava nastavak života.“⁹¹ Upravo su na ovaj način sam

⁸³ M. Polić Bobić, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, str. 51.

⁸⁴ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 91.

⁸⁵ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 52, i 53.

⁸⁶ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 103.

⁸⁷ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 53.

⁸⁸ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 178.

⁸⁹ M. Polić Bobić, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, str. 51.

⁹⁰ Vinko Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije (1559.)*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1994., str. 21.

⁹¹ Maria Teresa Toríbio Brittes Lemos, *Sveti asteški prostor i osvajači*, D.S.M.-GRAFIKA, Zagreb, 2000., str. 6.

čin žrtvovanja doživljavali i Azteci. Naime, bilo je sasvim uobičajeno biti dobrovoljno žrtvovan bogovima. Azteci se nisu bojali smrti, umrijeti za nekog od bogova smatralo se iznimno časnim činom. Stoga je, ne tako rijetko, bilo slučajeva da su se i plemenski poglavice javljali kako bi bili žrtvovani, a roditelji su znali nuditi i svoju vlastitu djecu. Za njih je žrtvovanje bilo isključivo čin koji udobroavlja i jača njihove brojne bogove o kojima je ovisila sudbina svijeta kakvog su ga doživljavali Azteci, dakle nešto što je nužno, bez čega nije moguć opstanak njihovog naroda.⁹²

4.5. Aztečko društvo i svakodnevni život u prijestolnici

Collier u knjizi *Indijanci obiju Amerika* iznosi svoje viđenje aztečkog društva i svakodnevnog života u prijestolnici: „Život Azteka bio je život efikasne, mnogostrane poljoprivrede; obrtništva nenadmašenog u zapadnoj hemisferi i u svijetu; znatne demokracije u ljudskim odnosima.“⁹³ Dakle, nakon onoga početnog dojma kojega smo stekli o Aztecima kao o krvoločnom narodu koji je prepoznatljiv isključivo po masovnom žrtvovanju ljudi, zahvaljujući ovom Collierovom opisu stječemo jednu sasvim drugu sliku. Stječemo dojam o jednoj vrlo naprednoj civilizaciji s uređenim društvenim odnosima te razgranatom i dobro razvijenom gospodarskom djelatnošću.

Kada govorimo o aztečkom društvu odmah na početku treba istaknuti kako je njegov temelj egzogamni rod, dakle društvena skupina unutar koje je bila zabranjena ženidba. Na čelu je svakog roda bio pojedinac koji se isticao svojim sposobnostima, dakle najčešće istaknuti ratnik. Vrlo je važno mjesto u životu Azteka imala institucija braka koja je omogućavala povezivanje različitih rodova i stvaranje plemena. Plemena su zatim davala svoje predstavnike, opet dakako najistaknutije članove, u plemensko vijeće koje je imalo ulogu u političkom životu prijestolnice.⁹⁴

Aztečko je društvo čvrsto stajalo na dva stupa, a to su religija i rat. Paligorić tvrdi kako je najveću važnost za život svakog Azteka imala religija koja se temeljila na mitologiji, a najvažniju je ulogu imalo brojno svećenstvo koje se brinulo za obrede u čast mnogobrojnih aztečkih bogova. Na religiju se nadovezuje rat koji je s njom usko i neraskidivo povezan. Azteci su prije svega ratnički narod koji je pridavao veliku važnost vojnim pohodima koji su vrlo često vođeni upravo iz vjerskih razloga. Dakle, njihovo je shvaćanje rata nešto drugačije od onog europskog. Naime, veliki je naglasak na ceremonijalnosti pri čemu je daleko veća vrijednost zarobiti neprijatelja te ga kasnije živoga žrtvovati

⁹² John Collier, *Indijanci obiju Amerika*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1968., str. 72.

⁹³ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 66.

⁹⁴ Isto, str. 66.

bogovima, nego ga ubiti na bojnopolju.⁹⁵ Stoga su upravo svećenici i poglavice, dakle čelnici svog plemena i istaknuti ratnici, u Europi bismo rekli plemići, imali najvažniju ulogu u aztečkom društvu čineći njegovu aristokraciju.⁹⁶

McLynn ističe kako je Montezuma vladao „*stabilnim društvom čvrste hijerarhije i tradicije*“ i to je uistinu i bilo tako.⁹⁷ Na samome su se vrhu aztečke društvene piramide, dakle odmah ispod cara, nalazili visoki dostojanstvenici i svećenici koji su dominirali aztečkim društvom.⁹⁸ Odmah ispod te vjerske i ratne aristokracije nalazili su se državni službenici najčešće iz redova nižeg plemstva te istaknutih građana i trgovci koji su uživali veliki ugled u aztečkom društvu. Ipak, veliku većinu stanovnika aztečkog glavnog grada činili su ljudi bez nekakvoga posebnog položaja, dakle obrtnici i seljaci koji su bili temelj aztečke prije svega poljoprivredne ekonomije. Na samome dnu društvene piramide nalazili su se robovi i ratni zarobljenici koji nisu imali gotovo nikakva prava.⁹⁹

Osim što je bilo jasno i strogo hijerarhijski organizirano, aztečko je društvo i u pravnom smislu bilo izvrsno uređeno. Azteci su imali vrlo dobro razvijeno pravosuđe koje je bilo na jednoj iznimno visokoj razini, ništa lošije organizirano od onog europskoga. Naime, svaki se ozbiljniji prijestup drastično kažnjavao. Azteci su bili posebno osjetljivi na protudruštvena djela, tako se primjerice krađa smatrala teškim zločinom te je za nju bilo predviđeno izricanje smrtne presude.¹⁰⁰

Najvažnija je gospodarska djelatnost za život prijestolnice bila ona koja ju je hranila, dakle poljoprivreda. Zemlja je bila vlasništvo roda te je unutar njega bila ravnopravno raspoređevina, a budući da je jedan od glavnih problema aztečkoga glavnog grada bio upravo njen nedostatak, nastojala se što racionalnije iskoristiti.¹⁰¹ Azteci su, nastojeći se prilagoditi prirodi, razvili izuzetno efikasan sustav zemljoradnje koji je davao zadovoljavajuće prihode i opkrbljivao hranom brojno stanovništvo glavnog grada. Naime, radi se o sustavu umjetno stvorenih otočića nazvanih *chinampas* („ploveći vrtovi“) na kojima su zemljoradnici uzgajali razne poljoprivredne kulture. Ti su otočići stalno stvarani na rubovima otoka te je stoga grad neprestano rastao. Azteci su stvarali *chinampase* tako što bi kroz močvare prokopali kanale koji će im kasnije omogućiti transport do usjeva, a ostavljeno močvarno tlo bi zatim ispunili zemljom s kopna koju su dovozili u kanuima te blatom iskopavanim s dna kanala, a

⁹⁵ Ljubomir Paligorić, *Istorija Latinske Amerike*, ZELNID, Beograd, 2003., str. 24.

⁹⁶ Isto, str. 24.

⁹⁷ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 180.

⁹⁸ J. Soustelle, *Azteci*, str. 39.

⁹⁹ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 102.

¹⁰⁰ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 67.

¹⁰¹ Isto, str. 69. i 70.

koje je istovremeno služilo i kao izvrsno gnojivo. Tako su nastajale gredice plodne zemlje koje bi zatim bile zasađivane kukuruzom te voćem i povrćem.¹⁰²

Nadalje, aztečka je civilizacija sav svoj sjaj iskazala i svojim obrtničkim proizvodima prije svega onim zlatarskim. Tako su se brojni radovi aztečkih zlatara nakon pada Aztečkog Carstva našli u Europi. Europljani nisu mogli skriti svoje divljenje ovim iznimnim postignućima aztečke civilizacije. Albrecht Dürer će izjaviti: „*Nikada za moga dugog života nisam vidio išta što bi moje srce ispunilo tolikom radošću.*“¹⁰³

Isto tako, Soustelle tvrdi kako „*aztečku epohu karakterizira intenzivna trgovačka i kulturna razmjena*“ među narodima koji su živjeli unutar ogromoga Aztečkog Carstva. Zahvaljujući ponajprije političkoj organizaciji Carstva koja nije postavljala barijere među pokrajinama, trgovci dobivaju veliko značenje te razvijaju razgrantu djelatnost.¹⁰⁴ Tlatelolco, jedan od jezerskih susjeda aztečke prijestolnice, sa svojom ogromnom tržnicom postaje glavno trgovačko središte Carstva. Tu je tržnicu okruženu trijemovima dnevno znalo posjetiti i do 25.000 ljudi. Na njoj su se održavali sajmovi na kojima se nudila brojna i raznolika roba iz svih krajeva Carstva: platna, tkanine, perje, nakit, koža, odjeća, kukuruz, grah, začini, povrće, voće, trave, perad i divljač, ribe i žabe, posuđe, oruđe, drvo, duhan i lule, namještaj itd. Dakle, proizvodi aztečke poljoprivredne i obrtničke djelatnosti.¹⁰⁵ Kako Azteci nisu koristili novac trgovina se temeljila na razmjeni. Dakle, ukoliko biste željeli nešto kupiti morali ste pronaći prodavača koji to ima, ali i koji je voljan prihvatiti robu koju mu nudite zauzvrat.¹⁰⁶

5. Portreti vođa: Hernán Cortés i Montezuma

5.1. Hernán Cortés

Hernán Cortés, proslavljeni španjolski konkvistador i osvajač Aztečkog Carstva, rođen je 1485. g. u obitelji sitnoga španjolskog plemstva iz pokrajine Extremadure koja je bila u sastavu Kraljevstva Kastilja.¹⁰⁷ U vrijeme dok se Hernán kao sedmogodišnji dječak igrao sa svojim vršnjacima u rodnom gradiću Medellín, Španjolska je, osvajanjem Granade, privela kraju stoljetni proces rekonkviste, a u isto je vrijeme, pomorskom ekspedicijom Kristofora Kolumba, započela proces stvaranja prekomorskoga kolonijalnog carstva.¹⁰⁸ Godine 1499., napunivši petnaest godina, Hernán odlazi na

¹⁰² J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 66. i 67.

¹⁰³ Isto, str. 98.

¹⁰⁴ Jacques Soustelle, *Meksiko*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1973., str. 112.

¹⁰⁵ J. Soustelle, *Azteci*, str. 52. i 53.

¹⁰⁶ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 102.

¹⁰⁷ H. Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, str. 79.

¹⁰⁸ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 143.

školovanje u veći grad, u Salamancu, gdje provodi idućih nekoliko godina života školujući se za odvjetnički poziv.¹⁰⁹ Međutim, dječak nikada nije pokazao veće zanimanje za studij prava koji je ionako bio više želja njegova oca, nego njega sama. Baš nasuprot, Cortés je bio nemirna duha te je od najranije mladosti pokazivao veliku sklonost oružju i vojničkom pozivu te ženama i kocki.¹¹⁰ Uostalom, takvim su ga doživljavali i njegovi suvremenici o čemu nam svjedoči i Cortésov portret Lópeza de Gómara: „[...] *Bijaše snažan, hrabar i vrlo vješt oružju. Kao dječak bijaše nemiran, u zrelosti razuman, stoga je imao uspjeha u ratu... [...] Bijaše uvijek vrlo sklon ženama, a isto se može reći i za igru, izvanredno je kockao i s velikim veseljem.* [...]“¹¹¹ No, s druge pak strane Cortés je bio čovjek iznad svega ponizan pred Bogom, pobožan i bogobožan te odan idealima katoličke vjere što će potvrditi i njegov vjerni pratilac i suborac Bernal Díaz del Castillo: „[...] *Bio je vrlo pobožan i vjerske je dužnosti obdržavao s marom.* [...]“¹¹² Della Corte smatra kako je ukorijenjena katolička vjera jedna od glavnih karakteristika svakog konkvistadora, a naročito to vrijedi za Cortésa koji je „*nad sobom priznavao samo Boga i Karla V.*“¹¹³ Pozitivne ili negativne, karakteristike su to ličnosti Hernána Cortésa koje će sa sobom ponijeti i u Novi svijet. Kako je Cortés od najranije mladosti pokazivao pustolovni duh te veliku sklonost vojničkom pozivu, njegovi roditelji nisu imali izbora kada je kao sedamnaestogodišnjak izrazio želju za odlaskom u Novi svijet, na Karipsko otočje gdje će izgraditi karijeru uglednog zemljoposjednika i političara.¹¹⁴

Cortésova prekomorska avantura, o kojoj je oduvijek sanjao te joj se potajno nadao, započinje 1504. g. kada kao devetnaestogodišnjak napušta Španjolsku te odlazi u Novi svijet.¹¹⁵ Prva njegova stanica na Karipskom otočju bio je otok Santo Domingo, današnja Hispaniola, gdje će sljedećih godina raditi kao bilježnik tamošnjeg guvernera. Međutim, nakon što 1511. godine istaknuti španjolski plemić i pustolov Diego Velasquez osvaja Kubu te postaje guverner otoka, odabire Cortésa za jednog od svojih najbližih suradnika.¹¹⁶ Kao Velasquezov štićenik, tajnik i blagajnik, Cortés je vrlo brzo napredovao probivši se do samog vrha kubanskog društva. Zahvaljujući vlasništvu nad ogromnim zemljišnim posjedima, plantažama, postaje bogatim i moćnim čovjekom, politički vrlo utjecajnim na

¹⁰⁹ Carlo Della Corte, *Cortés*, Alfa, Rijeka, 1977., str. 8. i 9.

¹¹⁰ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 172.

¹¹¹ C. Della Corte, *Cortés*, str. 178.

¹¹² H. Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, str. 80.

¹¹³ C. Della Corte, *Cortés*, str. 8.

¹¹⁴ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 131. i 132.

¹¹⁵ Isto, str. 9.

¹¹⁶ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 172. i 173.

otoku. Postavlja se pitanje, može li čovjek više od toga? Netko, daleko manje ambiciozan od Hernána Cortésa, bi se zasigurno zadovoljio postignutim te se tu i zaustavio. Međutim, Cortés nije želio da ga povijest, ukoliko ga uopće i bude pamtila, pamti kao uspješnog službenika i poljoprivrednika. Njegove su ambicije bile daleko veće, želio je umrijeti kao proslavljeni ratnik i osvajač, kao konkvistador.¹¹⁷ Pogrešno bi bilo tvrditi kako njegovi prethodnici nisu imali ambicije, sjetimo se samo Grijalve, međutim, razlika između Hernána Cortésa i njegovih prethodnika koji su doživjeli nesupjeh u pohodu na američko kopno je ta što je on imao sposobnost da svoje velike zamisli provede u djelo: „*Poput mnogih Kastiljaca svoga doba, bio je opsjednut ambicijom, a imao je darovitost da za njom i ide.*“¹¹⁸

Svoju je priliku Cortés čekao sve do 1518. g., a kada mu se ukazala, nije ju propustio. Naime, te ga je godine kubanski guverner Diego Velasquez imenovao vođom ekspedicije koja je dobila zadatak istražiti srednjeameričko kopno, odnosno poluotok Yucatán, a, ukoliko se ukaže prilika, i osvojiti te teritorije u ime španjolske krune.¹¹⁹ Došlo je vrijeme da „*đak iz Salamanke zamijeni pero mačem.*“¹²⁰ Kad je Velasquez napokon shvatio tko je zapravo i kakva je ličnost Hernán Cortés, već je bilo prekasno. Odmah po isplovljavanju Cortés se odmetnuo te je nastupao sasvim neovisno o svom zaštitniku i pokrovitelju. Ubrzo mu je pošlo mu za rukom i pridobiti posadu Velasquezovih brodova koja mu je postala slijepo odana.¹²¹

5.2. Montezuma

U trenutku kada je Hernán Cortés zajedno sa svojim ljudima stupio na srednjeameričko tlo, najmoćniji vladar na tom području bio je pedestogodišnji aztečki car Montezuma.¹²² Montezuma II., posljednji u nizu slavni aztečkih careva, stupa na prijestolje 1502. g. Ukoliko se u isto vrijeme nakratko vratimo na drugu stranu Atlantika, u Španjolsko Kraljevstvo, zateći ćemo Hernána Cortésa koji je prekinuo svoje školovanje i kojemu, kako se čini, sreća nije naklonjena. Veći dio Montezumine vladavine Aztečkim Carstvom prošao je u znaku vojnih pohoda protiv još nepokorenih naroda, a koji su za cilj imali širenje već ogromnog Carstva na gotovo cijeli teritorij današnjeg Meksika. Dakle,

¹¹⁷ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 146.

¹¹⁸ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 27.

¹¹⁹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 174.

¹²⁰ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 143.

¹²¹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, 175. i 176.

¹²² Isto, str. 180.

možemo zaključiti kako se radi o jednomiskusnom i sposobnom vladaru i neprikosnovenom autoritetu u Aztečkom Carstvu.¹²³

Međutim, za razliku od prvih godina svoje vladavine kada se iskazao kao izuzetno sposoban ratnik i odlučan državnik pokorivši gotovo sve narode na području današnjeg Meksika i uredivši stabilno i centralizirano carstvo sa sjedištem u Tenochtitlánu, u vrijeme dolaska španjolskih osvajača Montezuma nastupa kao sasvim druga osobnost. Naime, aztečki se car u sam suton svoje vladavine okružio svećenicima i vidovanjacima te se i sam u potpunosti posvetio svećeničkom pozivu, proučavanju aztečke religije i mitologije, a posebno su ga zanimala drevna proročanstva.¹²⁴ S vremenom je, zaokupljen mračnim razmišljanjima, postajao sve bojažljiviji, nepovjerljiviji, neodlučniji i praznovjerniji. Povukavši se u osamu svoje veleborne palače, Montezuma se rijetko pojavljivao u javnosti sve više zanemarujući važne vojne te državničke poslove.¹²⁵ Della Corte će reći kako je postao „žrtva vjere u religiju punu proročanstava“.¹²⁶ Dakle, jasno je kako se njegov karakter tijekom 17 godina vladavine Aztečkim Carstvom bitno izmijenio što će u svakom slučaju pogodovati interesima španjolskih osvajača za koje možemo reći kako nisu stigli upoznati onog „pravoga“ Montezumu, odlučnog ratnika i vještog diplomata.¹²⁷

6. Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva

6.1. Sudar civilizacija – susret Španjolaca i Azteka

Isplovivši s Kube 18. studenoga 1518. g., Cortés se nije odmah zaputio prema srednjeameričkoj obali. Naime, preodosjećavši s kakvim će se sve izazovima suočiti po dolasku na američko kopno, uzeo si je još neko vrijeme kako bi brojčano i materijalno ojačao svoju ekspediciju. Stoga je, ploveći uz južnu obalu Kube, nekoliko puta pristajao s namjerom da u svoju ekspediciju pridobije što više ratnika-pustolova željnih bogatsva i slave. Nakon tromjesečnih priprema, Cortés je 18. veljače 1519. g., smatrajući svoju ekspediciju spremnom, zaplovio prema poluotoku Yucatánu.¹²⁸ Cortés je u tom trenutku bio na čelu posade koja je brojala 110 mornara i 553 vojnika od kojih su njih 32 bila

¹²³ C. Della Corte, *Cortés*, str. 175.

¹²⁴ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 88.

¹²⁵ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 139.

¹²⁶ C. Della Corte, *Cortés*, str. 175.

¹²⁷ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 139.

¹²⁸ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 176.

naoružana samostrijelima, a 13 arkebuzama. Osim toga, raspolagao je i sa 14, što većih što manjih, topova i 16 konja.¹²⁹

Cortésova je flota naprije doplovila do otoka Cozumela koji se nalazio u neposrednoj blizini istočne obale poluotoka Yucatána. Ondje je Cortés po prvi puta došao u doticaj s domorodačkim narodom koji je u to vrijeme gospodario cijelim Yucatánom i koji nam je poznat pod nazivom Maye. Otočani su prijateljski dočekali bijele došljake koji su se ovdje zadržali neko vrijeme, a potom su zaplovili dalje uz obalu poluotoka.¹³⁰ Pošto je španjolska ekspedicija, pristavši uz obalu nedaleko domorodačkoga grada-države Tabasca, po prvi puta kročila na američko kopno, dočekao ju je žestok otpor neprijateljski raspoloženih i ratobornih Maya. Premda brojčano višestruko slabiji, španjolski su osvajači uvjerljivo porazili tamošnje Maye prvenstveno zahvaljujući nadmoći španjolskoga vatrenog oružja nad onim domorodačkim te iznimnom doprinosu njihove konjice.¹³¹ Ova će se pobjeda pokazati vrlo značajnom za Cortésa budući da će mu poraženi i pokoreni Tabascani kao iskaz svog poštovanja pokloniti domorodačku ropkinju Marinu. Cortésu neće trebati dugo da shvati kako ova djevojka posjeduje brojne vrline. Naime, bila je vrlo inteligentna te je poznavala jezik kojim su govorile Maye i Azteci kao i njihove običaje te opće političko stanje u Aztečkom Carstvu. Prešavši na katoličku vjeru, Marina postaje Cortésovom ljubavnicom i najbližom savjetnicom koja će odigrati važnu ulogu u španjolskom osvajanju Aztečkog Carstva.¹³²

Porazivši Maye, Cortésova se flota otisnula prema aztečkom području. Iskrcašći se na području nedaleko današnjega meksičkog grada Vera Cruza, španjolski su se osvajači 21. travnja 1519. g. po prvi puta našli na teritoriju Aztečkog Carstva. Domorodačko ih je stanovništvo dočekalo poprilično gostoljubivo, mogli bismo reći i prijateljski.¹³³ Prvi je susret između Španjolaca i Azteka prošao sasvim uljudno, prema nekim izvorima čak i srdačno. Po svemu sudeći Montezuma je Cortesu preko svojih glasnika koji su mu donijeli darove poželio prijateljsku dobrodošlicu odlučivši se tako već na samom početku na politiku popuštanja prema strancima: „*[On] je poslao pet ljudi da pozdrave [Cortésa] i odnesu mu darove... [..]*“¹³⁴ Istini za volju, ovaj je Montezumin postupak bio motiviran prije svega njegovim uvjerenjem kako je Cortés dugo iščekivani aztečki bog Quetzalcoatl. Međutim, bilo kako bilo možemo zaključiti kako ovaj ratoborni domorodački narod pri svom prvom susretu sa

¹²⁹ H. Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, str. 84.

¹³⁰ C. Della Corte, *Cortés*, str. 34. – 36.

¹³¹ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 154. – 160.

¹³² C. Della Corte, *Cortés*, 48. i 49.

¹³³ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 165.

¹³⁴ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 31.

stranim osvajačima nije isukao svoje mačeve iz korica, već se postavio poput pravog „domaćina“ ljubazno dočekavši europske „goste“.¹³⁵ Cortés je po ovome aztečkom izaslanstvu poslao poruku caru Montezumi kako ga silno želi posjetiti u njegovoj prijestolnici te porazgovarati s njim u ime španjolskog kralja. Isto tako, prema nekim izvorima lukavi je Cortés aztečkom caru poslao takvu poruku iz koje se moglo sasvim jasno shvatiti kako on i njegovi ljudi boluju od bolesti srca za koju postoji samo jedan lijek, zlato. Od tog će trenutka naivni Montezuma preko svojih poslanika nastojati zadovoljiti apetite bijelih ljudi za zlatom, međutim, sa svakim njegovim zlatnim poklonom, ti su pohlepni apetiti samo rasli.¹³⁶

Dok su španjolski osvajači sređivali svoje dojmove nakon posjeta izaslanika aztečkog cara, Montezuma je oko sebe okupio brojne savjetnike, svećenike i vidovnjake te ugledne aztečke ratnike. Neupitno je kako je među Aztecima postojala struja koja nije bila toliko zavedena drevnim proročanstvima i mitovima te je, smatrajući kako su bijeli došljaci obični pljačkaši koji nemaju iskrene i dobre namjere, caru predlagala da im ne dopusti da zađu dublje u njihovo carstvo. Međutim, Montezuma se oglušio na njihove savjete ostavši vjeran svome Quetzalcoatlu. Stoga se odlučio na odugovlačenje kako bi, preko brojnih poslanika, bolje upoznao ove strance za koje je vjerovao kako su bogovi. No ova će se Montezumina taktika pokazati kao uzaludno trošenje dragocjenog vremena kojega će s druge strane Cortés pametno iskoristiti kako bi u potpunosti zavladao cjelokupnom situacijom.¹³⁷

Cortés je za to vrijeme na obali Meksičkog zaljeva osnovao prvu španjolsku naseobinu na američkom kopnu, Villa Ricu de Vera Cruz, dakle današnji Vera Cruz: „*Bijaše to prva kolonija u Novoj Španjolskoj, plodni začetnik tolikih drugih.*“¹³⁸ Na ovakav se potez odlučio prije svega kako bi imao pokriće za svoje dotadašnje, ali i buduće postupke. Dakle, kako bi opravdao svoje dotadašnje postupke, između ostaloga i izdaju guvernera Velasqueza, španjolskoj kruni nastojeći pridobiti njenu naklonost za daljnja osvajanja te kako bi zadovoljio i umirio nezadovoljnu frakciju u svojoj ekspediciji koja se zalagala za povratak na Kubu. Zatim je, u srpnju 1519.,¹³⁹ donio odluku koja je, prema Della Corteu, bila „*možda najvažnija u njegovu životu.*“¹⁴⁰ Naime, potopio je brodove s kojima je od Kube doplovio do srednjeameričkog tla. Premda se, na prvu, čini kao samoubilački potez, iza njega se krije

¹³⁵ Isto, str. 31.

¹³⁶ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 87.

¹³⁷ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 181. i 182.

¹³⁸ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 183. i 193

¹³⁹ C. Townsend, *Buryng White Gods: The New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 29.

¹⁴⁰ C. Della Corte, *Cortés*, str. 76.

logično objašnjenje. Cortés je, potopivši svoju flotu, potopio i sve težnje svojih ljudi, ukoliko ih je bilo, a vjerojatno je, o povratku kući, na Kubu. Od tog trenutka, njegovi ljudi više nisu bili „u iskušenju okrenuti se natrag“, već su mogli ići samo naprijed, a tamo ih je, negdje u nepredvidim prostranstvima Meksičke doline, čekala aztečka prijestolnica.¹⁴¹

6.2. Marš na Tenochtitlán – sukobi i savezništva s domorodačkim plemenima

Cortés je, potopivši brodove, svakoga svog čovjeka „obvezao na pobjedu ili smrt.“¹⁴² Pošto smrt bez borbe nikako nije bila opcija, preostao je samo jedan cilj, osvajanje Tenochtitlána. No da bi uopće došli od Vera Cruza na obali do prijestolnice Aztečkog Carstva duboko u unutrašnjosti, španjolski su osvajači osuđeni na 400-kilometarski marš, najprije kroz vruću i vlažnu prašumu, a zatim i preko hladnih, visokih i nepristupačnih planinskih lanaca.¹⁴³ Dakle, možemo zaključiti kako je aztečka prijestolnica, osim brojne i ratoborne ljudske, imala i vrlo dobru prirodnu zaštitu, odnosno geostrateški položaj, koja je predstavljala zahtjevnu prepreku španjolskim osvajačima.

Prva Cortésova stanica na putu prema unutrašnjosti bio je grad-država Cempoala. Ovo se središte plemena Totonaka sa svojih otprilike 30.000 stanovnika nalazilo na samome rubu Aztečkog Carstva, u blizini obale Meksičkog zaljeva.¹⁴⁴ Totonaci su, kao i brojna druga plemena u Meksičkoj dolini, bili vazali aztečkog cara koji je od njih redovito ubirao izdašan danak. Stoga su Totonaci bili izuzetno neprijateljski raspoloženi prema svojim aztečkim gospodarima te su samo čekali prikladan trenutak da se protiv njih pobune. Ta se prilika ukazala dolaskom španjolskih osvajača koje su Totonaci srdačno primili. Cortés im nudi svoje savezništvo obećavajući kako će stati na kraj svim aztečkim ugnjetavanjima, a Totonaci ga spremno prihvaćaju i potvrđuju stavljajući mu na raspolaganje 50 svojih najboljih ratnika i još 200 ljudi kao pratnju. Ti će ljudi Cortésu biti od višestruke koristi budući da će, osim kao ratnici, poslužiti i kao vodiči i prevoditelji te nosači.¹⁴⁵

Tijekom svog boravka u Cempoali Cortés saznaje korisne informacije o aztečkom caru Montezumi, a najviše će ga se dojmiti saznanje o ogromnome bogatstvu kojim raspolaže taj moćni monarh. Isto tako, stječe brojne spoznaje o njegovoj prijestolnici, Tenochtitlánu, koje će mu omogućiti da već sada počne planirati kako i na koji način mu pristupiti, koje su mu jake, a koje slabe strane.¹⁴⁶

¹⁴¹ C. Townsend, *Burying White Gods: The New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 29.

¹⁴² R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 32.

¹⁴³ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 184.

¹⁴⁴ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 89.

¹⁴⁵ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 89.

¹⁴⁶ Isto, str. 90.

Dakle, Cortésova ekspedicija, nakon kratkotrajnog boravka u Cempoali, brojnija za nekoliko stotina domorodaca i bogatija informacijama o caru i njegovoj prijestolnici, nastavlja svoj marš u unutrašnjost Carstva.

Premda aztečka prevlast nad Meksičkom dolinom od vremena cara Izcóatla gotovo nikada nije ozbiljnije dovedena u pitanje, postojalo je, ali doduše vrlo malo, i lokalnih centara moći suprotstavljenih aztečkom caru. Jedan od najznačajnijih i najmoćniji bila je Tlaxcala, grad-država koji nije priznavao vlast aztečkog cara te je nastupao kao samostalna enklava unutar moćnog Carstva.¹⁴⁷ Prema svemu sudeći upravo je Tlaxcala bila središte otpora protiv aztečkog cara te ju je u svakom slučaju vrijedilo pridobiti na svoju stranu. Cortés je shvatio kako ishod ovog pohoda uvelike ovisi upravo o doprinosu Tlaxcalana.¹⁴⁸

Ipak, došavši u Tlaxcalu, Cortés nije dočekan onako kako je očekivao, miroljubivo i srdačno. Naime, došlo je do nesporazuma budući da su Tlaxcalani Španjoloce držali aztečkim saveznicima, a sve iz razloga što su u Cortésovoj ekspediciji bili i podanici cara Montezume, odnosno njegovi izaslanici. Premda su Španjolci inzistirali na pregovorima, Tlaxcalani su takvu opciju odlučno odbili odlučivši se za rat.¹⁴⁹ Cortés nije bio niti malo sretan što će ratom morati uvjeravati Tlaxcalu na savezništvo. Naime, Descola navodi kako je omjer između Španjolaca i Tlascalana bio otprilike 1:100.¹⁵⁰ Dakle, računica je sasvim jasna, ukoliko je Cortés raspolagao sa oko 500 vojnika, Tlaxcala mu je mogla suprotstaviti oko 50.000 ratnika. Međutim, nije imao izbora, morao se sukobiti s ratobornim domorocima. Španjolski su osvajači, iako brojčano znatno nadjačani, u nekoliko bitaka nanijeli teške poraze Tlaxcalanima. Pri tome se presudnim pokazalo vatreno oružje, u prvom redu topništvo, koje je brojnim i zbijenim domorodačkim ratnicima nanosilo ogromne gubitke.¹⁵¹ Uvidjevši kako je ovakav, sasvim neočekivan, rasplet događaja izuzetno demoralizirao njegove ratnike, ali i podijelio tlaxcalansko plemstvo, Xicotenga, poglavica Tlascalana, nudi Cortésu mir i savezništvo protiv, na kraju krajeva, zajedničkog neprijatelja, Azteka, koje ovaj oduševljeno prihvaća. Sklopljeno savezništvo potvrđuje stavljajući Cortésu na raspolaganje znatan broj svojih ratnika.¹⁵²

Premda je Cortés na kraju pregovarao te sklopio savezništvo s Tlaxcalom, on ju je prije svega vojno pokorio učinivši Xicotengu svojim vazalom te je na taj način poslao ozbiljno upozorenje

¹⁴⁷ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 44.

¹⁴⁸ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 186.

¹⁴⁹ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 92.

¹⁵⁰ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 209.

¹⁵¹ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 94., 95. i 98.

¹⁵² Isto, str. 104. i 105.

Montezumi u Tenochitlán. Možemo zaključiti kako je Cortésov savez s Tlaxcalanima jedan je od ključnih trenutaka za španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva budući da je tom prilikom Cortés dobio na raspolaganje nekoliko tisuća domorodačkih boraca koji su zajedno s njim nastavili marširati prema Tenochtitlánu. U skladu s tim, Wright navodi kako bi Cortés, u slučaju da nije uspio pridobiti Tlaxcalane, prije ili kasnije morao odustati od plana osvajanja Aztečkog Carstva te se povući prema obali, a potom i napustiti meksičko tlo.¹⁵³ S druge pak strane, pokazavši se kao vrstan ratnik i vješt diplomat te pridobivši na svoju stranu Tlaxcalane, Collier tvrdi kako je Cortés na taj način postao „vođa velikoga građanskog rata u Meksiku“.¹⁵⁴

Za vrijeme svoga dvotjednog odmora i priprema za nastavak pohoda u Tlaxcali, Cortés prima dva Montezumina poslanstva. I u ovom je slučaju došla do izražaja Montezumina zbunjenost i neodlučnost po pitanju kako se postaviti prema strancima. Naime, dok je jedno izaslanstvo došlo s ponudom Montezuminog vazalstva španjolskom kralju, ali samo ukoliko se njegovi ratnici odmah povuku iz Aztečkog Carstva, drugo je izaslanstvo nedugo za tim došlo s porukom kako Montezuma željno iščekuje svoje goste u prijestolnici spremajući im svečani doček. Ovakav je Montezumin proturječan stav bio samo znak kako aztečki car postaje sve neodlučniji i ranjiviji, a time su i sve više rasli španjolski izgledi za uspjeh ovog pothvata. Toga je bio svjestan i sam Cortés.¹⁵⁵ Cortésa više ništa nije moglo zaustaviti, a njegova ekspedicija, kojoj se pridružilo oko 5.000 tisuća tlaxcalanskih ratnika, nastavlja s maršem na Tenochtitlán.¹⁵⁶

Njena je iduća postaja grad-država Cholula, odani vazal aztečkog cara, a ujedno i sveti grad u kojemu se nalazila i najveća piramida u Carstvu te su se ovdje održavali brojni krvavi obredi u čast aztečkih bogova. Cholula je Španjolcima pružila naizgled srdačan doček, toliko srdačan da je čak pobudio i njihovu sumnju. Španjolci su počeli sumnjati na zavjeru što će se uskoro pokazati sasvim opravdanim i točnim. Naime, Cholula je, po Montezuminoj zapovjedi, namjeravala Španjolce uhvatiti u zamku koja je, kako će se pokazati, bila odviše predviđiva. Stoga je lukavi Cortés uz pomoć svojih savjetnika, prije svega done Marine, razotkrio i ovu Montezuminu zavjeru.¹⁵⁷ Uslijedila je krvava španjolska osveta i pokoravanje Cholule. Najprije je Cortés iznenađujuće lako razbio cholultečke snage u bitci koja se odigrala u samom središtu grada, a zatim su Tlaxcalani, koji su bili smješteni

¹⁵³ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 33.

¹⁵⁴ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 90.

¹⁵⁵ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 196. i 197.

¹⁵⁶ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 142.

¹⁵⁷ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 197. i 199.

izvan grada, dočekali i potukli Cholulteke koji su se dali u bijeg. Došlo je do pravog masakra ogorčenih Tlaxcalana nad Cholultecima, saveznicima njihovih omraženih aztečkih gospodara. Nakon ovoga strašnog poraza, Cholula nije pristala uz Cortésa kao što je to učinala Cempoala i Tlaxcala, ali ako ništa drugo nije više bila niti protiv njega, rekli bismo ostala je neutralna. Montezuma je Cortésu poslao još jedno izaslanstvo sa poklonima preko kojega se želio ograditi od dođajaja u Choluli. Bilo kako bilo, aztečki car više nije imao vremena planirati kako spasiti svoje Carstvo, odlučio je pustiti Španjolce u svoju prijestolnicu smatrajući kako će ih tu, ukoliko to bude nužno, lako potući.¹⁵⁸ Uskoro će shvatiti kako se grdno prevario, međutim, prekasno za opastanak Aztečkog Carstva.

6.3. Španjolci u srcu Aztečkog Carstva

Našavši se pred Tenochtitlánom, španjolski su osvajači ostali zatečeni ljepotom ovoga otočnog grada. Španjolski kroničar i očevidac Bernal Díaz del Castillo ne krije svoje oduševljenje aztečkom prijestolnicom, u zanosu je zapisao: „*Kada smo ugledali sve te gradove i sela sagrađene na vodi, i druge gradove na suhom kopnu i te pravocrtne i ravne nasipe koji vode u Mexico, bili smo preneraženi. [...] Doista, neki od naših vojnika pitali su se nije li to sve san.*“¹⁵⁹ Dok su Španjolci zajedno sa svojim domorodačkim saveznicima prelazeći nasip oprezno ulazili u gradu, u susret im je dolazila aztečka povorka predvođena carem Montezumom. Prvi susret između Cortésa i Montezume prošao je u prijateljskom tonu. Zaželivši dobrodošlicu Cortésu i njegovim ljudima, car je ugostio strance u palači svog oca. Cortésu je tog 8. studenoga 1519. g. pošlo za rukom nešto o čemu je svaki konkvistador prije njega mogao samo sanjati. Ušavši na čelu svoje ekspedicije u Tenochtitlán postaje prvi Europljanin koji je kročio u „*glavni grad Zapadnog svijeta*“.¹⁶⁰ Gostoljubivi Montezuma je prema nekim aztečkim izvorima Cortésu uputio sljedeće riječi: „*Došli ste u svoju zemlju; došli ste u svoj grad, Mexico. [...] došli ste do svoga sjedala, do svoga prijestolja. [...] Dođite sada i odmorite se; preuzmite svoje kraljevske palače; ugodite svome tijelu. Uđite u svoju zemlju, moji gospodari.*“¹⁶¹ Iz ovih se Montezuminih riječi nedvosmisleno moglo zaključiti kako aztečki car, iako nesvjesno misleći da se obraća samom Quetzcoatlu, prihvaća ulogu vazala španjolskog kralja. Aztečki je car sljedećih nekoliko dana Cortésa i njegove ljude upoznao sa svojom prijestolnicom. Španjolce su se posebno dojmili aztečki hramovi i njihova religija koja se temelji na žrtvovanju ljudi. Dvojica su vođa prije

¹⁵⁸ Isto, str. 200. – 202.

¹⁵⁹ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 34.

¹⁶⁰ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 298., 299. i 303.

¹⁶¹ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 35.

svoga razgovarala o vjeri pri čemu je Cortés Montezumi bezuspješno pokušao nametnuti kršćanstvo.¹⁶²

Ipak, s vremenom su se Španjolci počeli osjećati sve nesigurnije i ranjivije u ovom ogromnom gradu, a kako i ne bi kad je njih petstotinjak svakodnevno bilo pod budnom prismotrom gotovo 300.000 Azteka koji su zasigurno osjećali veliko nepovjerenje prema strancima te su se u svakom trenutku na zapovjed svog cara mogli okrenuti protiv njih te ih vrlo lako pobiti.¹⁶³ Upravo je to bio glavni razlog zbog kojeg je Cortés, prema McLynnu, izveo „jedan od najspektakularnijih prevrata u povijesti“.¹⁶⁴ Naime, pomalo i kukavički odlučuje zarobiti čovjeka koji ga je prije samo tjedan dana prijateljski primio u svoju prijestolnicu smjestivši ga u svoju palaču, odlučuje zarobiti samog aztečkog cara Montezumu. Zarobivši Montezumu i ostavivši ga u kućnom pritvoru u njegovoj vlastitoj palači Cortés je preko vladara-taoca namjeravao zagospodariti Tenochitlánom.¹⁶⁵ McLynn Montezuminu otmicu smatra jednom od prekretnica u osvajanju Aztečkog Carstva te „najvažnijim pojedinačnim događajem“.¹⁶⁶ Ipak, za to je vrijeme grad nastavio živjeti svojim uobičajenim životom. Azteci se gotovo ni nisu pokušali suprotstaviti Španjolcima. Kao da su zarobljavanje vlastitog cara smatrali kao nešto sasvim normalno. Cortésovoj sreći zasigurno nije bilo kraja, zahvaljujući zarobljenom caru imao je pod kontrolom 300.000 stanovnika glavnog grada te je potpunosti vladao situacijom u njemu.¹⁶⁷

Međutim, tada je Cortésa zatekla jedna sasvim neočekivana vijest. Naime, njegov već pomalo i zaboravljeni (ne)prijatelj Diego Velasquez koji nikada nije prežalio Cortésovu izdaju šalje u Meksiko ekspediciju na čelu s Pánfilom de Narváezom koja je dobila zadatak potući odmetnutog Cortésa. Ostavivši odred svojih ratnika u Tenochitlánu, Cortés kreće prema obali odlučan u namjeri da potuče Velasquezove plaćeničke snage.¹⁶⁸ Premda brojčano opet nadjačan, Cortés je prvenstveno zahvaljujući Narváezovoj nesposobnosti i nemotiviranosti njegovih vojnika izvojevao pobjedu. Neki će reći kako je ovu pobjedu Cortés izvojevao zahvaljujući zlatu, a ne čeliku, sugerirajući pri tome na podmićivanje. Bilo kako bilo, Cortés se ovom pobjedom riješio Narváeza zadržavši ga u zatočeništvu u Vera Cruzu, dok je njegove snage jednostavno pridružio svojim te se uputio natrag u

¹⁶² F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 192.

¹⁶³ C. Townsend, *Buryng White Gods: The New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 31.

¹⁶⁴ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 193.

¹⁶⁵ C. Townsend, *Buryng White Gods: The New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 30.

¹⁶⁶ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 193.

¹⁶⁷ J. Norton Leonard, *Davna Amerika*, str. 143.

¹⁶⁸ C. Townsend, *Buryng White Gods: The New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 30.

Tenochtitlán.¹⁶⁹ Dakle, ispostavilo se kako je ova bitka, umjesto da ih oslabi, brojčano ojačala Cortésove snage.

Još samo da njegov zamjenik u Tenochtitlánu, svojeglavi Pedro de Alvarado nije napravio pogrešku, koja će španjolske snage svesti na ostatke ostataka. Naime, u Tenochtitlánu je za vrijeme Cortésova odsustva izbila velika pobuna protiv Španjolaca motivirana strašnim zločinom spomenutog Pedra de Alvarada. Naime, Alvarado je, prilikom jedne vjerske svečanosti, a potaknut pohlepom za aztečkim zlatom, naredio pokolj otprilike 600 uglednih aztečkih plemića.¹⁷⁰ Bio je ovo čin preko kojega Azteci nisu mogli prijeći. Naime, oni su ovaj postupak španjolskih osvajača protumačili kao otvoreni poziv na rat kojega su spremno prihvatili. Od tog trenutka završile su psihološke igrice između Španjolaca i Azteka. Obje su strane shvatile kako samo oružjem mogu obraniti svoje interese, aztečki ratnici obraniti svoj grad i svoju slobodu, a španjolski osvajači osvojiti njihovu prijestolnicu i cijelo Carstvo te podjarmiti taj narod.

6.4. Montezumina smrt i „Noć suza“

Vrativši se u Tenochtitlán, Cortés je u gradu zatekao potpuno drugačije ozračje od onoga kada ga je napuštao. Naime, u međuvremenu su se Azteci otvoreno pobunili protiv španjolskih osvajača te su bili daleko odlučniji u namjeri da ih jednom zauvijek istjeraju iz svog grada. Sada su Španjolci, okruženi tisućama aztečkih ratnika, postali zarobljenici Montezumine palače. Premda je sad već postalo sasvim jasno kako je Montezuma u potpunosti izgubio autoritet nad svojim podanicima, Cortés je inzistirao na tome da se aztečki car obrati svome narodu te ga na taj način još jednom pokuša umiriti. Premda je bio svjestan uzaludnosti ovog čina, Montezuma jednostavno nije imao izbora. Izašavši na terasu svoje palače obratio se aztečkom narodu. Međutim, Azteci jednostavno nisu imali mislosti prema svom mističnom i kukavičkom caru kakvim su ga sve više držali. Obavjestivši ga kako su već izabrali novog vođu, Cuitláhuaca, jasno su pokazali kako je došao kraj miroljubivim kompromisima sa Španjolicima. Uputivši mu brojne podrugljive riječi, glasna je masa počela kamenovati vlastitog cara. U tom su trenutku Montezumi priskočili u pomoć njegovim španjolskim otmičarima te su ga unijeli u palaču gdje su mu pokušali pružiti pomoć. Međutim, bilo je prekasno te više nije bilo pomoći za čovjeka koji ni sam sebi nije htio pomoći prepustivši se, kao i puno puta do

¹⁶⁹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 200. i 201.

¹⁷⁰ J. Norton Leonard, *Davna Amerika*, str. 143. i 144.

tada, sudbini u koju je toliko vjerovao. Montezuma, posljednji službeno izabrani aztečki car, umire nekoliko dana kasnije od posljedica ranjavanja.¹⁷¹

U svakom slučaju, Montezumina smrt predstavlja jedan od najvažnijih trenutaka u španjolskom osvajanju Aztečkog Carstva. Smrću aztečkog cara koji je posljednjih mjeseci svog života bio Cortésov zatočenik te lutka u njegovim rukama, španjolski osvajači gube posljednju, doduše i jedinu, garanciju svoje sigurnosti. Španjolci su na taj način ostavljeni na milost i nemilost gnjevnim stanovnicima aztečkoga glavnog grada koji ionako prema bijelim došljacima nikada nisu niti osjećali neku obavezu. Motezuminom smrću Španjolci gube kontrolu nad aztečkim narodom te na taj način postaju zatočenici njihove ogromne prijestolnice.¹⁷²

Postalo je sasvim jasno kako ostati zarobljen u gradu s gotovo 300.000 Azteka znači umrijeti na ovaj ili onaj način. Bude li sreće, umrijet će od gladi i iscrpljenosti, ukoliko ne, bit će živi žrtvovani, a njihova će srca nahraniti gladne aztečke bogove. Ovo drugo sasvim sigurno nitko od Španjolaca nije želio, stoga se, u ovakvim oklonostima, Cortés odlučuje na povlačenje iz aztečke prijestolnice. Namjeravao se nakratko povući u Tlaxcalu, k svojim saveznicima, gdje će ojačati svoju ekspediciju te ponovno isplanirati i pripremiti napad na grad. Cortés je zajedno sa svojim najbližim suradnicima i savjetnicima procijenio kako je najbolji trenutak za napuštanje grada noću budući da Azteci baš i nisu bili skloni noćnom ratovanju. Pošto su mostovi bili uništeni, a nasipi dobrim dijelom urušeni, plan je bio da se evakuacija izvrši pomoću svojevrsnog prijenosnog mosta koji je izgrađen u palači. Prije no što je, oko ponoći, izdao naredbu za napuštanjem palače, Cortés je svojim vojnicima dopustio da pakupe svo zlatu iz palače upozoravajući ih pri tome da se ne opterete kako ih taj teret ne bi usporavao prilikom bijega. Međutim, ne treba posebno naglašavati kako je pohlepa konkvistadora za zlatom bila jača o razuma pa će ju mnogi od njih platiti životom. Dok su se španjolske snage preko jednog od nasipa pokušavale nečujno išuljati iz grada, zapažene su od strane aztečkih stražara te je odmah potom oglašena uzbuna.¹⁷³ Aztečki su se ratnici odmah dali na oružje te su za nekoliko trenutaka popunili svoje kanue i krenuli za bjeguncima. Najprije su ih iz kanua zasuli kišom srijela, a zatim su počeli preplavljivati nasip i kopno. U španjolskim je redovima nastala velika panika i pravi kaos, jednostavno nisu znali što raditi, stati i boriti se ili nastaviti bježati pa se se našli sasvim razjedinjeni. U nastalom su se metežu daleko bolje snašli aztečki ratnici te su španjolskim osvajačima i njihovim saveznicima nanijeli bolan poraz. Španjolci su izgubili svoje topove i konje, ali i većinu zlata koje su ukrali, a koje

¹⁷¹ C. Della Corte, *Cortés*, str. 114. i 116.

¹⁷² W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 443.

¹⁷³ Isto, str. 444. – 447.

je, uspoređujući ih, u velikoj mjeri i pridonijelo ovako teškom porazu. Uslijedio je pravi pokolj španjolskih osvajača i njihovih tlaxcalanskih saveznika, dok su jedni ubijeni, drugi su svoju smrt našli u jezeru, utopivši se, a najgore je prošla skupina od 270 Španjolaca koja se našla u potpunom okruženju aztečkih ratnika te je zarobljena i odvedena na žrtvovanje.¹⁷⁴

Kada govorimo o gubicima koje su Španjolci pretrpjeli zajedno sa svojim tlaxcalanskim saveznicima te, za njih, kobne noći, prije svega treba istaknuti da su oni vrlo proturječni. Dok jedni izvori umanjuju broj žrtava kako bi ublažili svoj poraz, drugi izvori preuvaličavaju s brojem žrtava kako bi uvećali svoju pobjedu. Prema svemu sudeći, Španjolci su brojali otprilike 450 poginulih što je otprilike dvije trećine od ukupnog broja snaga s kojima su ušli u grad, dok su njihovi domorodački saveznici brojali otprilike 4.000 mrtvih što je gotovo četiri petine od ukupnog broja ratnika koji su tom trenutku bili u Tenochtitlánu.¹⁷⁵ Kada uzmemo u obzir broj poginulih španjolskih ratnika i njihovih saveznika, ovo je nesumnjivo daleko najteži španjolski poraz u ratu s domorodačkim stanovništvom od otkrića Novog svijeta. Iz tog je razloga u španjolskoj povijesti ovaj događaj ostao upamćen pod nazivom *La Noche Triste*, dakle „Noć tuge“ ili „Noć suza“.¹⁷⁶ S druge pak strane, aztečki kroničari ne kriju oduševljene ovakvim raspletom događaja smatrajući ovu pobjedu najvećom od svih u ratovima sa španjolskim osvajačima.¹⁷⁷ Istina, Cortés je u noći s 30. lipnja na 1. svibnja 1519. g.¹⁷⁸ pobjegavši iz Tenochtitlána spasio glavu što mu je bio primarni cilj, ali je isto tako, izgubivši glavninu svoje vojske, doživio katastrofalni poraz koji je, kako se tada činilo, doveo u pitanje nastavak španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva.

6.5. Opsada Tenochtitlána – nadomak pobjede

Baš u trenutku kada se učinilo kako se stanje u Tenochtitlánu donekle stabiliziralo i kako se ratna sreća opet okrenula na stranu Azteka, uslijedio je novi bolan udarac aztečkom narodu. Naime, u jesen je 1520. g. izbila epidemija velikih boginja koja je uvelike prorijedila aztečke ratne redove oslabivši tako njihovu obrambenu i udarnu moć, dok su Španjolci prošli gotovo neokrznuti zahvaljujući imunitetu stečenom u Europi. Jedna od žrtava ove strašne pošasti bio je i sam aztečki car Cuitlahúac. Njegova će smrt imati iznimno negativan psihološki učinak na ionako demoralizirane aztečke ratnike

¹⁷⁴ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 204. – 206.

¹⁷⁵ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 455.

¹⁷⁶ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 206.

¹⁷⁷ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 45.

¹⁷⁸ C. Della Corte, *Cortés*, str. 157.

koji su u njemu vidjeli vođu koji je sposoban protjerati španjolske osvajače. Ipak, naslijedio ga je, kako će vrijeme pokazati, ništa manje borben i sposoban car Cauhtémoc.¹⁷⁹ Znajući kako bijeli osvajači nisu napustili njegovu zemlju, Cauhtémoc je, očekivajući novi napad na grad, bio izuzetno oprezan. Sanjao je veliki ratni savez u koji će ujediniti većinu plemena iz Meksičke doline u borbi protiv stranih osvajača, no, njegovi će se snovi ubrzo pokazati neostvarivima. Naime, ta su plemena odviše mrzila Azteke i njihove tiranske vladare da bi se sada borila za njihove interese. Njima je u tom trenutku daleko prihvatljivija opcija bio Cortés u kojemu su vidjeli osloboditelja od stoljetnog aztečkog jarma.¹⁸⁰

S druge pak strane, Cortés se nakon teškog poraza, te za Španjolce „Tužne noći“, sklonio u Tlaxcalu gdje je nanovo uspio pridobiti i ohrabriti svoje demoralizirane vojnike i saveznike. To mu je pošlo za rukom zahvaljujući pobjedi nad narodom Tepeaca koji je u to vrijeme bio najvažniji aztečki saveznik. Pri tome je, gnjevan nakon teškog poraza u prijestolnici, pokazao, do tada neviđenu, okrutnost prema domorodačkom stanovništvu učinivši mnoge od njih robovima. Isto tako, uspio je pregrupirati svoje snage prvenstveno zahvaljujući nenadanoj pomoći koji mu je poslao jedan od njegov najveći španjolskih neprijatelja, Diego Velasquez. Naime, ovaj je, ne znajući kako je Narváez doživio poraz, poslao nekoliko ekspedicija koje su mu trebale pomoći u borbi protiv Cortésa. Međutim, one su odmah po pristanku u Vera Cruz stale na Cortésovu stranu.¹⁸¹ McLynn navodi kako je Cortés u tom trenutku ponovno raspolagao sa respektabilnom vojnom silom koja je brojala 550 Španjolaca i 10.000 Tlaxcalana.¹⁸² Kada raspravljamo o brojevima, treba reći kako je Cortés, prema nekim izvorima, tijekom bitke za Tenochtitlán zapovijedao s više od 100.000 ljudi od kojih su, naravno, veliku većinu činili španjolski domorodački saveznici. Dakle, u tom je trenutku omjer snaga bio takav da više ne možemo govoriti o „šaćici Španjolaca“ koja je brojčano znatno inferiorna u odnosu na Azteke. Ovdje govorimo o jednoj brojnoj, dobro naoružanoj i po svemu sudeći dobro organiziranoj vojnoj sili koja ima sve predispozicije za osvajanje aztečke prijestolnice.¹⁸³

Krajem prosinca 1520. g. španjolski je vojskovođa procijenio kako je došlo vrijeme da opet iskuša svoju ratnu sreću pred Tenochtitlánom. Krenuo je prema jezeru Texcoco gdje je najprije osvojio gradove na njegovoj obali, dakako aztečke saveznike, kako bi se zaštitio leđa od mogućeg napada s

¹⁷⁹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 208. i 209.

¹⁸⁰ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 243.

¹⁸¹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, 209.

¹⁸² Isto, str. 210.

¹⁸³ C. Della Corte, *Cortés*, str. 163.

kopna.¹⁸⁴ Cortés je, analizirajući svoj prvotni neuspjeh i po drugi puta planirajući osvajanje Tenochtitlána, zaključio kako je prvi puta učinio poprilično naivnu grešku odmah na samome početku. Naime, pokušao je osvojiti Tenochtitlán iznutra što je, kada se uzme u obzir otočni položaj aztečkoga glavnog grada, gotovo nemoguće. Isto tako, Cortés je shvatio kako je teško za očekivati da se grad može osvojiti jurišem, dakle izravnim napadom, budući da raspolaže brojčano inferiornijim snagama, a uz to ovaj ogromni grad daje veliku stratešku prednost njegovu branitelju. Stoga zaključuje kako je aztečku prijestolnicu moguće osvojiti prvenstveno izvana, ali prije svega opsadom. Cortés uviđa kako je u tu svrhu nužno zagospodariti jezerom Texcoco.¹⁸⁵ Stoga je naredio izgradnju 13 brigantina, malih jedrenjaka, koji su, zanimljivo, izgrađeni od dijelova brodova koje je, kako su to u tom trenutku vjerojatno protumačili njegovi sljedbenici, u maniri pravog luđaka potopio pred Vera Cruzom. S druge pak strane, ostatke istih tih brodova je u maniri pravog genijalca prenio od obale Meksičkog zaljeva sve do Tenochtitlána. Zahvaljujući tim dijelovima Cortés je izgradio svoju mornaricu te ju porinuo u jezero koje je imalo vitalno strateško značenje za život grada.¹⁸⁶

Možemo zaključiti kako je Cortés imao jasnu i vrlo dobro razrađenu strategiju osvajanja Tenochtitlána. Nakon dugotrajne opsade planirao je snažan zajednički napad svojih kopnenih i pomorskih snaga koje će na taj način zadati i posljednji udarac iscrpljenim braniteljima grada. Naime, svoje je snage podijelio u četiri skupine od kojih je svaka imala točno određen zadatak. Svaka od tri kopnene jedinice imala je zadatak zauzeti jedan od tri nasipa te ga držati pod svojom kontrolom. Nakon toga, kad za to dođe vrijeme, one će svaka iz svog smjera udariti na grad te ga, spojivši se u njegovom centru, jednom zauvijek osvojiti. S druge pak strane, pomorska je jedinica imala zadatak štiti napredovanje kopnenih snaga od napada aztečkih kanua s jezera, a između ostaloga i uništiti aztečke ratnu flotu što će Cortésu omogućiti da zagospodari jezerom.¹⁸⁷

Vrijeme će pokazati kako je upravo Cortésova odluka da izgradi mornaricu i zagospodari jezerom Texcoco bila presudna za osvajanje aztečke prijestolnice. Naime, španjolske su se brigantine sukobile s ogromnom flotom aztečkih kanua. Bila je to bitka dva neravnopravna protivnika koja je rezultirala katastrofalnim aztečkim porazom i potopom u svakom smislu te riječi. Naime, veći i čvršći španjolski jedrenjaci s lakoćom su uništavali i potapali daleko manje i slabije aztečke kanue. Nakon ove, kako ćemo vidjeti, iznimno važne pomorske bitke španjolski su osvajači definitivno zavladali jezerom te

¹⁸⁴ Isto, str. 210.

¹⁸⁵ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 239. i 245.

¹⁸⁶ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 145.

¹⁸⁷ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 243. i 244.

su, odsjekavši grad od kopna, započeli s opsadom Tenochtitlána. Zahvaljujući brigantinama koje su kontrolirale jezero Španjolci su onemogućili opskrbu grada hranom i drugim potrepštinama. Isto tako, uništivši vodovode prekinuli su dotok pitke vode u grad. Blokiravši sve prilaze gradu, Cortés je strpljivo čekao da glad i bolesti naprave svoje, a istovremeno su njegove kopnene jedinice gotovo svakodnevno napredovale preko nasipa upadajući u predgrađa s ciljem slabljenja aztečke obrane.¹⁸⁸

Cortés je tako već u svibnju 1521. g. procijenio kako je aztečka obrana dovoljno oslabljena i iscrpljena da joj se zada konačan udarac te je izdao naredbu za opći napad. Ipak, osvajanje grada nije teklo po Cortésovom planu budući da je bilo odviše sporo. Međutim, drugačije nije išlo. S jedne strane, napredovanje je usporavala španjolska ratna taktika koja im je nalagala da si u svakom trenutku, dobro osiguravši pozadinu, čuvaju leđa. S druge strane, španjolske su se snage sudjelovale u uličnim borbama samo danju. Noću bi se povlačile iz grada u svoju bazu na obali jezera. Za to bi vrijeme Azteci ponovno zagospodarili dijelovima grada koje su Španjolci osvojili proteklog dana.¹⁸⁹ Nezanemariv je i doprinos aztečkih ratnika koji su se borili srčano kao nikad prije ne pokazujući više strah od španjolskog oružja, a niti poštovanje španjolskim vojnicima.¹⁹⁰ U takvim je okolnostima Cortés počeo pokazivati prve znakove nervoze. Pomalo i nestrpljiv želio je čim prije prekinuti ovu neizvjesnost naredivši svojim vojnicima juriš na neprijatelja. Ovaj je Cortésov potez bio pomalo i naivan budući da su upravo ovakav napad Azteci cijelo vrijeme i priželjkivali. Španjolske su snage poražene, dok su 62 Španjolaca zarobljena i odvedena na žrtvovanje. Naredivši povlačenje, Cortés je imao priliku vidjeti kako Azteci njegove vojnike odvođe na vrh hrama gdje im živima vade srca, a potom bacaju niz piramidu.¹⁹¹

Premda poražen, Cortés nije odustajao od opsade grada. U takvim su okolnostima izgledniji Azteci iz dana u dan bili fizički sve slabiji i demoraliziraniji, a time i ranjiviji. Španjolske su snage iz dana u dan strpljivo napredovale te su polako, zauzimajući ulicu po ulicu, osvajale grad, padala je četvrt za četvrti.¹⁹² Pri tome su se posebno žestoke i krvave borbe vodile za četvrt Tlatelolco gdje se nalazio najveći hram u gradu, onaj posvećen bogu rata Huitzilopochtliju. Španjolsko osvajanje ovog aztečkog svetišta, „*simbola aztečke ratobornosti*“, i njegovo uništenje predstavlja jedan od ključnih trenutaka bitke za Tenochtitlán budući da je zasigurno imalo iznimno negativan psihološki učinak na

¹⁸⁸ J. Norton Leonard, *Davna Amerika*, str. 145. i 146.

¹⁸⁹ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 244.

¹⁹⁰ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 215.

¹⁹¹ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 244. i 245.

¹⁹² Isto, str. 245. i 246.

praznovjerne Azteke.¹⁹³ Mogli bismo reći kako je ovaj događaj simbolički označio pad Tenochtitlána pod španjolsku vlast. Preostalo je još samo da Cortés carstvu na izdahu zada i posljednji udarac. To je i učinio kada je Cauhtémoc odbio njegov zahtjev za predajom te je svojim vojnicima izdao naredbu za opći napad koji je završio konačnim aztečkim porazom. Cauhtémoc je pokušao pobjeći na kopno, međutim, uhvaćen je u kanuu i doveden pred Cortésa. Premda je aztečki vođa molio svog protivnika da ga, sada kada je poražen, ubije, Cortés to odbija. Još ga je neko vrijeme držao u zatočeništvu gdje ga je naposljetku i ubio.¹⁹⁴ Tim je činom spušten zastor na najmoćnije domordačko Carstvo u Americama, Decola će zaključiti: „Aztečko je Carstvo mrtvo.“¹⁹⁵

Bitka za Tenochtitlán bila je jedna od najdugotrajnih i najkrvavijih bitaka za jedan glavni grada u povijesti. Stoga neki povjesničari smatraju kako se s njome po razornosti mogu mjeriti isključivo krvave bitke Drugoga svjetskog rata. McLynn ju uspoređuje s bitkom za Staljingrad 1942. g. budući da su je obilježile krvave ulične borbe. Naime, fanatični su Azteci barikadirali cijeli grad te su se odlučno i hrabro borili za svaku četvrt, ulicu, kuću i zgradu.¹⁹⁶ Slično viđenje ima i Wright koji ne skriva svoju impresioniranost ovom bitkom: „Čudo je, da je opsada trajala tako dugo, osamdeset strašnih dana kao bilo kojih u povijesti.“¹⁹⁷ Diveći se aztečkoj ustrajnosti i ratobornosti iz istih je razloga kao McLynn uspoređuje s bitkom za Berlin 1945. g.¹⁹⁸

6.6. Moćno Carstvo na koljenima

Dana 13. kolovoza 1521. g. španjolski su osvajači konačno mogli djenuti svoje mačeve u korice. Nakon gotovo dvije i pol godine ratovanja po negostoljubivim prostranstvima Srednje Amerike, daleko od svojih domova, došao je dan kada su napokon mogli proslaviti konačnu i veliku pobjedu. Osvajanjem Tenochitlána ostvarili su cilj koji je pred njih postavio njihov vođa Hernán Cortés. Aztečko je Carstvo, nakon pada svoje prijestolnice, bilo na koljenima. Stanje u Tenochitlánu tog dana najbolje opisuju riječi očevica, Bernala Díaza del Castilla: „Čitao sam povijest uništenja Jeruzalema, ali sam uvjeren da u Jeruzalemu nije bilo toliko mrtvih kao u Tenochitlánu [...] Hodali smo usred leševa od kojih se dizao neizdrživi smrad, tako jak da je i Cortésa uhvatila mučnina, pa ga je četiri dana boljela glava.“¹⁹⁹ Descola će nadodati: „Meksičko je carstvo postalo carstvo smrti [...] Od tri

¹⁹³ C. Della Corte, *Cortes*, str. 135.

¹⁹⁴ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 146.

¹⁹⁵ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 246.

¹⁹⁶ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 214.

¹⁹⁷ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 48.

¹⁹⁸ Isto, str. 48.

¹⁹⁹ C. Della Corte, *Cortés*, str. 136.

stotine tisuća stanovnika Meksika ostalo ih je na životu samo nekoliko tisuća [...] Meksiko je još bio samo sablasna grobnica.“²⁰⁰ McLynn, opisujući stanje u aztečkoj prijestolnici tog dana, navodi kako je počinjen pravi „genocid“ nad poraženim aztečkim stanovništvom, a kojega su u prvom redu počinili španjolski domorodački saveznici zalučeni mržnjom prema Aztecima koji su ih godinama ugnjetavali.²⁰¹ Tako se broj poginulih Azteka tijekom španjolskog osvajanja njihovog carstva procjenjuje i na 100.000, dok su Španjolci u svim sukobima Aztecima imali nešto više od 1.000 žrtava.²⁰²

Prema američkim demografima Cooku i Borahu središnji je Meksiko 1519. g., dakle u vrijeme dolaska španjolskih osvajača, imao oko 25 milijuna ljudi, da bi taj broj krajem 16. stoljeća pao na svega 2 milijuna. Neki drugi demografi opet nude druge podatke, a sve ovisno o tome promatra li se ta problematika iz španjolske ili indijanske perspektive, dok jedni taj broj umanjuju, drugi ga preuveličavaju. Međutim, bilo kako bilo najvažnija posljedica španjolskog osvajanja Meksika je drastičan pad broja domorodačkog stanovništva koje se, sasvim sigurno, višestruko smanjio ponajprije uslijed ratnih stradanja i europskih bolesti.²⁰³ De Las Casas primjećuje kako su „pustošenja i okrutnosti, ubojstva i razaranja, progonstvo, pljačke, nasilja i grozote“ počinjene na teritoriju buduće Nove Španjolske, dakle današnjeg Meksika, daleko veće nego igdje drugdje u Novom svijetu.²⁰⁴

6.7. Uloga Katoličke crkve u španjolskom osvajanju Aztečkog Carstva

Pitanje uloge Katoličke crkve u španjolskom osvajanju Novog svijeta danas je predmetom rasprava mnogih povjesničara te tema koja za sobom vuče brojne kontroverze. Kada govorimo o ulozi Katoličke crkve u španjolskom osvajanju Aztečkog Carstva prije svega treba poći od činjenice da pape svojim brojnim bulama s kraja 15. i početka 16. zapravo daju svoj blagoslov španjolskim istraživanjima i osvajanjima Novog svijeta.²⁰⁵ Ovakav stav vrhovnog poglavara Katoličke crkve zapravo i ne čudi budući da se španjolska kruna obvezala kako će jedan od glavnih ciljeva njene prekomorske ekspanzije biti upravo širenje katoličke vjere prije svega u vidu pokrštavanja domorodačkog stanovništva. To potvrđuje i Polić Bobić koja tvrdi kako je „Crkva u otkrivanju i osvajanju Novog Svijeta vidjela priliku za misionarski pothvat dotad neviđenih razmjera“.²⁰⁶ Dakle,

²⁰⁰ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 247.

²⁰¹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 218.

²⁰² Isto, str. 218.

²⁰³ M. Polić Bobić, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, str. 68.

²⁰⁴ Bartolomé de las Casas, *Kratko izvješće o uništenju Indija*, Globus, Zagreb, 1982., str. 66. i 67.

²⁰⁵ M. Polić Bobić, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, str. 87. i 88.

²⁰⁶ Isto, str. 87.

Crkva iz tog razloga daje legitimitet španjolskim osvajanjima prekomorskih zemalja, na neki način ozakonjuje taj čin, ističući nužnost „*spasenja duša*“ te naglašavajući kako „*barbarsko stanovništvo*“ mora biti „*pobijedeno i privezano uz vjeru*“.²⁰⁷

Isto tako, španjolski su osvajači, a između ostaloga i Hernán Cortés, svoje postupke prema domorodačkom stanovništvu prije svega opravdavali poprilično jednostavnim argumentom, „sve što činimo činimo u ime katoličke vjere“. Dakle, upravo je ta „*obveza evangelizacije pravna osnova kolonijalnog prodiranja*“ te je postala vrlo prikladan argument kako bi se prikrile neke od namjera te opravdali neki od ciljeva španjolske krune i njenih konkvistadora.²⁰⁸ Pod izrazima „neke od namjera“ i „neki od ciljeva“ misli se prvenstveno na prisvajanje domorodačke zemlje te stjecanje njenog ogromnog bogatstva. Upravo se iz tog razloga uloga Katoličke crkve u španjolskom osvajanju Novog svijeta, a između ostaloga i Aztečkog Carstva, „*rijetko spominje bez negativnih prizvuka*“.²⁰⁹

Međutim, autori se slažu kako je prilikom razmatranja motiva koji su pokretali španjolske kolonijalne ratove i njihove aktere potrebno uzeti u obzir i mentalitet prosječnoga ranonovovjekovnog Španjolca te njegov odnos prema religiji što će nas podsjetiti kako se ne smije zanemariti i iskrena vjerska motiviranost Hernána Cortésa te njegovih konkvistadora i misionara koja je neupitno bila prisutna u svakom od njih, ali, naravno, u različitoj mjeri.²¹⁰ „*Šesnaestostoljetnom fratru odgojenom u vjeri koja drži najbitnije stvorenje zemlje zlom* (pri tome autor misli na meksičku božicu zemlje Coatlicu), *kip božice Coatlicue je bio prava noćna mora*.“²¹¹

Već je istaknuto kako su španjolska kruna i Katolička crkva u vrlo bliskoj vezi, stoga je „*crkvena politika postala integralnim dijelom kolonijalne politike*“, a nedugo nakon uspješnog vojnoga, uslijedio je i španjolski pokušaj „*duhovnog osvajanja*“ Aztečkog Carstva.²¹² Toríbio Brittes Lemos smatra kako su Španjolci izvršili „*desakralizaciju svetog asteškog prostora i započeli novu sakralizaciju*“ kojoj je u temelju katolička vjera.²¹³ Slikovito bismo mogli reći da vojnici svoje mjesto ustupaju redovnicima, mač ustupa svoje mjesto križu, dakle zamjenjuje se sredstvo osvajanja. Prvi franjevački misionari, simbolično njih dvanaestorica, dolaze u Meksiko na Cortésov poziv 1524. g.²¹⁴ Nedugo zatim, redovnici započinju s masovnim pokrštavanjem aztečkog stanovništva. O masovnosti

²⁰⁷ Skupina autora, *Povijest: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 296.

²⁰⁸ Anette Völker-Rasor, *Rani novi vijek*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2016., str. 75.

²⁰⁹ M. Polić Bobić, *Rađanje hispanskoameričkog svijeta*, str. 87.

²¹⁰ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 178.

²¹¹ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 125.

²¹² Isto, str. 88. i 112.

²¹³ M. T. Toríbio Brittes Lemos, *Sveti asteški prostor i osvajači*, str. 53.

²¹⁴ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 120.

pokrštavanja govori i podatak da je jedan od njih, otac Motolinía, sam pokrstio gotovo pola milijuna domordaca. Azteci jednostavno nisu imali izbora, prisiljeni su uzeti kršćanska imena, usvojiti katoličke obrede te poslati djecu u katoličke crkve gdje su bila izložena snažnoj indoktrinaciji. Dok su se jedni zaista i preobratali, drugi su bili samo prividni „preobraćenici“, a zapravo su duboko u sebi ostali vjerni drevnoj aztečkoj religiji u tajnosti štujući svoje stare bogove.²¹⁵ U skladu s tim autorica Toríbio Brittes Lemos koristi pojam „*šutljivo biće*“ pri tome misleći na aztečki narod i njegovu kulturu koji suočen sa stalnim pritiscima agresivne europske civilizacije i njenih čimbenika, prije svega katoličke vjere, u određenoj mjeri popušta, rekli bismo miri se sa sudbinom kao puno puta do tada te nastavlja živjeti unutar novog društva.²¹⁶

Katolička je crkva u Novom svijetu imala samo jedan cilj kojega je željela ostvariti pod svaku cijenu, a to je asimilacija domorodaca njihovim pokrštavanjem. Stoga je pronašla rješenje i za sve one koji su se uporno odbijali odreći svojih starih vjerovanja i običaja, nažalost po njih, konačno. Za ostvarenje tog cilja nije birala načine i metode te je provodila otvoreni teror nad domorodačkim stanovništvom. Naime, uništeno je Aztečko Carstvo predstavljalo vrlo pogodno tlo za djelovanje najokrutnije institucije u povijesti katoličke crkve, inkvizicije, čiji je glavni zadatak briga o čistoći katoličke vjere, a ovdje je u svakom slučaju bilo dosta „nečistih“.²¹⁷ Wright će zaključiti kako je „*nova religija mogla biti krvava poput stare*“ pri tome uspoređujući španjolsku inkviziciju i aztečko obredno žrtvovanje, dva različita zločina počinjena s istom svrhom, u „ime Boga/ova“.²¹⁸

No, uzmemo li u obzir širi povijesni kontekst te vremenski i prostorni okvir iz kojeg su potekli španjolski osvajači i misionari, a time i njihov menatlitet koji im je nametnula europska kultura bitno drugačija od ove današnje, njihovi religiozni motivi i njihov odnos prema vjerskim neistomišljenicima u Novom svijetu i nije tako neobičan i iznenađujuć, dapače, on je iz perspektive prosječnoga ranonovovjekovnog Europljanina sasvim razumljiv. Name, to je razdoblje kada su Europljani iznimno nepovjerljivi prema pripadnicima drugih religija te ne pokazuju pretjerano razumijevanje i snošljivost prema njihovoj vjeri. Sjetimo se samo događaja na Pirenejskom poluotoku opisanih na početku rada. Kraj 15. i početak 16. st. vrijeme je krvavih progona vjerskih neistomišljenika, muslimana i židova, kao i svih onih koji su iz nekog razloga smatrani hereticima. Ovakva vjerska praksa nije karakteristična samo za Španjolsku, već za cijelu Europu koja je u to vrijeme suočena s najezdom

²¹⁵ Isto, str. 123.

²¹⁶ M. T. Toríbio Brittes Lemos, *Sveti asteški prostor i osvajači*, str. 51.

²¹⁷ M. Polić-Bobić, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, str. 108.

²¹⁸ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 123.

Osmanlija koje šireći svoje euroazijsko Carstvo istovremeno šire i islam po europskom kontinentu. Vjerske napetosti u Europi u 16. st. kulminirat će u trenutku kada nastanu nesuglasice među pripadnicima iste vjere koji će se međusobno sukobiti u krvavim vjerskim ratovima koji će podijeliti katoličku Europu. Dakle, možemo zaključiti kako je vjera imala snažan utjecala na život svakog Europljanina bez obzira iz kojeg staleža potjecao. Europljanima nije bila strana spoznaja da se zbog vjere, ukoliko je to nužno, krvavo ratuje i kažnjava smrću pri čemu su možda i najbolji primjer vjerski ratovi, između ostaloga i križarski, te inkvizicija. Stoga su Europljani svoje vjerske obrasce, smatrajući ih u potpunosti ispravnima i prikladnima, sa svog kontinenta prenijeli u Novi svijet gdje su samo nastavili kažnjavanje i rat protiv, kako su ih oni smatrali, krivovjernika.

Unatoč svim naporima španjolskih misionara bilo je gotovo nemoguće u potpunosti pokrstiti i istinski preobratiti brojno domorodačko stanovništvo na području Srednje Amerike. S vremenom su i jedni i drugi prihvatili liniju manjeg otpora te su se odlučili na svojevrsni kompromis u vidu sinkretizma. Naime, sinkretizam podrazumijeva pokušaj spajanja drevnih srednjeameričkih domorodačkih vjerovanja s novom vjerom na srednjeameričkom tlu, dakako onom katoličkom. U skladu s tim zanimljiv je Wrightov zaključak kako će sinkretizam zadovoljiti obje strane, dok će Španjalcima stvoriti privid uspjeha i pobjede, istovremeno će Aztecima ostaviti osjećaj da su preživjeli.²¹⁹ Isto tako, kako su godine prolazile sve je češće dolazilo do sklapanja ženidbenih veza između Španjolaca i domorotkinja te domorodaca i Španjolki. U tim su se miješanim brakovima rađala djeca, mestici, predvodnici jednog novog naraštaja koji će uskoro postati svjedokom rađanja jedne nove meksičke nacije.²²⁰

7. Ključni razlozi aztečkog poraza

Kako bismo u potpunosti razumjeli proces španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva potrebno je izdvojiti te analizirati ključne razloge, odnosno uzroke aztečkog poraza. Dakle, sve one čimbenike koji su pridonijeli da se ratna sreća u ovom izuzetno izjednačenom i nepredvidivom ratnom sukobu okrene u korist Španjolaca. Naime, jedno od prvih pitanja koje će si, vrlo vjerojatno, postaviti svaki povjesničar koji se odluči baviti ovom temom i istraživati njenu problematiku je: „[...] *kako je šačica Španjolaca uspjela srušiti i osvojiti Aztečko Carstvo [...], čije se stanovništvo brojilo u milijunima*

²¹⁹ Isto, str. 124.

²²⁰ Isto, str. 120. i 130.

[...].²²¹ Stoga će ovo poglavlje pokušati dati odgovor na to, mogli bismo reći, i najizazovnije istraživačko pitanje ove problematike.

Prije svega, treba istaknuti kako se u ratu između Španjolaca i Azteka radi o sudaru i sukobu civilizacija, dakle europske civilizacije i civilizacije pretkolumbovske Amerike. Naime, ovdje govorimo o dvije potpuno različite kulture koje do prvog susreta nisu niti bile svjesne postojanja one druge. One se nisu niti upoznale, a već su se vojno sukobile. Rekli bismo, upoznavale su se kroz rat i tu su se nedvojbeno puno bolje snašli Španjolci. Dakle, u ovom je slučaju europska civilizacija u nekim svojim aspektima pokazala superiornost nad civilizacijom pretkolumbovske Amerike te je izvojevala konačnu pobjedu.

Autori se većinom slažu prilikom izdvajanja ključnih razloga aztečkog poraza. Povjesničar McLynn ističe „*tri glavna razloga*“ zbog kojih je Cortés, iako brojčano znatno nadjačan, u bitkama pobjeđivao domorodačka plemena.²²² Prva dva razloga tehničke su prirode, a odnose se na nadmoć španjolskog oružja nad domorodačkim. Pri tome ključnu ulogu pripisuje španjolskoj artiljeriji i mačevima. Treći je razlog pak posljedica kulturnih razlika, a ogleda se u aztečkom svjetonazoru i njihovom načinu ratovanja. Naime, za razliku od Europljana koji su ratove vodili dobrim dijelom motivirani ekonomskim razlozima nastojeći, kako bi pobijedili, pobiti što više neprijatelja, Azteci su ih vodili i zbog religijskih, nastojeći zarobiti što više neprijatelja koje će potom žive žrtvovati svojim bogovima.²²³

Nadalje, Hassig, osim već navedenih, izdvaja još neke čimbenike za koje smatra kako su se pokazali presudnima u ovom sukobu. Najvažniji od njih su aztečko praznovjerje koje se ogleda u vjerovanju kako su španjolski osvajači zapravo njihovi dugo iščekivani bogovi koji su se napokon vratili, zatim karakteristike ličnosti Hernána Cortésa koji se istaknuo kao izvrstan vojskovođa, nedostaci i rupe u aztečkom političkom sustavu i svakako europske bolesti.²²⁴

Isto tako, autorica Kos-Stanišić navodi „*četiri osnovna čimbenika koja su pridonijela osvajanju*“ Aztečkog Carstva.²²⁵ Prije svega izdvaja dva koja su najizravnije i najočitije utjecala na pomor aztečkog stanovništva, a time i njihovih ratnika, to su španjolska superiornost u naoružanju i europske bolesti. Zatim, ističe kulturne razlike pri čemu su se presudnima pokazale one religijske koje se očituju

²²¹ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 16.

²²² F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 178.

²²³ Isto, str. 178.

²²⁴ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 4.

²²⁵ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 16.

u aztečkom praznovjerju te u njihovom specifičnom načinu ratovanja. Za kraj, kao najvažniji uzrok aztečkog poraza, navodi duboke podjele i sukobe među plemenima unutar samog Carstva koji su pridonosili njegovom nejedinstvu, a samim time i nestabilnosti.²²⁶

7.1. Nadmoć španjolskog oružja

Kada razmatramo ključne razloge aztečkog poraza u sukobu sa Španjolcima, prije svega treba poći od onih koji se nameću sami po sebi, a izraz su nadmoći europske civilizacije nad onom srednjeameričkom u vojno-tehničkom smislu. Ističući kako su Španjolci bili nadmoćni u taktičkom i materijalnom smislu Descola će zaključiti: „*Cortés je, dakle, za sebe imao vojnu znanost, konjicu, artiljeriju, pse i čelične mačeve. Protiv sebe je imao broj.*“²²⁷ Naime, španjolski su osvajači posjedovali daleko superiornije oružje koje je u određenoj mjeri moglo i kompenzirati njihovu brojčanu inferiornost u odnosu na Azteke. Prije svega, u bitkama su koristili, Aztecima do tada potpuno nepoznato, razorno vatreno oružje, kremenjače i topove. U isto su vrijeme Španjolci na kopnu bili potpomognuti konjima, a na vodi jedrenjacima.²²⁸

Descola ističe: „*Konji i topovi. Iako ih je bilo jedva petnaest konja i deset topova, izazivali su strah i smrt među neprijateljskim redovima.*“²²⁹ Pri tome se presudnim pokazalo topništvo koje je bilo idealno za razbijanje zgusnutih aztečkih redova te im je lakoćom nanosilo ogromne i nenadoknadive gubitke stvarajući velike rupe u naguranoj masi aztečkih ratnika. Osim toga, možemo pretpostaviti i kakav su psihološki učinak na Azteke imali gromoglasni udari španjolskog topništva. Zasigurno su sijali strah i paniku među aztečkim borcima koji se nikada prije nisu borili protiv ovakve vrste oružja.²³⁰ Upravo zahvaljujući topništvu, brojne su neizvjesne i poprilično izjednačene bitke otišle na stranu Španjolaca. Sjetimo se samo bitaka s Tlaxcalanima koje su brojčano daleko nadjačani Španjolci dobili isključivo zahvaljujući teškoj artiljeriji, ničemu drugome.²³¹

Isto tako, španjolski su osvajači u borbama s domorodcima koristili i konje koji su na samome početku ulijevali veliki strah u kosti aztečkih boraca budući da ih ovi nikada prije nisu vidjeli.²³² Naime, domoroci su neko vrijeme vjerovali kako su konj i jahač jedno, besmrtno biće.²³³ O

²²⁶ Isto, str. 16. i 17.

²²⁷ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 210.

²²⁸ J. Soustelle, *Azteci*, str. 113.

²²⁹ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 210.

²³⁰ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 186.

²³¹ Isto, str. 186.

²³² L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 16. i 17.

²³³ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 178. i 179.

impresioniranosti domorodačkih ratnika španjolskim konjanicima govori i jedna zanimljiva priča. Naime, nakon što je Tlaxcalanima pošlo za rukom ubiti jednu kobilu, raskomadali su je te su njene komade poslali u sve krajeve svoje pokrajine kako bi svojim borcima dokazali da nije besmrtna te na taj način ohrabрили.²³⁴ Dakako, konji su osim psihološke, Španjolcima davali i veliku fizičku prednost u borbi budući da je pješastvo, u ovom slučaju aztečko, daleko inferiornije u sukobu sa konjicom. Tako će Bernal Díaz del Castillo prilikom pobjede nad daleko brojnijim Tlaxcalanima zapisati sljedeće: „*Naša je konjica napadala s takvim učinkom da smo, osim Bogu, njima dugovali našu pobjedu.*“²³⁵ Uzevši u obzir vrijeme i prostor, mogli bismo slobodno reći kako je španjolski konjanik imao moć današnjeg tenka.²³⁶

Nadalje, Španjolci su koristili mačeve iskovane od čelika iz Toleda, dok su se Azteci koristili mačevima izrađenim od opsidijana, vulkanskog kamena, koji su bili izuzetno oštri, ali niti približno čvrsti kao oni španjolski. Dakle, u izravnom su sukobu aztečke oštrice bile daleko inferiornije u odnosu na španjolske te su lakoćom pucale.²³⁷ Premda iznimno oštri, aztečki su široki kameni mačevi prije svega bili namijenjeni za sječú protivnika. S druge pak strane, španjolski su dugi čelični mačevi, osim za sječú, bili idealni i za ubod protivnika. Na taj su način bili pogodniji za ubijanje protivnika od onih aztečkih koji su ga najčešće samo ranjavali.²³⁸ Slična je situacija i s kopljima, španjolska su bila duža i čvršća od onih aztečkih.²³⁹ Na španjolske su arkebuze i samostrijele Azteci odgovorili lukovima, sulicama i praćkama.²⁴⁰

Nadalje, analizirajući španjolskog i aztečkog ratnika te njegovu vojnu opremu, odmah ćemo zamijetiti jednu očiglednu i vrlo bitno razliku, a tiče se pak zaštitne opreme. Dok su aztečki ratnici bili doslovno goli, zaštićeni samo tkaninom oko struka, španjolski su osvajači bili zaštićeni neprobojnim čeličnim oklopima i štitovima. Naime, vrlo je važno istaknuti kako velika većina aztečkih ratnika nije imala gotovo nikakvu zaštitnu opremu u vidu odjeće, oklopa ili pak štita. Samo su oni najugledniji ratnici bili zaštićeni svojevrsnim pamučnim „oklopom“ i odjećom od kože, perja i tkanine te štitovima koji su ujedno predstavljali i statusni simbol.²⁴¹

²³⁴ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 95.

²³⁵ Isto, str. 98.

²³⁶ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 46.

²³⁷ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 186.

²³⁸ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 31 i 32., 46. i 48.

²³⁹ Isto str. 31. i 32.

²⁴⁰ Isto, str. 31. i 32., 46. i 48.

²⁴¹ Isto, str. 31. i 32., 46. i 48.

7.2. Neučinkovitost aztečkog načina ratovanja

Jedan od ključnih uzroka aztečkog poraza treba tražiti i u načinu njihova ratovanja, odnosno njihovom pristupu bitkama koji je, rekli bismo, bio jedinstven u povijesti ratovanja. U skladu s tim Leonard zaključuje: „*Od naoružanja i konjice Španjolcima je još veću prednost pružala indijanska koncepcija ratovanja.*“²⁴² Naime, navedeni se pristup temeljio, ne na ubijanju što većeg broja protivnika kao što je to bio slučaj kod Europljana, već u prvom redu na zarobljavanju što većeg broja protivnika kako bi se zatim ti ratni zarobljenici živi žrtvovali brojnim i gladnim aztečkim bogovima koji su vapili za što većim brojem ljudskih srca.²⁴³ Cortés je to uvidio već u prvim sukobima sa svojim kasnijim saveznicima Tlaxcalanima te je to saznanje vješto koristio i u borbama s Aztecima.²⁴⁴ Dakle, aztečka se ratna filozofija temeljila na ranjavanju²⁴⁵ i onesvješćivanju²⁴⁶ protivnika kako bi ga se potom moglo laše odvući s bojišta te kasnije živoga žrtvovati. Na taj su način aztečki ratnici svojim španjolskim protivnicima zasigurno pružali više prostora i vremena za djelovanje jer dok bi Azteci bili zauzeti zarobljavanjem jednog od Španjolaca, njegovi bi mu suborci pristizali u pomoć te bi nemilosrdno ubijali njegove napadače.²⁴⁷ Referirajući se na aztečki način ratovanja koji se temeljio na zarobljavanju protivnika Prescott navodi: „*Ovoj su okolnosti Španjolci više puta imali zahvaliti život.*“²⁴⁸

Isto tako, Azteci nisu planirali bitke te su u njih ulazili izrazito neorganizirano i bez prave ratne taktike.²⁴⁹ Dakle, za razliku od Europljana koji su bili svjesni da o pravovremenom i valjanom izboru te razradi određene ratne strategije i taktike uvelike ovisi ishod bitke, Azteci su se manje-više borili bez ikakvog taktiziranja i izravno.²⁵⁰ Jurišali su na neprijatelja inzistirajući na bliskoj borbi, dakle na borbi prsa o prsa. Pri tome nisu znali kako pristupiti neprijatelju, a da njihovi redovi ostanu kompaktni.²⁵¹ Isto tako, nisu znali kako pristupiti neprijatelju, a da učinkovito rasporede svoje brojne snage. Naime, najčešće su u borbi sudjelovale samo prednje linije, dok su one pozadinske čekale da ove padnu kako bi ih zamijenile. U takvim okolnostima brojčana nadmoć aztečkih ratnika nikako nije mogla doći do izražaja budući da se određen broj ratnika borio, dok za ostale doslovno nije bilo mjesta

²⁴² J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 142.

²⁴³ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 17.

²⁴⁴ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 185.

²⁴⁵ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 316.

²⁴⁶ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 142.

²⁴⁷ Isto, str. 142.

²⁴⁸ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 53.

²⁴⁹ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 98.

²⁵⁰ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 17.

²⁵¹ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 98.

te su čekali svoj red.²⁵² Dakle, sasvim je jasno kako je ovo jedan izrazito nedjelotvoran način ratovanja koji odgovara brojčano slabijem protivniku te mu omogućuje da dugo i uspješno odolijeva naletima brojčano nadmoćnijeg neprijatelja nanoseći mu pri tome goleme gubitke.

No, kako su zapravo izgledale bitke između Španjolaca i Azteka? Aztečki su ratnici uoči bitke svoje tijelo ukrašavali ratnim bojama i crtežima, a u bitku su ulazili svirajući ratne instrumente, bučeći i urlajući.²⁵³ Ovakav je pristup bitci zasigurno imao za cilj odmah na početku ostaviti snažan dojam na protivnika te ga zastrašiti. Međutim, ovakva je taktika imala i određene mane, prije svega, budući da su bili izuzetno glasni na taj su način i upozoravali neprijatelja kako napadaju čime je izostajao efekt iznenađenja.²⁵⁴ Nadalje, bitku su započinjali borbom na daljinu. Jurišajući na protivnika koristili su lukove, sulice i pračke te su neprijatelje zasipali kišom strijela, strjelica i kamenja. Zatim, kad bi se skroz približili protivniku inzistirali bi na bliskoj borbi, dakle prsa o prsa, koristeći pri tome svoje oštre mačeve i koplja.²⁵⁵ U bitkama su vrlo često koristili taktiku lažnog povlačenja te su na taj način vješto iskorištavali sve prednosti šumovitog terena na kojem su se borili i kojega su jako dobro poznavali. Naime, takav je teren bio idealan za skrivanje trupa koje bi, pošto bi se glavnina vojske dala u lažni bijeg, a neprijatelj krenuo za njom, napadale odozad. Neprijatelj bi se na taj način, uhvaćen u zasjedu i opkoljen sa svih strana, našao u beizlaznoj i bezizglednoj poziciji te su mu šanse da završi bitku u svoju korist bile vrlo male, gotovo nikakve.²⁵⁶

Španjolski su osvajači na ovakav aztečki pristup bitkama odgovarali najprije konjicom koja bi se zabijala u guste protivničke redove te ih razbijala.²⁵⁷ Naime, konjanici su bili naoružani dugim kopljima koja su prilikom juriša na neprijatelja držali u visini njegove glave. Ovo je bio jedan vrlo učinkovit način probijanja gustih aztečkih redova budući da aztečko pješništvo nije imalo rješenja za pokretnu i ndamoćnu španjolsku konjicu.²⁵⁸ Nakon što bi konjica odradila svoj posao, glavni bi teret bitke preuzimalo pješništvo naoružano mačevima, arkebuzama i samostrijelima. Pošto je španjolsko pješništvo bilo daleko malobrojnije od onog aztečkoga, cilj mu je bio da uvijek tijekom bitke bude zbijeno i kompaktno jer je jedino disciplinom moglo odolijevati bujicama aztečkih ratnika.²⁵⁹ Isto tako, ovisno o situaciji na bojnopolju, Španjolci su tijekom bitaka s domorocima koristili i svoje

²⁵² J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 142

²⁵³ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 97. i 98.

²⁵⁴ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 17.

²⁵⁵ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 98.

²⁵⁶ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 33.

²⁵⁷ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 94.

²⁵⁸ Isto, str. 97.

²⁵⁹ Isto, str. 94.

najjače oružje, topništvo, koje je kako smo već vidjeli donosilo prevagu na španjolsku stranu u gotovo svim važnijim bitkama.

7.3. Aztečko praznovjerje i europske bolesti

Jedna od glavnih karakteristika aztečke kulture, ali istovremeno i jedna od njenih glavnih slabosti, bio je pesimističan pogled na svijet.²⁶⁰ Dakle, ovdje govorimo o jednom svjetonazoru koji se temeljio na praznovjerju te je kao takav bio podložan manipulacijama. Stoga je jedan od ključnih čimbenika aztečkog poraza i njihovo praznovjere koje se prije svega ogleda u liku cara Montezume i njegovom odnosu prema strancima. Prescott zaključuje kako se upravo Montezumino praznovjerje „*pokazalo kao glavni uzrok njegovih nesreća*“. Montezuma, uvjeren kako je Hernán Cortés dugo iščekivani aztečki bog Quetzalcóatl, daje Španjolcima i više nego dovoljno vremena za osmišljavanje i dobru organizaciju osvajanja Tenochtitlána.²⁶¹ Naime, prema jednom drevnom proroštvu aztečki je bog Quetzalcóatl, *Pernata zmija*, otplovio preko mora obećavši da će se vratiti u godini *Jedne trske* i ponovno zavladati ovim područjem. Zvuči pomalo nevjerojatno, ali ta se godina, koja se inače ponavlja svake 52 godine, poklopila upravo s godinom dolaska španjolskih osvajača, dakle 1519.²⁶² Cortés je vrlo vjerojatno pomislio kako je ovo najveći dobitak u njegovoj kockarskoj karijeri. Soustelle zaključuje: „*To fanatično vjerovanje omogućilo je šaci pustolova da do korijena unište kulturu jednog kontinenta.*“²⁶³

Ipak, ne treba se zanositi pretpostavkom kako je upravo aztečko praznovjerje bilo glavni razlog njihovog poraza. Domordačko je stanovništvo zapravo vrlo brzo spoznalo kako bijeli osvajači nisu nikakvi bogovi, već obični, smrtni ljudi, uostalom kao i oni sami, koji imaju zlu namjeru pokoriti njihove gradove. Aztecima je postalo jasno da španjolske osvajače treba nemilosredno pobiti prije nego to ovi učine njima. Međutim, čovjek koji je imao posljednju riječ i koji je donosio sve odluke bitne za budućnost Carstva nije bio istog mišljenja. Montezumin je „*um bio zasićen religijom u kojoj su razlike između bogova i ljudi bile nejasne*“, stoga je njegova neodlučnost, a samim time i prividni kukavičluk, omogućila Španjolcima da se nađu u srcu Aztečkog Carstva i preuzmu konce ove „igre“ u svoje ruke.²⁶⁴

²⁶⁰ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 180.

²⁶¹ J. Soustelle, *Aztec*, str. 114.

²⁶² R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 29.

²⁶³ C. Della Corte, *Cortés*, str. 50.

²⁶⁴ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 141.

Osim moćnoga vatrenog oružja, španjolski su osvajači u Novi svijet, doduše nesvjesno, donijeli još jedno razorno oružje koje će se s vremenom za domoroce pokazati pogubnijim i od samog topništva, a to su europske bolesti. Na tragu toga Hassig navodi: „*Španjolsko pokoravanje domorodačke populacije je bio velik udarac domorodačkom društvu, ali bolesti su te koje su se pokazale razornijima.*“²⁶⁵ Kos-Stanišić ističe kako su europske bolesti, prije svega vodene kozice, ospice, gripa i tifus, imale zaista poguban učinak na Azteke.²⁶⁶ Naime, domorodačko stanovništvo Srednje Amerike do dolaska španjolskih osvajača nikada nije bilo izloženo velikim epidemijama zaraznih bolesti koje su se pojavile u Europi i Aziji. Iz tog razloga nisu bili otporni na njih, dakle nisu imali razvijen imunitet, pa su europske zarazne bolesti izazvale masovne pomore domorodačkog stanovništva čiji je broj upravo zahvaljujući njima drastično smanjen.²⁶⁷ Soustelle također podupire tezu o „biološkom oružju“ kao čimbeniku španjolskog uspjeha prvenstveno ističući epidemiju velikih boginja koja je „*značajno pridonijela pobjedi Španjolaca sijući smrt među braniteljima.*“²⁶⁸ Dakle, možemo zaključiti kako su europske bolesti, prvenstveno velike boginje, smanjivale broj aztečkih ratnika te su na taj način slabile njihovu obrambenu moć, a dakako imale su i iznimno loš psihološki učinak na njihov narod.

7.4. „Divide et impera“ – Cortésov savez s domorodačkim plemenima

McLynn izdvaja još jedan uzrok aztečkog poraza koji će se, kada ga se malo bolje analizira, pokazati možda i najvažnijim od svih ovdje izdvojenih, a na koncu i presudnim. To je pak nezadovoljstvo pokorenih naroda aztečkom vlašću te njihova nelojalnost aztečkim vladarima. Naime, ti su narodi nestrpljivo čekali priliku da se pobune protiv svojih aztečkih gospodara koji su ih svojim postupcima, ubiranjem danka koji je često bio daleko iznad platnih mogućnosti tih naroda i odvođenjem ljudi za prinošenje žrtava bogovima, neprestano ugnjetavali.²⁶⁹ Sam je Cortés zapisao: „*Kada sam uvidio koliki su razmjeri nesloge i neprijateljstva među tim narodima, osjetio sam veliko zadovoljstvo, jer mi se činilo da to bitno ide u prilog mojim ciljevima.*“²⁷⁰ Ovu tezu podržava i Kos-Stanišić koja smatra kako su međusobne podjele i sukobi „*glavni uzrok brze propasti carstva.*“²⁷¹

²⁶⁵ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, str. 15.

²⁶⁶ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 17.

²⁶⁷ R. Hassig, *Mexico and the Spanish Conquest*, 15.

²⁶⁸ J. Soustelle, *Azteci*, str. 114.

²⁶⁹ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 181.

²⁷⁰ Isto, str. 188.

²⁷¹ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika*, str. 17.

Naime, Azteci nisu pokazali nikakvo poštovanje prema pokorenim plemenima, dapače nemilosrdno su iskorištavali i ponižavali, a ovi su ih zbog toga s vremenom zamrzili te su se, na kraju krajeva, i okrenuli protiv njih pridruživši se Cortésovim trupama.²⁷² U skladu sa svime do sada navedenim Soustelle zaključuje: „Španjolsku pobjedu nad Aztecima možemo razumjeti samo ako ne zaboravimo činjenicu da to nije bila samo njihova pobjeda, nego pobjeda mnogih udruženih država.“²⁷³

Cortés je zapravo vrlo brzo shvatio kakvi su uistinu odnosi između Azteka i pokorenih naroda: „Cortés je otkrio nešto što je bilo početak njegove pobjede: primijetio je da neki narodi koji su se pokorili Aztecima njih jako mrze.“²⁷⁴ Stoga je počeo sanjati veliku „protuaztečku koaliciju“ u koju će ujediniti sve one podjarmljene narode koji su s prijezirom gledali na Azteke. Bio je svjestan činjenice kako će mu ta koalicija uvelike povećati izgleda za osvajanje Aztečkog Carstva.²⁷⁵ Imao je i plan kako će tu koaliciju ostvariti, „taktikom 'preskakanja““. O čemu se ovdje zapravo radi, Cortés je naprije za saveznike pridobio Totonace uz čiju je pomoć uspješno porazio Tlaxcalane koje je zatim, na isti način, namjeravao uključiti u svoju koaliciju protiv Azteka.²⁷⁶ Upravo će Tlaxscalani postati najvažniji i najbrojniji Cortésovi saveznici.²⁷⁷

Dakle, sasvim je jasno kako Hernán Cortés, bez obzira na svu superiornost europskog oružja i načina ratovanja te specifičnosti srednjeameričkih običaja i religije, sa šaciom svojih ljudi nikako nije mogao osvojiti golemo i moćno Aztečko Carstvo.²⁷⁸ Naime, brojčana premoć aztečkih ratnika nad španjolskim osvajačima koja je donekle ublažena vatrenim oružjem, gotovo je u potpunosti neutralizirana Cortésovim savezom s domorodačkim plemenima koja su se borila na strani Španjolaca. Ovo viđenje potvrđuje i Townsend: „Nekoliko stotina Španjolaca bi postalo nepobjediva sila samo u kombinaciji sa tisućama domorodaca koji bi nadirali iza njih.“²⁷⁹ Dakako, ne radi se samo o pomoći u vidu domorodačkih ratnika koji su se borili protiv Azteka, domoroci su zasigurno uvelike pomogli Španjalcima i dajući im brojne korisne informacije, tumačeći im aztečku kulturu, upoznavajući ih s njihovim običajima i religijom, zatim vodeći ih kroz srednjeameričku divljinu koju

²⁷² Isto, str. 17.

²⁷³ J. Soustelle, *Azteci*, str. 114.

²⁷⁴ Isto, str. 110.

²⁷⁵ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 182.

²⁷⁶ Isto, str. 187.

²⁷⁷ C. Townsend, *Burying the White Gods: New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 41.

²⁷⁸ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 141.

²⁷⁹ C. Townsend, *Burying the White Gods: New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 40.

su zasigurno vrlo dobro poznavali te ukazujući im na sve slabosti Aztečkog Carstva koje je vojskovođa poput Cortésa znao jako dobro iskoristiti.²⁸⁰

Dakle, na osnovu svih gore navedenih argumenata, možemo zaključiti kako je Cortésov savez s domorodačkim plemenima najvažniji čimbenik aztečkog poraza. Ukratko, bez ove izdašne pomoći domorodačkih saveznika, španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva ne bi bilo ostvarivo: „*Dugoročno bi Španjolci bili brojčano nadajacani ili bi izglednjeli da nisu imali domorodačke saveznike.*“²⁸¹ Sličan stav zastupa i Prescott koji kaže kako je „*aztečka monarhija pala u ruke svojih vlastitih podanika, pod vodstvom europske oštromnosti i znanja*“. Uvjeren je kako bi ujedinjeno i jedinstveno Aztečko Carstvo pružilo daleko učinkovitiji otpor stranim osvajačima te zaključuje kako je upravo lojalnost podanika te njihovo zadovoljstvo vladom temelj na kojem počiva stabilnost svake države.²⁸² Iz svega do sada navednoga jasno je kako se većina autora slaže kako je Cortésov savez s domorodačkim plemenima ključni čimbenik njihovog trijumfa nad Aztecima.

Kada govorimo o doprinosu domorodaca španjolskom osvajanju Aztečkog Carstva potrebno je spomenuti i jednu domorotkinju koja je za Cortésa bila gotovo jednako važna kao i nekoliko tisuća domorodačkih ratnika. Bila je to dona Marina koji je odigrala važnu ulogu u pokoravanju Azteka španjolskoj kruni. Za Bernala Díaza del Castilla nema dvojbe: „*Ta je žena bila presudno oruđe na našim ekspedicijama. Mnogo toga smo ostvarili uz Božju potporu i njezinu pomoć. Bez nje ne bismo razumjeli meksički jezik, mnoge pothvate bez nje jednostavno ne bismo mogli izvesti.*“ Mogli bismo reći kako je ona bila Cortésova desna ruka budući da se bez njene prevoditeljske pomoći ne bi mogao sporazumijevati sa svojim saveznicima i neprijateljima.²⁸³ Istog je mišljenja i Leonard koji smatra kako bi Cortés bez Marinine pomoći vrlo teško osvojio Meksiko budući da ga je upravo ona upoznala s domorodačkom politikom, njihovim običajima i religijom te na kraju krajeva načinom razmišljanja.²⁸⁴

7.5. (Ne)sposobnost vođa

Teško je oteti se dojmu kako su se u ovome ratu Španjolci daleko bolje „snašli“ od, na trenutke obezglavljenih i izgubljenih, Azteka. Jedan od uzroka tome treba tražiti u osobnosti glavnih

²⁸⁰ J. Soustelle, *Aztecí*, str. 114.

²⁸¹ C. Townsend, *Burying the White Gods: New Perspectives on the Conquest of Mexico*, str. 40.

²⁸² W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 622.

²⁸³ H. Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, str. 83.

²⁸⁴ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 140.

protagonista ovog sukoba, španjolskog osvajača Hernána Cortésa i aztečkog cara Montezume: „*Stječe se, naime, dojam da je kraj jedne uspješne civilizacije ovisio jedino o njihovim karakterima i njihovu ponašanju.*“²⁸⁵

S jedne pak strane, iznimna sposobnost i odlučnost španjolskog vođe Hernána Cortésa koji si je postavio jasne ciljeve te je, ma koliko god oni bili ostvarivi ili neostvarivi, vjerovao u njih. Na tragu toga Della Corte će reći: „*Osvojio je Meksiko, jednostavno i jasno namjeravajući ostvariti želju da osvoji Meksiko. Ništa drugo.*“²⁸⁶ Zanimljivo je razmišljanje Leonarda koji navodi kako su stranci „*vođeni izvanrednim čovjekom čiji su inteligencija, nasilnost i smjelost proizveli dojam da je on polubog*“.²⁸⁷ Cortés je dakle nastupio kao odlučan vojskovođa koji je u danom trenutku, pod velikim pritiskom, znao donijeti odluke koje će se kasnije pokazati pravima. Neki će reći kako ga je uvijek pratila kockarska sreća, međutim, on je vrlo dobro znao kako tu sreću isprovocirati.²⁸⁸ Bilo kako bilo, pokazao je izvrsne liderske sposobnosti te ni u jednom trenutku nije izgubio kontrolu nad vlastitom vojskom, znao je kako ju pridobiti. Pred svojim vojnicima nije pokazivao strah te su ga zbog toga cijenili. Ove teze potkrjepljuju i riječi Bernala Díaza de Castilla, dakle jednog od pripadnika Cortésove ekspedicije, koji je u svom dnevniku zapisao sljedeće: „*Ja tvrdim da nije bilo vođe u svijetu kojeg se bolje slušalo od Cortésa [...]*“.²⁸⁹ Dakle, možemo zaključiti kako je Cortés bio jedan izuzetno iskusan i karizmatičan vojskovođa s čime će se složiti i Paligorić navodeći kako ga je „*iskustvo preobrazilo u surovog ratnika osvajača bez mnogo skrupula i s mnogo instinkta*“.²⁹⁰

S druge pak strane, na trenutke gotovo nevjerojatna nesposobnost i iracionalnost aztečkog vođe Montezume. Montezuma je bio prava suprotnost Cortésu, neodlučan, praznovjieran i bojažljiv. U svakom slučaju previše negativnih osobina za čovjeka koji odlučuje o sudbini svoga milijunskog naroda. Descola ga je u svojoj knjizi *Konkvistadori* opisao kao vladara kojemu je nedostajao karakter: „*Montezuma sumnja u svoju misiju, sumnja u svoju snagu, sumnja u svoga boga.*“²⁹¹ Dakle, za razliku od Cortésa koji je, kao što smo vidjeli, bio odlučan u svojoj namjeri da osvoji njegovu zemlju, Montezuma nije bio isto toliko odlučan u namjeri da obrani vlastiti narod od španjolske ekspanzije. Wright je u svojoj knjizi *Ukradeni kontinenti* Montezumu okarakterizirao kao „*nesigurnog i mističnog*“

²⁸⁵ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 267.

²⁸⁶ C. Della Corte, *Cortés*, str. 7

²⁸⁷ J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 139.

²⁸⁸ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 221.

²⁸⁹ B. Díaz del Castillo, *The True History of the Conquest New Spain*, str. 188.

²⁹⁰ L.J. Paligorić, *Istorija Latinske Amerike*, str. 38.

²⁹¹ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 217.

vladara čija se vladavina, „*na nesreću po Azteke*“, poklopila upravo u vrijeme dolaska španjolskih osvajača.²⁹² Samo po sebi se postavlja pitanje, što bi bilo da je u vrijeme dolaska španjolskih osvajača na čelu Aztečkog Carstva bio jedan od Montezuminih ratobornih prethodnika? U tom slučaju, vrlo je vjerojatno kako Cortés ne bi dobio tako uljudnu dobrodošlicu. Za razliku od Montezume, netko drugi se vrlo vjerojatno ne bi odlučio za politiku popuštanja i ugađanja, bar ne u tolikoj mjeri, već bi vrlo brzo predvidio i više nego očigledne namjere došljaka te im se odlučno suprotstavio.²⁹³ U skladu s tim Collier tvrdi kako je za razliku od Montezume njegov nasljednik Cuauhtémoc pokazao potrebnu odlučnost kako bi se porazili strani osvajači, međutim, tada je već bilo kasno. Uspoređujući njih dvojicu ističe kako je upravo Montezuma u najkritičnijim trenucima za Carstvo trebao pokazati bar približno takvu odlučnost kao Cuauhtémoc kako bi ga obranio.²⁹⁴ Bilo kako bilo, Paligorić će zaključiti: „*Lakovjeran i kolebljiv, brzo je bio pokoren, a svoju naivnost platio je životom.*“²⁹⁵ Dakle, zasigurno je osobnost Hernána Cortésa, koja je u tom trenutku bila daleko jača od Montezumine, jedan od ključnih čimbenika aztečkog poraza.

8. Španjolska kolonijalna vlast

Španjolska je kruna nedugo nakon pokoravanja domorodačkih naroda i osvajanja njihovih zemlja započela s upravnom organizacijom novoosvojenih teritorija u Novom svijetu. Zahvaljujući svojim zaslugama u osvajanju Aztečkog Carstva, Cortés je 1522. g. izravno od kralja Karla V. imenovan namjesnikom Nove Španjolske, dakle današnjeg Meksika. Cortés je potom nastavio s osvajanjima susjednih područja šireći španjolski kolonijalni posjed, međutim, često je nastupao samovoljno i drsko što će njegovi neprijatelji iskoristiti okrenuvši protiv njega i kralja koji će ga 1526. g. smijeniti s položaja.²⁹⁶

Ipak, Cortés je, osim što je za španjolsku krunu osvojio sva ta golema prostranstva Srednje Amerike, učinio puno i po pitanju konsolidacije španjolske kolonijalne vlasti na tim područjima. Najprije je, na ruševinama Tenochtitlána podigao novu meksičku prijestolnicu. Grad je slijedio urbanistički raspored nekadašnje aztečke prijestolnice, ali je izgrađen po europskim uzorima te je bio prilagođen europskom stanovništvu. Naime, brojni su kanali zatrpani, ulice su proširene, a građevina podignute po planu. Središnji se trg nalazio na istom onom području gdje je bio i aztečki, a Cortés je

²⁹² R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Amerikama*, str. 28.

²⁹³ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 267.

²⁹⁴ J. Collier, *Indijanci obiju Amerika*, str. 89.

²⁹⁵ Lj. Paligorić, *Istorija Latinske Amerike*, str. 38.

²⁹⁶ H. Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, str. 86.

svoju palaču podigao na istom onom mjestu gdje se nalazila nekadašnja Montezumina palača, dok je na mjestu najvećega aztečkog hrama, onog posvećenoga aztečkom bogu rata, izgrađena katedrala sv. Franje.²⁹⁷

Španjolska se kolonijalna vlast na području nekadašnjeg Aztečkog Carstva temeljila na, kao što smo već imali prilike vidjeti, prisilnom pokrštavanju domorodačkog stanovništva, zatim na neograničenom iskorištavanju američkih rudnih bogatstava te na podjeli zemlje između moćnih veleposjednika koji su se bogatili bezobzirno iskorištavajući robovsku radnu snagu.²⁹⁸ Jedan je od najznačajnijih oslonaca španjolske kolonijalne vlasti bio i useljavanje španjolskog stanovništva svih društvenih slojeva. Iseljivali su se uglavnom mlađi i neoženjeni muškarci koji su u Novom svijetu vidjeli priliku za novi početak.²⁹⁹

Španjolci su osvojena područja u Amerikama ustrojili kao dva potkraljevstva na čelu s potkraljevima koji su predstavljali kralja te obnašali najvišu kolonijalnu vlast. Tako je 1534. g. utemeljeno Potkraljevstvo Nove Španjolske sa sjedištem u Ciudad de Méxicu koje je obuhvaćalo španjolske posjede od Kalifornije do današnje Paname uključujući Karipsko more s pripadajućim otocima.³⁰⁰ Ipak, Hernán Cortés nije dobio toliko željenu titulu potkralja, a samim time i upravu nad teritorijima koje je osvojio. Kralj se odlučio za drugog kandidata ponajprije strahujuću od velikih ambicija koje je Cortés neupitno imao i njegova nastupa koji je uvijek bio samostalan i neovisan o autoritetima. Godine 1547., odbačen od kralja i domovine, umire najistaknutiji španjolski konkvistador razočaran svojim sunarodnjacima za koje će reći: „*Teže se boriti protiv vlastitih sunarodnjaka negoli protiv Azteka.*“³⁰¹ Slučajno ili ne, Cortésove su kosti nestale 1823. kada su Meksikanci proslavljali neovisnost od španjolske krune.³⁰² Španjolska je kolonijalna vlast u Meksiku potrajala sve do 1821. g., dakle točno 300 godina od osvajanja Aztečkog Carstva, kada je ta država proglasila svoju neovisnost.³⁰³

²⁹⁷ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 640.

²⁹⁸ Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 292.

²⁹⁹ A. Völker-Rasor, *Rani novi vijek*, str. 74.

³⁰⁰ Mirjana Polić Bobić, *Rađanje hispanskoameričkog svijeta*, str. 74. i 75.

³⁰¹ H. Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, str. 86.

³⁰² Isto, str. 85.

³⁰³ L. Kos-Stanišić, *Latinska Amerika: povijest i politika*, str. 27.

9. (Ne)opravdanost španjolskoga kolonijalnog rata

Španjolska, zahvaljujući između ostaloga i iznimnom doprinosu Velikim geografskim otkrićima, krajem 15. i početkom 16. st. postaje jednom od najuglednijih europskih nacija, istinskom predvodnicom cijeloga kršćanskog svijeta „s najvišim moralnim i duhovnim stečevinama onog vremena“.³⁰⁴ Većina je Španjolaca sebe kao narod i svoju europsku kulturu smatrala daleko superiornijom u odnosu na narode pretkolumbovske Amerike i njihovu domorodačku kulturu. Stoga su španjolski vladari smatrali svojom dužnošću prenošenje naprednih europskih civilizacijskih tekovina u Novi svijet i među njegove domorodačke narode pri čemu su kao sredstvo njene implementacije opravdavali i nasilje, dakle rat.³⁰⁵

Ipak, postojali su i oni Europljani koji su bili svjesni kako su domoroci prije svega ljudi, u svakom smislu ravnopravni njima samima, koji imaju ista ljudska prava koja se moraju poštovati. Jedan od njih, dominkanac Montesinos, postavlja pitanje španjolskim osvajačima: „*Tko vam je dao punomoć da vodite prijezira vrijedne ratove protiv tih ljudi koji su mirno i miroljubivo živjeli u svojoj domovini, i od kojih ste nebrojene istrijebili nečuvenim ubilačkim i nasilnim djelima?*“³⁰⁶ Stoga je upravo jedno od najkontroverznijih pitanja cjelokupne ove problematike, dakle španjolskog osvajanja Aztečkog Carstva i je li zapravo španjolski kolonijalni rat bio opravdan ili pak neopravdan te koji su najjači argumenti jedne i druge strane.

Kada govorimo o opravdanosti ili pak neopravdanosti španjolskoga kolonijalnog rata, prije svega treba istaknuti kako postoje dvije suprotstavljene perspektive, španjolska i aztečka, te njihovi pobornici. Španjolski je kanonik Sepúlveda u 16. st. tvrdio: „*Indijanci su ljudi, po prirodi inferiorni Europljanima, koje treba pokoriti ratom da bi ih se civiliziralo.*“³⁰⁷ Razvivši teoriju o „*pravednom ratu protiv Indijanaca*“, Sepúlveda ističe kako je rat protiv „*barbara*“ ne samo dopušten, već i preporučljiv, budući da su ti „*krivobošci*“ već po samoj svojoj prirodi robovi.³⁰⁸ Dakle, Sepúlveda smatra kako je španjolski kolonijalni rat u potpunosti opravdan i legitiman.

S druge pak strane, toj se tvrdnji suprotstavlja njegov sunarodnjak i suvremenik, dominikanski redovnik de las Casas ističući kako „*nijedan kralj, nijedan car, pa čak ni Rimska crkva, ne može*

³⁰⁴ M. T. Toríbio Brittes Lemos, *Sveti asteški prostor i osvajači*, str. 25.

³⁰⁵ Isto, str. 51.

³⁰⁶ A. Völer-Rasor, *Rani novi vijek*, str. 77.

³⁰⁷ V. Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*, str. 51.

³⁰⁸ B. de las Casas, *Kratko izvješće o uništenju Indija*, str. 14.

pozvati u rat da se zauzmu njihove zemlje ili da ih se podredi“.³⁰⁹ Prema tome, zaključuje kako „nema nikakvog valjanog razloga za pravedni rat“.³¹⁰ De las Casas u svom djelu *Kratko izvješće o uništenju Indija* iz 1542. g. ističe kako je pohlepa europskih konkvistadora za zlatom i slavom koštala života više od 15 milijuna nevinih ljudi te španjolski kolonijalni rat u najmanju ruku smatra neopravdanim pridajući mu i još neke negativne atribute: „[...] nepravedan, okrutan, krvav i ugnjetavalački [...]“³¹¹

Jedan od najpoznatijih pobornika španjolske perspektive je i Vinko Paletin, dominikanski redovnik porijeklom s Korčule koji je i sam bio sudionik španjolskog osvajanja Novog svijeta. Paletin je autor djela pod nazivom *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije* iz 1559. g., a kojega izravno suprotstavlja de las Casasovom djelu *Kratko izvješće o uništenju Indija*. U njemu iznosi te argumentira teze kojima nastoji pobiti one de las Casasove te španjolski kolonijalni rat prikazati kao opravdan. Odmah na početku *Rasprave* jasno iznosi svoje stajalište uzimajući u obranu konkvistadore uspoređujući ih s biblijskim i antičkim junacima.³¹² On u svom djelu iznosi nekoliko zaključka, teza, od kojih su dva posebno važna. Prvi kojeg treba izdvojiti je: „*Narodi Zapadne Indije pružili su španjolskim vladarima zakonite razloge za opravdan rat.*“³¹³ Pod opravdanim razlozima prije svega misli na krvavi aztečki običaj obrednog žrtvovanja ljudi upozoravajući da narod koji na takav način ubija ljude zaslužuje biti pokoren uspoređujući ga ni manje ni više nego sa životinjama.³¹⁴ Sam je Cortés svoje okrutne postupke prema Aztecima u prvome redu opravdavao njihovim žrtvovanjem ljudi kao najreprezentativnijim izrazom barbarstva tog naroda. Često je govorio kako se on i njegovi ljudi bore protiv zlih poganskih domorodačkih naroda te je isticao potrebu njihovog privođenja obrascima katoličke vjere.³¹⁵ Isto stajalište zauzima i Paletin koji kaže kako „*narod koji ubija, žrtvuje ljude i hrani se mesom žrtava, mora biti kažnjen (privremenim) oduzimanjem slobode*“.³¹⁶ U skladu s prvom, Paletin iznosi i drugu tezu koja je ujedno i svojevrsan zaključak cijelog djela: „*Španjolski vladari i njihovi zapovjednici s pravom su i opravdano pokorili i pokoravaju Kraljevskoj kruni narode u Indijama.*“³¹⁷

³⁰⁹ V. Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*, str. 55.

³¹⁰ Isto, str. 55.

³¹¹ B. de las Casas, *Kratko izvješće o uništenju Indija*, str. 36. i 37.

³¹² Isto, str. 9.

³¹³ Isto, str. 115.

³¹⁴ Isto, str. 215.

³¹⁵ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 178.

³¹⁶ V. Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*, str. 63.

³¹⁷ Isto, str. 145.

S druge pak strane, možemo zaključiti kako je jedna od najpoznatijih pobornica aztečke perspektive Maria Teresa Toríbio Brittes Lemos, profesorica sa Sveučilišta u Rio de Janeiru, koja u svojoj knjizi pod naslovom *Sveti aztečki prostor i osvajači* govori o neopravdanosti španjolskoga kolonijalnog rata. Ona koristi sintagmu „sveti prostor“ kojom označava „*prostor stvoren unutar jednog svijeta*“, a u koji pripadaju sve one vrijednosti i tekovine jedne civilizacije koje čovjeka izdižu „*iznad njegove fizičke egzistencije*“, u prvome redu njegova religija.³¹⁸ Nadalje, ona navodi kako su Španjolci zanemarili ključnu činjenicu, a to je da je njihov susret s Aztecima „*također susret sa čovjekom, odnosno ljudima koji su doista bili superiorniji u svom prostoru i koji su smatrali da su narod Sunca*“.³¹⁹ Ona smatra kako je upravo prisutnost španjolskih osvajača te njihov teror uzrokovao povećanje broja ljudskih žrtava bogovima budući da su se Azteci na taj način, tražeći pomoć svojih bogova, željeli obraniti od neprijatelja.³²⁰

Paletinovim se tezama suprotstavlja i Wright koji tvrdi kako je Montezuma već pri svom prvom susretu s Cortésom uklonio svaki povod za, kako su ga Španjolci nazivali, „pravedan rat“. Naime, premda je aztečki car u tom trenutku bio impresioniran Cortésom misleći kako je on sam bog čiji je povratak već duže vrijeme očekivao, on mu je, dakle, makar i nesvjesno, uputio riječi iz kojih se nedvosmisleno može iščitati kako se pokorava španjolskom osvajaču i njegovom kralju nudeći Cortésu prijateljsku dobrodošlicu u svoje Carstvo.³²¹ Ovo potvrđuje i de las Casas koji kaže kako „*nikada stanovnici Indijâ nisu učinili ni najmanje zlo kršćanima*“.³²² I sada se postavlja pitanje, nije li španjolski kolonijalni rat protiv Azteka u suprotnosti s proklamacijom kralja Karla V. u kojoj on ističe kako se isključivo povreda „*prirodnih i ljudskih prava*“ smatra opravdanim i zakonitim razlogom za rat? Azteci pri svom prvom susretu sa Španjolcima zasigurno nisu prekršili prirodna i ljudska prava na koja se on poziva.³²³ Dakle, sasvim je jasno kako glavni uzrok i povod ovoga kolonijalnog rata nije obrana nekih moralnih principa i duhovnih stečevina europske civilizacije, već prije svega materijalni interes, dakle stjecanje aztečke zemlje i njenog bogatsva. U skladu s tim, Paligorić upozorava kako „*osvajanje radi grabežljivog stjecanja bogatsva i moći daje povijesti nakazno lice*“ navodeći kako je španjolsko osvajanje Novog svijeta popraćeno strašnim zločinima nad domorodačkim stanovništvom. Ipak, na neki se način pomiruje s tim konstatirajući da zapravo cijela

³¹⁸ M. T. Toríbio Brittes Lemos, *Sveti asteški prostor i osvajači*, str.

³¹⁹ Isto, str. 25. i 26.

³²⁰ Isto, str. 32.

³²¹ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 35.

³²² B. de las Casas, *Kratko izvješće o uništenju Indija*, str. 37.

³²³ R. Wright, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, str. 35.

povijest čovječanstva počiva prije svega na nasilju i uskraćivanju slobode drugima.³²⁴ U skladu s tim Prescott zaključuje: „*Staza osvajača nužno je okaljana krvlju.*“³²⁵

10. Hernán Cortés – junak i/ili zločinac?

Hernán Cortés jedna je od onih istaknutih povijesnih ličnosti koja kod osoba, koje u određenoj mjeri poznaju njegov život i djelo, istovremeno izaziva strah i poštovanje, ali i odbojnost i prijezir, dakle podvojene osjećaje.³²⁶ U očima mnogih on je isključivo obični krvnik koji je na čelu bande pljačkaša upao na „tuđi“ teritorij te ga doslovno „oteo“ i na njemu samovoljno uspostavio svoju vlast, a sve to pod cijenu više milijuna domorodačkih života. Postavlja se pitanje, odakle mu to pravo? Dakle, on je zločinac. Bartolomé de las Casas španjolski kolonijalni rat naziva „*teškom krađom*“, a njegove sudionike „*nepravедnim napadačima i otimačima*“.³²⁷ I Heinrich Hein, njemački književnik romantizma, iznosi svoj sud o konkvistadorima, za njega nema dvojbe: „*To su razbojnici.*“³²⁸

Ipak, brojni su i oni koji Cortésa vide isključivo kao osobu koja je donijela „svjetlo“, dakle naprednu europsku civilizaciju, u „mrak“ u kojemu se do tada nalazila pretkolumbovska Amerika. Zahvaljujući njemu, odnosno njegovoj hrabrosti i sposobnosti Španjolska širi svoje kolonijalno carstvo, a europska civilizacija i kršćanska vjera zajedno s njom prodiru i ovaj dio svijeta, u živote srednjeameričkih domorodaca. Pri tome vrlo dobro dolazi do izražaja i makijavelistički duh tog vremena prema kojemu su sva sredstva opravdana ciljem. Dakle, on je junak. Paletin otvoreno iskazuje svoje divljenje liku i djelu Hernána Cortésa: „[...] *Hernando Cortés, muž dostojan hvale Božje i čovječje jer on je prvi među svima koje smo spomenuli, jači od Herkula, smijoniji od Aleksandra Velikog, razboritiji od Marija, neporočniji od Scipiona Afričkog [...]*“.³²⁹ Dakle, nema sumnje, Cortés je za Paletina junak. Prescott je Cortésa okarakterizirao kao „*izvanrednog čovjeka kojega je Providnost izabrala kao svoj instrument za širenje straha među divljim kraljevima Novog svijeta, učinivši da se njihova carstva pretvore u pepeo.*“³³⁰

³²⁴ Lj. Paligorić, *Istorija Latinske Amerike*, str. 49.

³²⁵ W. H. Prescott, *Osvojenje Meksika*, str. 694.

³²⁶ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 9.

³²⁷ V. Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*, str. 55.

³²⁸ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 399.

³²⁹ V. Paletin, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije*, str. 129.

³³⁰ C. Della Corte, *Cortés*, 31. i 32.

Možemo zaključiti kako se navedeni sudovi temelje isključivo na jednodimenzionalnom pristupu proučavanju ličnosti Hernána Cortésa te im je u pozadini snažan subjektivni osjećaj promatrača. Nasuprot njima, povjesničari su dužni oblikovati i ponuditi jedno sasvim drugačije viđenje povijesne ličnosti Hernána Cortésa, viđenje koje će se temeljiti na sasvim drugačijem pristupu, pristupu kojega će karakterizirati oprez, objektivnost i višedimenzionalnost, a u danom trenutku i pragmatičnost. Na tragu toga Descola kaže kako konkvistadori nisu bili „*ni sveci, ni razbojnici, već ljudi Španjolske.*“³³¹ Pri tome nas navodi da pokušamo razumjeti svjetonazor prosječnoga španjolskog ratnika-pustolova tog vremena koji je bio izraziti individualist te je smatrao kako je odgovoran isključivo Bogu, a svoja je djela opravdavao činjenicom da sve što radi radi u njegovo ime. Španjolski su se konkvistadori zapravo vodili nepisanim zakonom prema kojem im je sve dopušteno ukoliko je podređeno ispravnom i plemenitom cilju. On smatra kako svaki od gore navedenih sudova nosi u sebi dio istine te da su konkvistadori sami po sebi proturječni. Premda ističe kako su konkvistadori u danim trenucima, prije svega pod utjecajem panike i pohleptnosti, pokazali svoju razbojničku stranu, smatra kako nikada nisu izgubili smisao za veličinu.³³² U skladu s tim navodi sljedeće: „*U svakom slučaju, zakonito ili nezakonito, Cortésovo je djelovanje bilo racionalno. On se utekao sili samo kada je to bilo apsolutno potrebno, i kad je njegova vojska bila u opasnosti. Prije nego što je ušao u bitku, ponudio je mir – svoj mir, naravno.*“³³³

Isto tako, jedan je od najprikladnijih sudova ličnosti Hernána Cortésa onaj kojega je ponudio istaknuti britanski povjesničar McLynn koji samim naslovom svoje knjige, *Junaci i zločinci*, na neki način daje do znanja da je za njega Cortés istovremeno junak i zločinac. On svrstava Cortésa uz bok Spartaku, Atili, Rikardu Lavljeg Srca, Tokugawi Ieyasuu i Napoleonu, dakle drugim velikim ratnicima i osvajačima te tvrdi sljedeće: „*Velike povijesne vođe odbaciti kao puke krvnike značilo bi prikloniti se izrazito jednodimenzionalnom gledanju na stvari, ali utvrditi u čemu točno leže njihove velike odlike već je bitno teže.*“³³⁴ Dakle, kategoriziranje određenih povijesnih ličnosti kao „*pukih krvnika*“ jedna je vrlo površna razina znanja koju ne karakterizira dublje i zrelije promišljanje, već jednostavno etiketiranje u smislu „crno-bijelo“ što je u biti i najjednostavnije te si to mogu dopustiti samo neprofesionalci. S druge strane, povjesničari kao profesionalci u svom području rada, koji na kraju krajeva obliku i nude laicima općeprihvaćenu sliku o nekoj povijesnoj ličnosti, imaju puno

³³¹ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 399.

³³² Isto, str. 401.

³³³ Isto, str. 212.

³³⁴ F. McLynn, *Junaci i zločinci*, str. 10.

složeniju zadaću. Njihova je dužnost pokušati prodrijeti u um određene povijesne ličnosti, promišljati o motivima koji su je pokretali te situacijama u kojima se nalazila te na taj način pokušati, ne opravdati ili osuditi, već objasniti njene postupke. Stoga McLynn zaključuje: „*Kada sve shvatimo, svima nećemo nužno i oprostiti, ali ćemo sve vidjeti kao ljudska bića, i genijalno nadarena i s duboko usađenim manama.*“³³⁵

Na kraju ovog poglavlja nameće se i pitanje kakvo je mišljenje Cortés imao sam o sebi, kako samovrednuje svoje postupke i kako gleda na djelo koje mu je osiguralo vječnu slavu u svjetskoj povijesti. Možda najbolji odgovor na to pitanje daje natpis koji si je dao uklesati na grob: „*Donesoh im nauku Gospodina, a njihova snaga jačala je moju ruku.*“³³⁶ Dakle, jasno pokazuje svoju skromnost i poniznost stavljajući u prvi plan Boga i kršćansku vjeru, ali istovremeno govori o svojoj veličini jer se smatra Božjim službenikom odgovornim isključivo njemu. Isto tako, iskazuje poštovanje protivniku ističući njegovu snagu, ali opet na taj način mnogo toga govori i o svojoj snazi i moći budući da je on istog tog protivnika nadjačao i pokorio. Stoga se teško oteti dojmu drskosti i bahatosti, dakle lažne skromnosti koju ostavlja ovaj stih. Možemo zaključiti kako je u ovom nadgrobnom natpisu sadržan cjelokupni Cortésov karakter. Upravo to i je Cortes, dvosmislen i pragmatičan, jednostavno zna što treba reći u danom trenutku, odnosno što ljudi žele čuti. Cortés je, vjerujući kako sve što čini čini za pravednu stvar, sebe smatrao sredstvom pomoću kojega Bog ostvaruje svoju volju na Zemlji, on je u svome maču prije svega vidio križ. Descola smatra kako se Cortés na samrti nije kajao za svoja, jedni će reći djela, a drugi pak zlodjela, koja su utrla put stvaranju velikoga španjolskog kolonijalnog carstva, ali istovremeno koštala života na tisuće Azteka. Cortés, koji je u jednoj osobi utjelovio činovnika španjolske krune, zemljoposjednika, istraživača i vojskovođu, sebe je prije svega smatrao braniteljem vjere.³³⁷ Pri tome treba pokušati razumjeti i svjetonazor jednog Španjolca 16. st. koji je vjerovao kako mu suditi može jedino Bog i nitko drugi.³³⁸

Kakav je Cortésov doprinos ranonovovjekovnom Španjolskom Kraljevstvu? Rekli bismo, nije tražio mnogo od domovine, a dao joj je puno. Strpljivo se probijao te je čekao svoju priliku, a kada ju je napokon i dobio znao ju je iskoristiti. Od domovine je, neispravno bi bilo reći dobio već prije uzeo, nekoliko brodova, malu skupinu ljudi i nešto oružja, a dao joj je veličnom ogroman prekomorski posjed, a bogatstvom još veći. Navodno je Cortés, prilikom jednog susreta sa Karlom V. koji ga tom

³³⁵ Isto, str. 11.

³³⁶ C. Della Corte, *Cortés*, str. 178.

³³⁷ J. Descola, *Konkvistadori*, str. 256.

³³⁸ Isto, str. 399.

priliko nije prepoznao, već je svoju pratnju upitao tko je uopće taj čovjek, kralju odgovorio: „*Ja sam čovjek koji vam je dao više zemalja nego što ste ih naslijedili od svojih predaka!*“³³⁹ Umro je u siromaštvu, odbačen od kralja i vlastite domovine, ali kao da je bio svjestan da je on zapravo najveći dobitnik u svemu tome jer je zlato prolazno, a slava vječna. Znao je da nikada neće biti zaboravljen, nekome će biti junak, a nekome zločinac, ali povijest će ga uvijek pamtit.

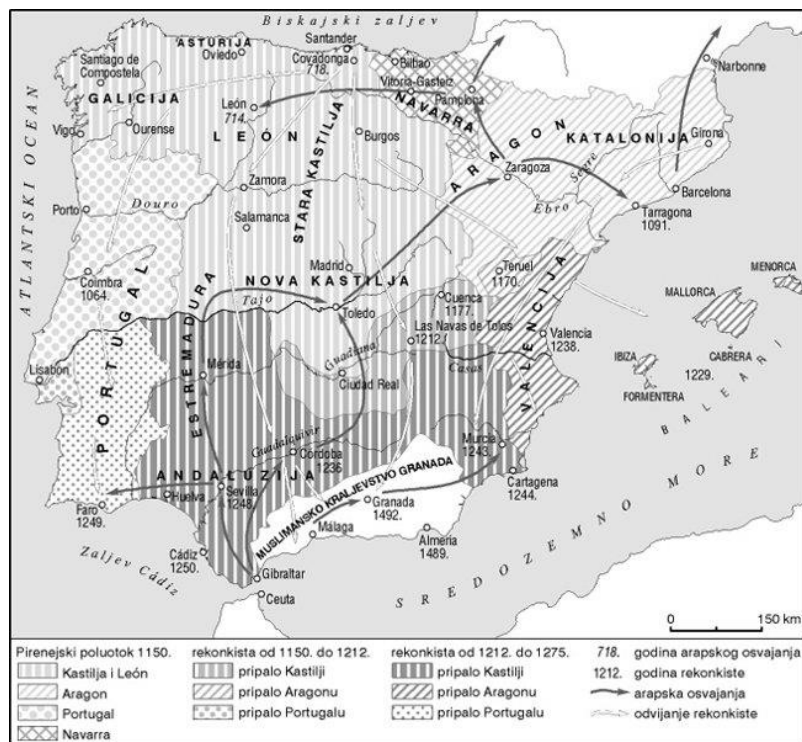
11. Zaključak

Oslobođenje zemlje od arapske vlasti i njeno ujedinjenje pod snažnom središnjom vlašću dva su preduvjeta koja su omogućila vanjskopolitičku ekspanziju Španjolske krajem 15. i početkom 16. st. Španjolska se vanjskopolitička ekspanzija prije svega ogleda u težnji za otkrivanjem i osvajanjem zemalja u Novom svijetu te postupnom stvaranju prekomorskoga kolonijalnog carstva. Ključnu su ulogu u stvaranju španjolskoga kolonijalnog carstva odigrali španjolski ratnici-pustolovi poznati pod nazivom konkvistadori. Među njima posebno mjesto zauzima Hernán Cortés koji se sa svojom malobrojnomo vojskom 1519. g. suprotstavio Aztecima, jednom od najmoćnijih domorodačkih naroda pretkolumbovske Amerike koji je u to vrijeme vladao teritorijem današnjeg Meksika. Sa svojom je malobrojnomo vojskom potpomognutom brojnim domorodačkim saveznicima 1521. g. napao i osvojio Tenochtitlán, veličanstvenu prijestolnicu Aztečkog Carstva i u to vrijeme jedan od najvećih gradova na svijetu. Pad Tenochtitlána značio je da je ovo ogromno Carstvo osvojeno jer je centralizirano Aztečko Carstvo nedvojbeno bio Tenochtitlán, država u malome. Možemo zaključiti kako su

³³⁹ C. Della Corte, *Cortés*, str. 144.

Španjolci u samo dvije godine učinili isto ono za što je Aztecima trebalo gotovo stotinu godina, dakle po principu moćnijega pokorili svoje protivnike. Španjolci su superiornost europske civilizacije, kojoj su i sami pripadali, nad onom pretkolumbovske Amerike okrunili osvajanjem jednog od najmoćnijih domorodačkih Carstva u povijesti. Različitost dviju kultura, koja se o ovom iznimno izjednačenom i nepredvidivom ratnom sukobu pokazala i presudnom, ogleda se u materijalnom i duhovnom smislu. Dakle, od vojno-tehničke nadmoći europske civilizacije do religijskih razlika i razlika u svjetonazorima pri čemu se onaj aztečki pokazao odviše iracionalnim. Nedvojbeno je kako su Španjolci svoju brojčanu inferiornost donekle ublažili svojim nadmoćnim europskim oružjem, dok su je gotovo u potpunosti kompenzirali savezništvom s domorodačkim plemenima. Neupitno je kako su aztečkom porazu pridonijeli i njihovo praznovjere koje se prevenstveno ogleda u liku cara Montezume i njegovom odnosu prema Cortésu kojega je po svemu sudeći do jednog trenutka uistinu smatrao bogom. Naivac ili pak mistik, jedno je sigurno, povijest Montezumu pamti kao jednog od najvećih krivaca za španjolsku „krađu“ Amerike. I dok su „indijanski tužitelji“ i „španjolski odvjetnici“ raspravljali o (ne)opravdanosti španjolskoga kolonijalnog rata iskazujući podvojene osjećaje prema jednom od njegovih glavnih protagonista, Hernánu Cortésu, nedvojbeno je kako je španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva popraćeno strašnim zločinima, pri tome treba naglasiti i s jedne i s druge strane. I dok su ih obje strane opravdavale religijskim razlozima, u osnovi svega se krije želja za vlašću i moći. Nitko ne može poreći kako osvajanje popraćeno ubijanjem „nevjernika“ nije zločin, ali isto tako nitko ne može poreći kako ubijanje radi žrtvovanja ljudi nije zločin. Junak ili zločinac, jedno je ipak sigurno, povijest Cortésa pamti kao jednog od najvećih osvajača u povijesti, rušitelja moćnoga Aztečkog Carstva. Osvajanjem Aztečkog Carstva Španjolska će kruna utrti put stvaranju jednog od najvećih kolonijalnih carstava u povijesti, „carstva u kojemu sunce nikada ne zalazi“.

12. Popis priloga

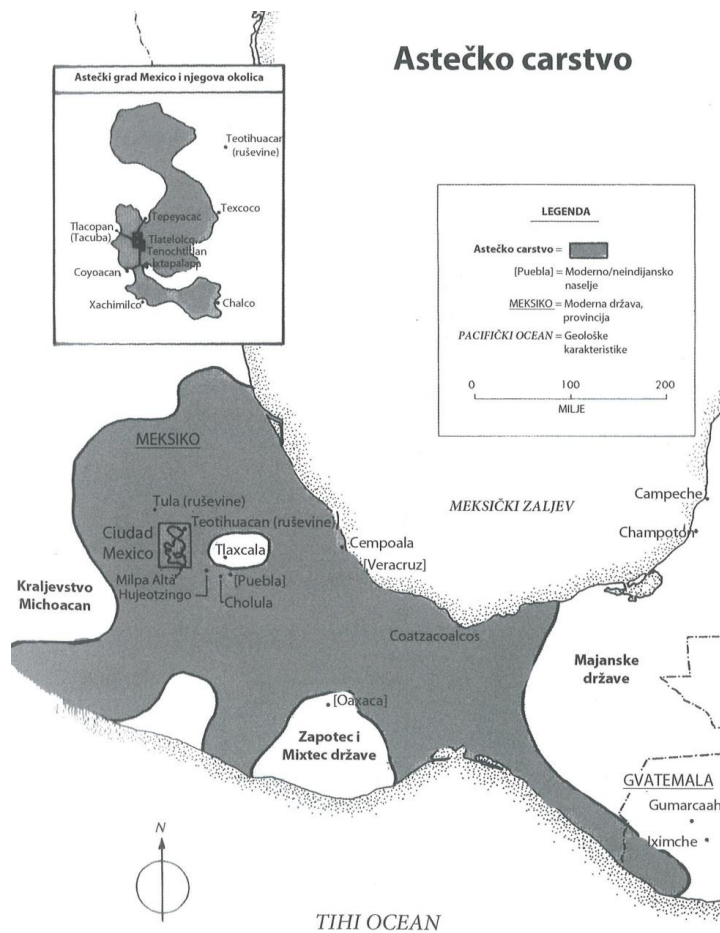
Prilog 1. Tijek rekonkviste na Pirenejskom poluotoku (izvor:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52350>; datum posjeta stranici: 20. 6.

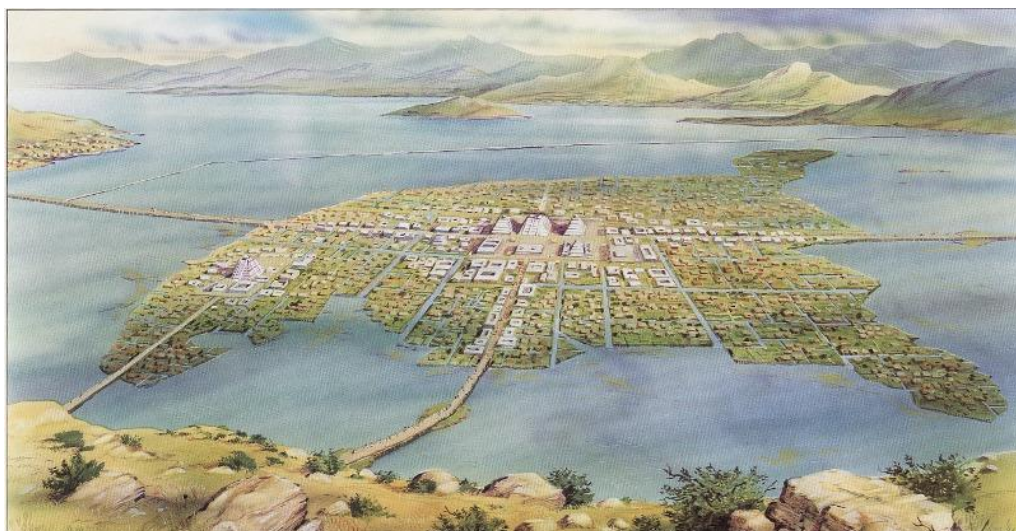
2016.)

Prilog 2. Pomorska karta Martina Waldseemülera iz 1507. g. (izvor: <http://www.henry-davis.com/MAPS/Ren/Ren1/310.html>; datum posjeta stranici: 20. 6. 2016.)

Prilog 3. Aztečko Carstvo (izvor: R. Wright, *Ukradeni kontinenti*, str.11)

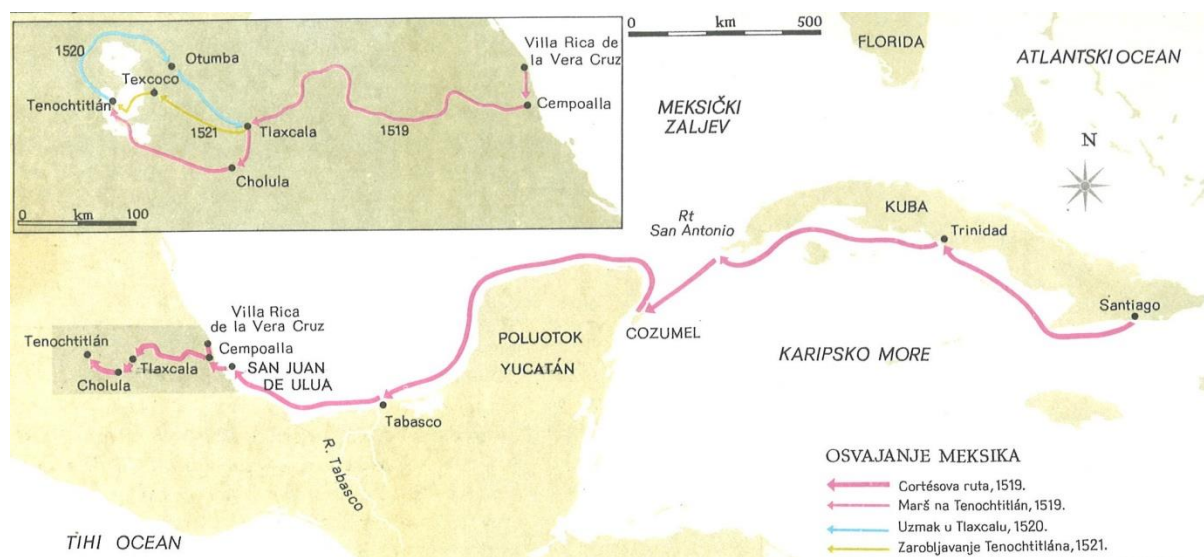
Prilog 4. Prikaz Tenochtitlána (izvor: <http://www.ancient-wisdom.com/mexicotenohtitlan.htm>; datum posjeta stranici: 20. 6. 2016.)

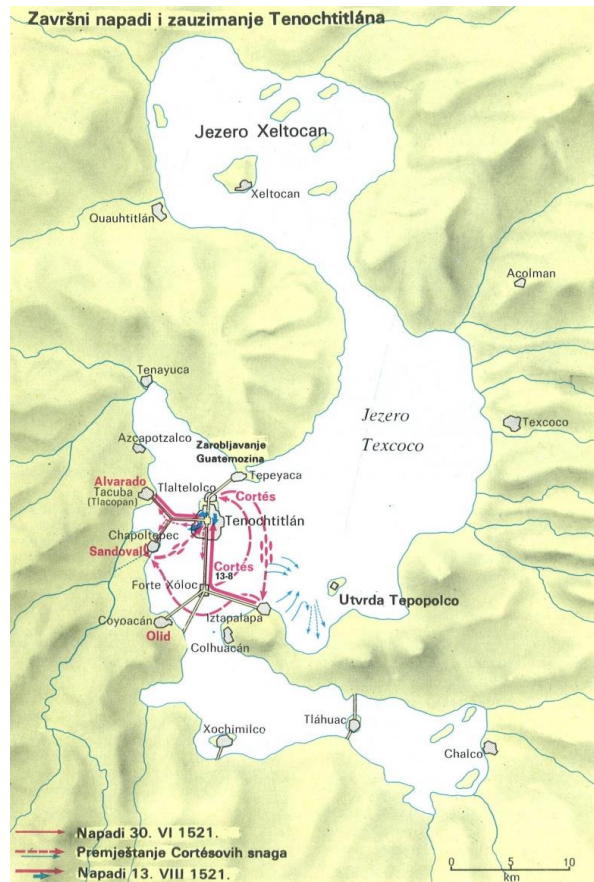
Prilog 5. Prikaz žrtvovanja ljudi u aztečkoj religiji (izvor: <https://lpsmythologywiki.wikispaces.com/Aztecs+Myths--Human+Sacrifices>; datum posjeta stranici: 22. 6. 2016.)

Prilog 6. Hernán Cortés, osvajač Aztečkog Carstva – R. Cronau, 19. st. (izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Hern%C3%A1n_Cort%C3%A9s; datum posjeta stranici: 20. 6. 2016.)

Prilog 7. Španjolsko osvajanje Aztečkog Carstva 1519. – 1521. g. (izvor: J. N. Leonard, *Davna Amerika*, str. 140.)

Prilog 8. Španjolska opsada grada i završna bitka za Tenochtitlán 1521. g. (izvor: C. Della Corte, *Cortés*, str. 169.)

13. Literatura

1. Budak, Neven, Strecha, Mario, Krušelj, Željko, *Habsburzi i Hrvati*, Srednja Europa, Zagreb, 2003.
2. Collier, John, *Indijanci obiju Amerika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1968.
3. Della Corte, Carlo, *Cortés*, Alfa, Rijeka, 1977.
4. Descola, Jean, *Konkvistadori*, Epoha, Zagreb, 1962.
5. Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2006.
6. Gračanin, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, Meridijani, Zagreb, 2005.
7. Kos-Stanišić, Lidija, *Latinska Amerika: povijest i politika*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
8. Kotkin, Joel, *Povijest grada*, Alfa, Zagreb, 2008.

9. Las Casas, Bartolomé de, *Kratko izvješće o uništenju Indija*, Globus, Zagreb, 1982.
10. Leonard, Jonathan Norton, *Davna Amerika*, Mladost, Zagreb, 1970.
11. McLynn, Frank, *Junaci i zločinci*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2009.
12. Paletin, Vinko, *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije (1559)*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1994.
13. Paligorić, Ljubomir, *Istorija Latinske Amerike*, ZELNID, Beograd, 2003.
14. Pirenne, Henri, *Povijest Europe: od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Marjan tisak, Split, 2005.
15. Polić Bobić, Mirjana, *Rađanje hispanoameričkog svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.
16. Prescott, William H., *Osvojenje Meksika*, Zora, Zagreb, 1955.
17. Roberts, J. M., *Povijest Europe*, AGM, Zagreb, 2002.
18. Skupina autora, *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 6, 9, 10, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1999. – 2009.
19. Skupina autora, *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009.
20. Skupina autora, *Povijest 8: humanizam i renesansa, doba otkrića*, 8. knjiga, Europapress holding, Zagreb, 2008.
21. Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 10, 11, Otokar Keršovani, Rijeka, 1974. – 1979.
22. Soustelle, Jacques, *Azteci*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2007.
23. Soustelle, Jacques, *Meksiko*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1973.
24. Toríbio Brittes Lemos, Maria Teresa, *Sveti asteški prostor i osvajači*, D.S.M.-GRAFIKA, Zagreb, 2000.
25. Völer-Rasor, Anette, *Rani novi vijek*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2016.
26. Wright, Ronald, *Ukradeni kontinenti: osvajanje i otpor u Americama*, Misl, Zagreb, 2011.

Izvori s interneta:

1. Díaz del Castillo, Bernal, *The True History of the Conquest New Spain* – dostupno na: <http://www.jrbooksonline.com/diaz/diaz.htm> (datum posjeta stranici: 26. 6. 2016.)
2. Hassig, Ross, *Mexico and the Spanish Conquest* – dostupno na: <http://download-textbook.com/2736513-get-mexico-and-the-spanish-conquest-by-ross-hassig-free-pdf-epub-book.html> (datum posjeta stranici: 26. 6. 2016.)

3. Townsend, Camilla, *Burying the White Gods: New Perspectives on the Conquest of Mexico* – dostupno na:
http://www.cynthiaclarke.com/anth115/115_readings/Burying_the_white_gods.pdf (datum posjeta stranici: 26. 6. 2016.)